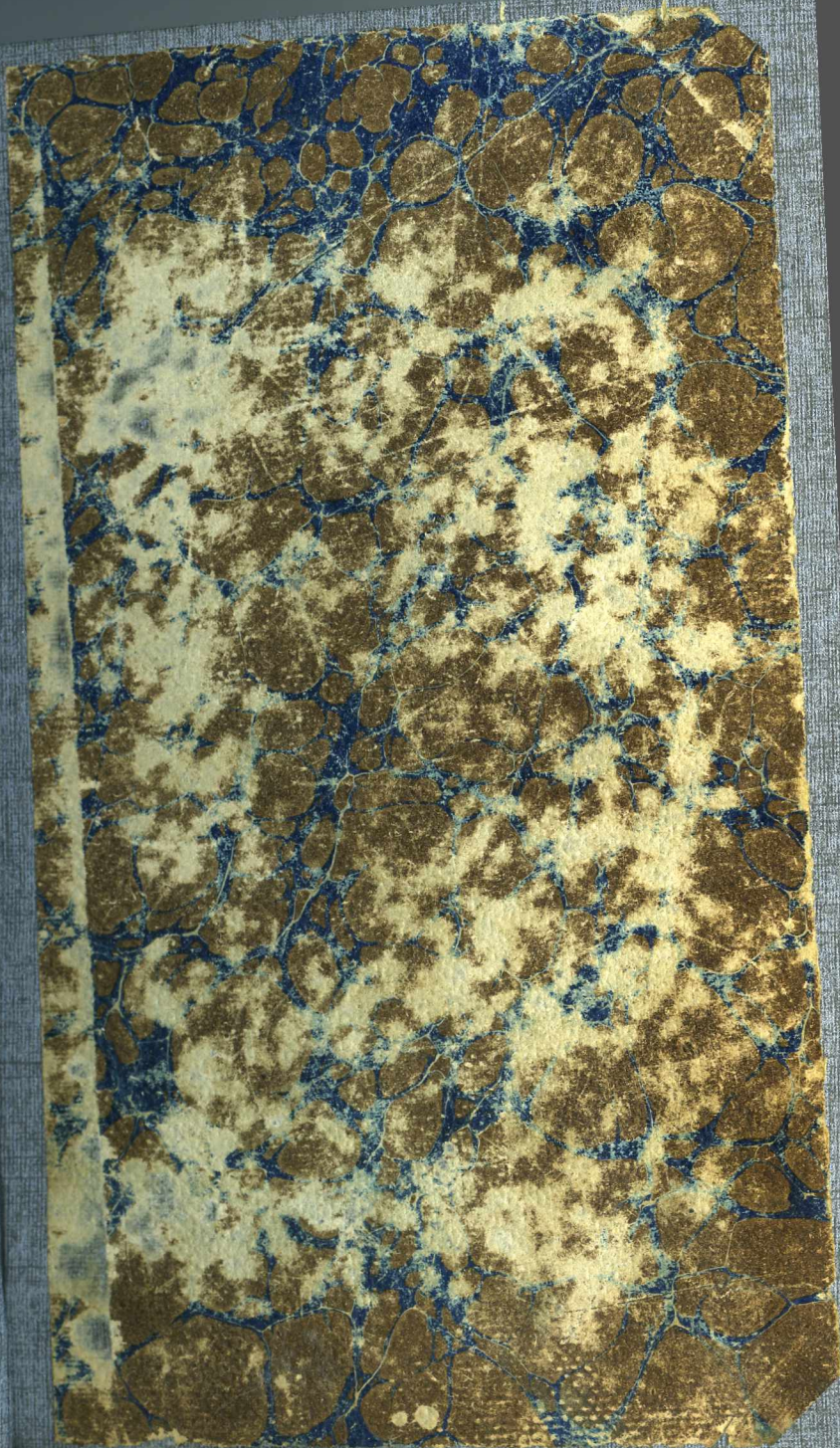
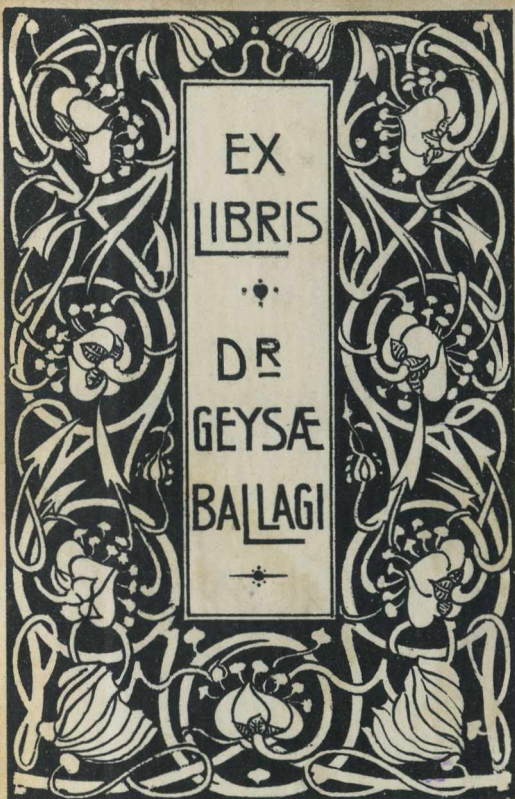

Politikai
röpiratok.

104.

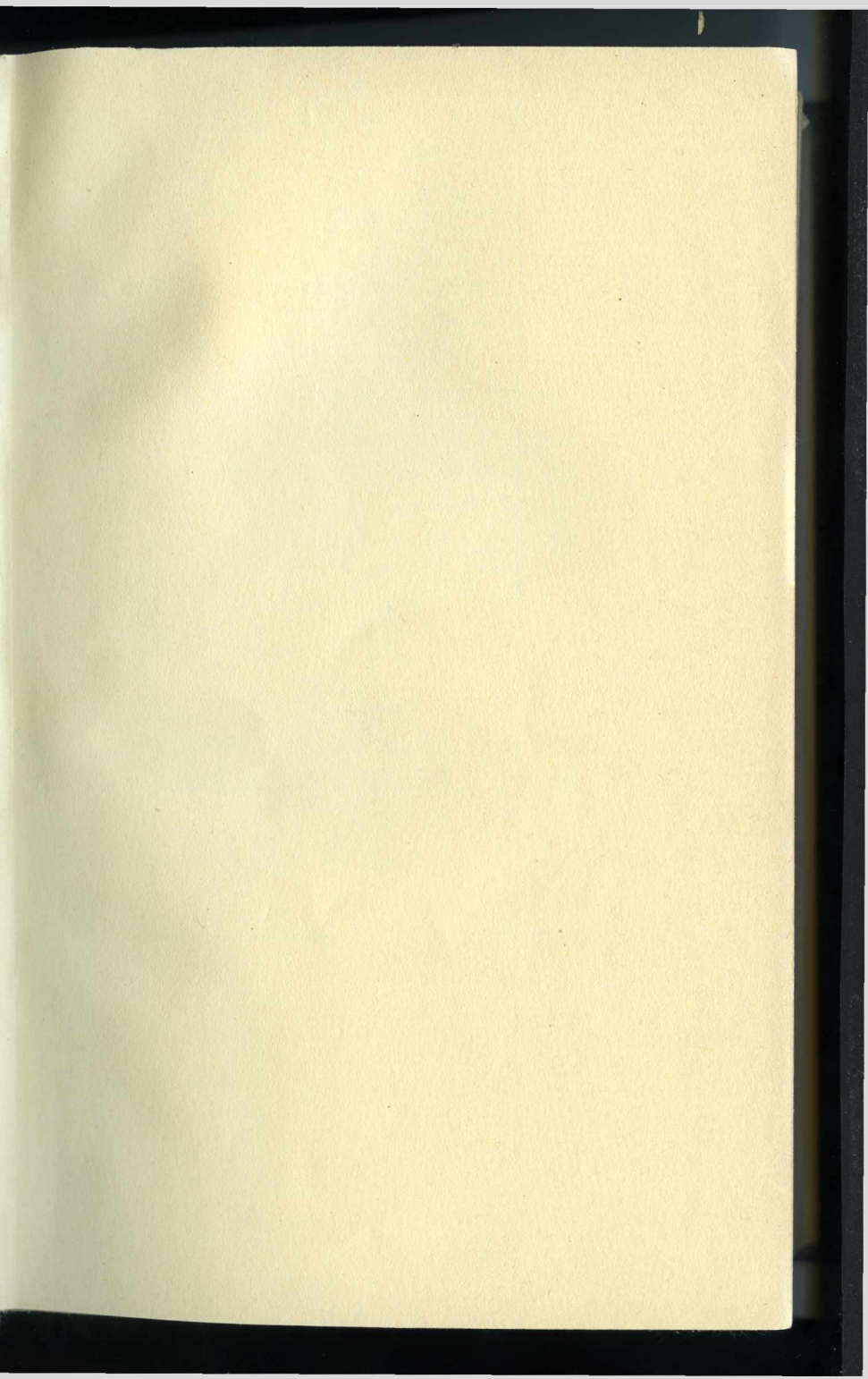

EX
LIBRIS

DR
GEYSÆ
BALLAGI

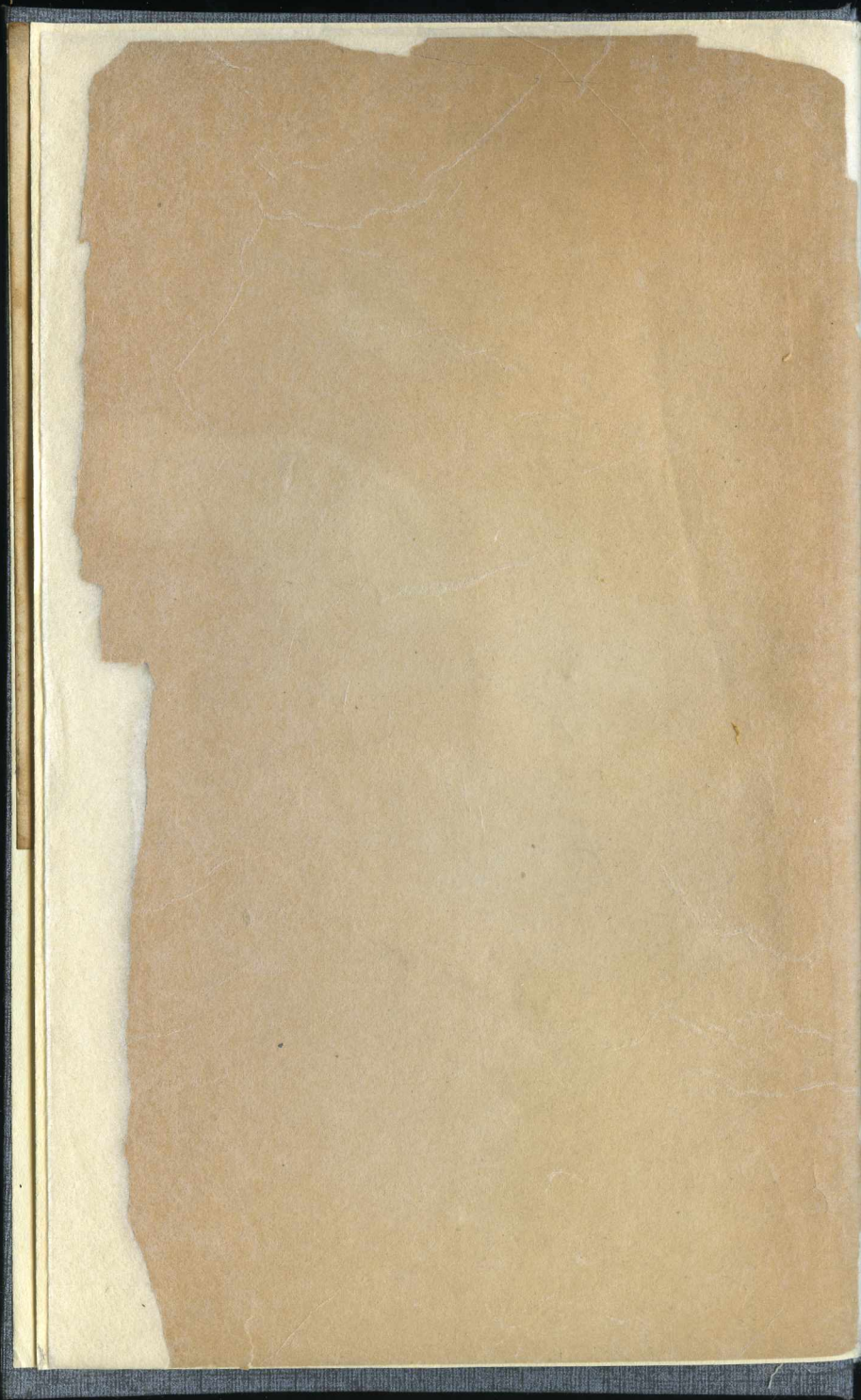

- 1.) 0010006 934476
2.) 0010006 934483
3.) _____ = Bell 104/3 ^{lws.:}
4.) 0010006 934490
5.) 0010006 934513
6.) 0010006 934520
7.) 0010006 934534
8.) 0010006 934544
9.) 0010006 934551
10.) 0010006 934568
11.) 0010006 934575
12.) 0010006 934582
13.) 0010006 934599

814 - 825

1. Bodorffai levelek. gr. Desöfi József. 1818.
2. Allgemeines politisches Bürger-ABC. 1848.
3. Töleky Károly utolsó műve. 1861.
4. Sz. Andrácsy Gy., Lontiványi K., Eszöve J. beszéde. 1861.
5. Haynald Károly országgyűlési beszéde. 1861.
6. Karinthy Lajos beszéde. 1861.
7. Lomsaich Pál beszéde. 1861.
8. Tisza Kálmán beszéde. 1861.
9. A körépiskola eszméje. Bodor József. 1874.
10. Franz Deák. Von Franz Duleky. Übers. v. L. Kengsbauer. 11
11. Niccolò Machiavelli életéről és tanairól. Maróczy Lajos. 1878.
12. Der Kampf um Gewissensfreiheit. M. Hirsch. 1879.
13. A zsidó' kändöke. Tíz egy kaland. 1880.

104

814

1.

104

Biblioth. Hung. Jan Kowich.

B Á R T F A I
L E V E L E K,

Í R T A

DÖBRENTÉI GÁBORHOZ

E R D É L Y B E,

G R Ó F D E S Ö F I J Ó S E F.

1 8 1 7 - b e n .

*Sunt bona, sunt quædam mediocria, sunt mala plura;
Omnis crede mihi, sis fit, Avite, liber.*

Mart.

S. P A T A K O N,
Nyomtatott Nádaskay András által.

1 8 1 8 .

DE BALLASI GEZA.

O Fonssplendidior vitro
Dulci digne mero, — — —

— — — — —
— — — — —

Horat.

A' LEVELEK' FOGLALATJA.

Első Levél.

Oka, tzélja, és módja e' leveleknek. — Bártfa városa' eredete, régiségei. — A' város' külső 's belső színe. — A' szent Egyed' Gót temploma. — Seredi György' és Gáspár' emléke. — Seredi Gáspár' halála, és hogy ment által tőle Rákótziekra a' Makovitzai uradalom.

Második Levél.

A' savanyú víz' távolsága a' várostul — A' város' fekvése. — Egy hárs és egy körtvélyfa. — A' négy szegletű rétetske. — A' savanyú vízhez vezető vidék. — A' híd. — A' Tapoly' völgye. — Az út a' fördőhöz. — A' savanyú víz' völgye. — A' benne ültetett, és ültetendő fákrul. — Hogy írtam le e' völgyet, hogy írták le azt más némelylyek. — A' Makovitzai vár, és annak gyógyító ereje.

Harmadik Levél.

A' Bártfai borkút' eredetéről. — A' vén Poturnyai András. — Példák a' Bártfai vízzel való élésnek némely rossz', némely jó következéseiről. A' fő közép kút' felülírásáról.

Negyedik Levél.

A' savanyú víz' alkotó részeiről. — Az eddig történt' oszlatásokról. — A' bélereked'tekről. — Dekl leírásának alkalmaztatása a' Bártfai fürdőkre.

Ötödik Levél.

A' víz ivás' rendes módja. — Az idő' járása Bártfán. — A' feredés' módja. — Hogy készítik a' fürdőket. — A' Zsidó kút. — A' Bártfai víz' tulajdonságai, szélvel küldözése's bősége. A' fő közép kút' alkotmánynya. — Ódám e' kúthoz.

Hatodik Levél.

Beszélgetés köz'tem és egy Lengyel-Burkus Gróf köz'tt a' szerentse játékokról.

Hetedik Levél.

A' vendégekről a' Bártfai fürdőkben, kivált a' Lengyelekről, és hazafiságokról. — Hogy botránkoznak meg az ő dámáik a' mi elnémetesedett dámáinkon. — Gróf Pototzki Ignázt' elfogattatása a' Bártfai fürdőkben.

Nyolctzadik Levél.

Vásárhely a' Bártfai fürdő. — Az oda gyűlő mester emberek, művészek, kereskedők. — A' Res-sói Zsidók. — Az alkalmatlan muzsikások. — Az olykor még alkalmatlanabb éjjeli lármák.

Kilentzedik Levél.

A' reggeli köz sétálások, és savanyú víz ivások. — Az építendő új templomról, és be felségesen lehetne itt' kevés költséggel, minden templom nélkül, szintűgy keresztényi módon és szokáson, isteni tiszteletet tartani.

Tizedik Levél.

Nem mind szentek a' Bártfai fürdőbe gyülekezők. — A' piperéskedőnékről. — Némely fiatal Magyar hetyke petykés olvadozótskákrul, némely betyárkodó szilajokrul. — Mit kíván általában a' haza magyar ifjainktul. — Az ebédlések. — A' látogatások. — A' délutánok. — Egy tanúságos kotsikázás Gróf Morszki-val.

Tizenegygyedik Levél.

A' szála. — A' benne játszó. — A' vizsziszták. Sakkiszták. — Bily. yárdozók. — A' dámák a' szálában. — A' Bártfai polgárnék ugyan abban. — A' theátrum. — Beszélgetésem egy kolompér kapálló emberrel.

Tizenkettődik Levél.

A' fenyves bértz, és békés magánnya. — Hajdani andalgásaim benne, versekbe foglalva. — Hol kell a' savanyú vizek' völgyének néző pontját kikeresni. — Egy nevezetes sétálásom' leírása a' Bártfai fenyvesekben. — Herminia sopánkodásai Taszszó után. — A' fenyvesek' pusztításairul. — Béfejezés. —

ELSŐ LÉVÉL.

Kedves Barátom!

A nynyí unszoltatások után próbálom Bártfát, vidékeit, erdeit, fürdeit, savanyú vizeit megösmértetni. Százszor járam ezeket gyermekségemben szintúgy, mint serdülő és férjfi koromban, 's látám zsengéjek oltá mostani virágzásokig gyarapodó nevedésöket. Nem fogom mindazonáltal az itten már most felszur'tt lámpások' számát emlegetni; hallom az éjjelezöktül, hogy tsak éppen úgy világítanak éjszaka, mint nappal. A' minden vendég' vérébe menti' vas

részetskék' menyynyiségét sem fogom felszámítani, mert e' bajos számvetés. Elfogok hagyni sok más emlithetendő dolgokat is. A' régiek újatskát festének a' szószóllás' isten aszszonyának ajakára. Sokat kell tudni elhalgatni:

Mondj el mindent, 's mester lész' az unalomban *)

Tsak azt fogom elő hordani, a' mi annak is, a' ki soha sem volt itt (bár hol és mi messze lakjék), e' fördőnek egész helyhez-tetését mintegy szemei eleibe vigye, a' mi-ről azon kívül remélhetem, hogy valamint engemet illetgete, úgy kedves barátomat is érdelhesse. Azon is fogok igyekezni, hogy pennám mindenütt az elő hordatott dologhoz legyen alkalmaztatva. Előre kö-rül ölelvén egész tárgyam, már most érzem, miképp' fog akaratom ellen is to-lam helylyel helylyel poétai kitételekre hajlani; tessék hát kitöréseimet a' tárgy' ihletésének tulajdonítani.

Bártfa városával kezdem: —

Nevezetes e' kis város, régiségéről. Bizonyos Rómánt emlegetnek, mint fun-

*) Le grand art d' ennuyer c'est de toujours tout dire. Boileau.

dátorát. *Miles Romanus* név alatt is esmeretes. Híjába kérdezősködém korárul, eredetéről, élete' környüállásairul; tsak annyit tudtak mondani, de nem bébizonyítani, hogy Római katona volt légyen. Fából készül't, vas plével bévon'tt test-szobrát (statua) mutogaták, de ez egy alatsony, vaskos, pisze orrú Tót parasztnál egyebet nem ábrázol, és semmi Rómaít nem mutat. Mind e' mellett Bártfa városa' tanátsurai a' XVII-dik században, még Római tógában jártak fel a' város'házába. *) Kár volt Vagnernek e' régi város' ótska íróvanyokkal megrakott leveles tárjából ezt e' Római eredetet ki nem nyomozni, és elő nem adni **) miképp' váltak a' Rómaiak

*) Lásd: Karabinszky Magyar Ország' föld leírási lekszikonját.

**) Ambár azon talán híjába iparkodott volna, mert eléggé bizonyos, hogy Bártfa városát Robert Károly kezdé építeni 1320. eszt. (Kat. Hist. prag. tom. 7. pag. 426.) Szabad királyi városoknak számába pedig nagy Lajos írábé 1376. eszt. (ibidem). Azonban Károly Olasz országból jöven, hihetőleg némely Rómaiakat, vagy is Olaszokat hozott magával, kiket ezen maga által építetett városba helyeztetett, és mivel ezek hosszú köntöst viseltek, innen származhatott, hogy a' Bártfai

Tótokká? ország nagygyaink' Deákul írott és kanonok Práj urtul *) kiadott leveleinek több eredeti példány'i abbul vevődtek. Vagner ur is nagyon használta Sárosi diplomatáriomában. Panaszolák némely szenátorok, hogy nála veszték sok eredeti példányok; de tudva van, hogy Vagner' könyvháza Jankovits Miklós' kezébe ment' és így, olly kevésbé kell azt veszteségnek venni, mint azt, hogy a' hajdan itten virágzó Tziszttertíták bibliotékája' maradvány'i az elébbi Erdélyi püspök' Gróf Batytyányi' kezére, még Egri kanonok létében kerültek; kevesebb hatalmok van a' molynoknak a' tanult' emberek' kezein forgó penészes írásokon.

Azonban nem tsak a' régi kéziratokra

szenátorok sok ideig hosszú ruhában (togában) jártak a' tanátsházba. Egyébaránt pedig minthogy a' Bártfai sz. Egyed' templomának tornya, a' mely régenten a' Tziszttertítákhoz tartozott vala, az 1221. esztendő't mutatja, ebből azt lehet kihozni, hogy a' Tziszttertítáknak azon a' helyen való megtelepedések egy egész századdal előzte meg a' város' építését.

*) Lásd: Epistolæ Procerum Regni Hungariæ. Georgius Práj collegit, Peseoni 1806.

nézve, hanem más tekintetekben is emlékeztetes Bártfa városa. Régenten az úgy nevezett árúkat lerakó-helyek (Legstädte) közé tartozék. Virágzott itt kivált a' hegyalylyai Magyar bor kereskedés Lengyel országgal. Még én magam emlékezem, menynyi tiszafa vásároltatek gyermek koromban a' Bártfai pintzéből házi bútoroknak; de az, azolta egészen elfogyott, 's élő tiszafát sehol nem láttam egész Bártfa környékén. Hihető, a' tiszafák' árnyéki' alatt nevedtek itt a' mostani fenyvesek

Amant aquilonem et frigora taxi.)*

Szintúgy lassan lassan melegült fel hát valaha ez az északi környék, valamint most egynéhány esztendőök' oltá hidegedni tapasztaltatik.

Megvannak még itt' nyomai a' bányászásnak, mely már most egészen megszűnt. Alig találkozik pintze a' városban olvasztó kementze nélkül. Nem tsak Arany-patakon a' szomszédban, hanem Hoszszúrét felé is, mind kerestek, mind találtak ásványokat. Bártfa hihetőképben eltóto-

*) Virgilius.

sodott Szász gyarmat *) (colonia). Bizon-
nyos Nórímbérgából hozatott, és hajdan
itt megtelepedett arany drót verőknek is
hallottam híret.

A' kereskedés és bányászás által ter-
mészetesen mind gazdagúla, mind pedig
betsbe helyhezteté magát a' város. A' méh-
ben hagyott László király, (Ladislaus post-
humus) 1453-dikban tudokra adá a' Bárt-
falainak Tsehországi koronáztatását. Mak-
szimilian Római király 1490-ben íra nékik,
segítenék a' Magyar korona' elnyerésében
(**) Első Mátyás kétszer jelene meg köz'ttök,
's 17 esztendő alatt háromszor kívánt se-
gedelmet; egyszer 500 arany forintot, má-
sodszor 600-zat, harmadikszor pedig 600
aranyat (***) és nem tsak hogy kitelt' ez, az
akkori időkhez képpest nem kitsiny som-

*) Elavult régi szó, melly nélkül sorsa' kijelen-
tése végett a' Magyar nem szűkölködhetik.
Tsömör törzsökös Magyar szó, mert törzsö-
kös Magyar betegség a' tsömör.

(**) Lásd: Caroli Vagner diplomatarium Comi-
tatus Sarosiensis. *Posonii et Cassovia* 1780.
pag. 116. et 134.

(***) Lásd: Caroli Vagner diplomatarium Comi-
tatus Sarosiensis. *Posonii et Cassovia*, pag.
125, 130. et 132.

ma, hanem azt szívesen is adák, a' nemzet' javát, ditsőségét mindenben szakadatlanul gyarapító nagy fejedelemnek.

De hasznát is vevék példás bűségöknek az akkori idők' szerint, melylyek tartós 's nem mindég a' köz szorgalom' kára nélkül osztogatának jutalmakat. Bártfán hajdan, úgy, mint Kassán, négy mért'földnyire körben, nem mert' senki vásznat fejéríteni, két mért'földnyire pedig sert főzni. Örök időre adattak az ilylyetén szabadság levelek is, azonban fejérítik már most Bártfa körül is a' sok vásznat. Mivel a' Bártfaiak két hordó serrel kedveskedtenek egykor 'Sigmond tsászárnak, engedelmet nyerének minden vám fizetés nélkül Badára sert vinni; a' hol, úgy, mint Nagyváradon, árúkat lerakó lombárokát béreltek.

Könyvnyomtató műhelyök a' legrégibbek legnevezetesebbek közzé tartozott az országban. Megelőzé mind régiségére, mind hírességére a' Kassait, melly a' Bártfaibul támadott, vagy legalább nevedett. Még a' Múzsák sem idegenkedének e' helytől régenten, ha igaz, a' mit több esztendőkkel ez előtt hallottam, hogy valami Bokátziusz, nem amaz esmeretes Olasz,

hanem egy más hasonló nevű, dallotta légyen itten is, a' Tótok és Németek között, nem szerentsélen Deák verseit. Nintsmeg, legalább e' név alatt Horányiban, meglehet azonba', hogy e' tsak ruha név, a' milylyet a' Görög, vagy Deák nevekbe szívesen öltözködő, 's azok alatt lappangó tudósok, régenten magokra vettének, még nevezetjekben is valami régít és tudóst akarván hangzani. Itt helyben haszontalanok valának minden eránta tett vizsgálódásaim. *) Ugy mult 's veszett híre, mint

*) Talán valami atyafia lehetett Bokácz Jánosnak, hajdan Kassai polgármesternek, Botskai István' pártfogottjának (cliens); de erről nem tudom 's nem hallottam, hogy Bártfán dallotta volna Deák verseit, ha tsak a' tévedés abbul nem ered't'; hogy a' közelebbinek *Hungaridoszsza* Bártfán nyomtattatott ki. Ennek egykor, nem emlékezem többé, mikor, 's hol? valamely régi grapsában, nagyon fagyos versezetjét olvastam arrul, hogy Botskai István' minden nevezetes tettei péntek napokon mentek végbe. Az elmejáték azon fordult meg, hogy a' pénteket Deákul Vénusz napjának mondjuk, de az a' dies veneris anynyiszor jön elő azon versezetben, hogy mind magát Vénuszt, mind fiját Botskait, tetteivel egygyütt, mind az ízetlen, a' grátziák'

az említett vászon fejeztése privilégium^o ereje. Nagyon mulat engem mindenkor, az a' hasz'talan, de az emberi tehetőséget gyönyörű 's igen termékeny játszottatással szüntelen ingerlő és tápláló törekedés, melly mindenütt, minden nyomon; mind a' kitsinyben, mind a' nagyban, az embe-
reket önn' nevek, 's mindennemű intézete-
ik' örökketésére indítja, 's minden időben indította; holott az egész természet' minden munkáinak, szintűgy mint az embe-
rekéinek fő törvénye a' változandóság. — Nints a' miről el ne lehessen mondani, a' mit Ovid a' szerentsérűl mondott:

Et tantum constans in levitate sua est.
Ki hinné? hogy a' Bártfai töredékeny tse-
rép edények' divatja tartósabb a' petsétes
privilégium' kedvezéseinél? azok még
most is megkülömböztetik magokat, és én
ezeken, meg a' régi Gót tzifrázatokkal ki-
ékesített város' házán 's szent egyházon ki-
vül, most már nem igen sok nézni valót
találék a' váresban.

Itt is, ugy, mint Kassán és Eperjes't

kirekesztésével mindég tsak magával Vénusz-
szal foglalatostkodó vers szerzőt, utoljára meg-
unatja az olvasóval.

a' fő útsza elég széles; de mivel nem oly hosszú, tágas piatznak lehet inkább nevezni. A' házak' bejázatja úgy van építve, mint a' kártya házak, mikor a' kártyát nem hosszára, ha' szélire rakják össze a' játszó gyermekek. Jó meszsze áll ki az útszára, nem rézszt lefelé, ha' lapossan, minden háznak ereisze, és még azon túl kilyebb majd minden második ház mellől tsatorna nyúlik; mikor tehát nagy az esső, érzi az útszán meglepétett, hogy nem tsak az égi, de a' házi tsatornák is megszakadoztanak. E' szerint lármás tsattanó zápornak látszik itt minden esső. Mivel pedig a' tsatornákbul omló víz (ámbátor olykor 's némely házak előtt hordókat rakjanak is alája), ki mosta már régen a' kövezet (Pflaster) köz'tt a' földet; a' szegekként kiálló nem igen tompa köveken, lábtörés' veszedelmével kellene megfutamodni, ha a' kinyúló eszterhák alá, a' házak mellé nem vehetné magát a' gyalogló a' legnagyobb essőben, és mint valami boltozatok alatt, nem haladhatna. Közel a' bajhoz helyheztették mindenütt és minden időben a' segédelmet az emberek.

A' város' háza kívülről régiség, de belülről nem az többé; a' többi házak' nagyobb

gyobb része mindazáltal mind kívülről, belőlről merő óság. Az oldal utszák' faházai jobbadára tsak földszint vannak építve, 's idomatlan nagy sátorokhoz hasonlítanak; a' fő útsza' köházai ellenben egy emeletűek. Ezeknek léptsőik többnyire oly keskenyek, oly nehéz járásuak, oly setétek, hogy itt már több házi gazda le is hömpörgött garáditsairul, és majd hogy nyakát nem törte; de ezeket az ó házatkat nagy részént patyolatos ujmódi *) öl-

*) Bártfán, az, az ujmódi, a' mit Pesten ez előtt egy két esztendővel elhántak. Pesten, a' mit Bétsbe, egynehány hónapok előtt elvetettek — Bétsben, a' mit Párisban egynehány hetek előtt kiküszöböltek; és így a' Bártfai ujmódi, régi módi Pesten, Bétsben még régibb, Párisban pedig valóságos ótskaság. Mivel pedig a' módi dolgában az alsóbb rendek a' felsőbbeket mindenkor majmozzák, és a' szokatlanul gyors érzésű 's elméjű Frantziáknál oly sebességgel üzik egymást a' módik, mint itt a' felföldön egy időtől fogva a' szelek; szembe tűnő, hogy, a' midőn valamely Magyar nő valami Párisi módit utánoz, az már akkor, mikor utánoztatik, nem a' Párisi dómák' módija többé, hanem a' Párisi konyha szolgáltatóké. Nem tudom, hogy történik most, de a' Frantzia felforgatás előtt a' Párisi nép' kedventzei, az udvartul kedvelt alakosnék és

tőzetű hölgyek lakják, *) 's ez a lakosok és lakjaik köz'tt szembetűnő 's össze nem

alakosok (acteurs et actrices) valának gyakran az ujmódik' szerzői Frantzia országban. Az ujmódik' e' rövid természeti históriáját nem azért említem, mintha hölgyeinket nagy anyáik' feszes vállaikba újra kívánnám bujtatni, hanem, hogy az ujmódik' készülmenyek' itt nálunk a' hazában készitendő szükiben, némely, egy bizonyos göggel 's eltökéllyessel az ujmódik után mértékletlenül eredőnéket figyelmeztessé tegyem, hogy az ilylyetén szerfelett való vágyás, tsak némely kalmárjainkat vígasztalja, az úgy is pénze fosztott hazát, a' közép sorsú apákat, férjeket pedig olykor nagyon is búsítja. — Valóban sok nem szép aszszonyra találtam én már, az úgy nevezett ujmódi patyolatok alatt, és sok gyönyörű alakokra, 's termetekre, kevésbé ujmatériájú 's szabású köntösökben, sőt már azt is ért'em, hogy a' Párisi melegebb levegőhöz illegetett öltözetekben, némely a' Bártfai fagyoktól át hűtött fiatal deli teremtéseket, görtsölködések között (krämpfe — crispations — vapeurs) szívem nagy fájdalmára egész anyagi testekben szepegni és vatzogni szemlélnék.

- Bártfa városa' hajdani virágzása nevelte ugyan egy részrül régenten is a' bujálkodást, de mivel e' virágzás közben az idő' viszonyosságai idő szakaszonként sok nyomerúsá

illő ellenek *) (contraste) valóban rezzen-
tő (frappant). A' leveles tsiga házával nő,
's minden esztendőben elhánván a' régít,
ujat tsinál hátára, 's házastul odébb mász;

got is hoztanak vala a' városra, a' bujálkó-
dás' reguláztatása szükségesnek tartaték.
Közlök e' levelek' végén egy Bártfai politzia
rendelést, mely 1715-ben költ, 's a' menyeg-
zőket, a' paszítákat, az az: keresztelő 's szü-
letés napi vendégségeket, 's a' ruházatókat
is regulázza. Gróf Smideg Ferentz közlé ve-
lem. Valóságos lex sumptuaria. Feletteren-
des darab. Németül van írva, régi ortogra-
fiával és sztiluszszal. Helylyel helylyel Ro-
mályos is. Századja bélyegét viseli. A' po-
litziák' mostani rendelkezéseikben nints szó a'
kevélységrül 's lutziferrül. Nem mernék most
tenni valami rendelésbe, hogy nyoltz szüz
leánynál több ne jelenjen meg a' vendégsé-
geken. Másképp' gondolkoztak akkor az em-
berek, mint most, a' belső politzia' tárgyai-
rul 's határaitul. Ugy tetszik: mintha mind
megszorultak mind megtágultak volna külön
külön tekintetekben az arrul való ideák. A'
nyilvános politzia' tárgyai kevesedének az-
olta, de annál jobban terjedtenek a' titkos
politziájéék. Azt is látni ebből a' rendelés-
bül, hogy jobb posztót viseltek akkor a' Bárt-
fai purgerek, mint mi most viselhetünk.

*) Contradiction ellenkezés, 's így lehet szót tsi-
nálni a' kontrasztnak; mert, hogy fordíta-

az ember ellenben mind tovább, mind továbbra épít, minekutánna pedig belé költözött felépített házába, nem csak él abban, és szaporodik benne, hanem ki is hal belőle, 's ugyan azon régi néma falak hájlékoztatnak több egymást követő 's egymástul egészen különböző ember nyomokat.

A' Bártfai fő templom közel 600 esztendő. A' Kassai nagyobb, de ez régiebb. Hajdan a' Tisztértitáké volt. — Szent Egyednek van szentelve. Belőlről kifejé-
rítették, 's az ártatlanság' színével mintegy felvilágosították, a' darabosabb idők' gyakran tiszteletes setétjeit. Látszanak még azonban külső falain az elvászott, mármost kiesmerhetetlen festések. Egészen Gót

nók, p. o. Delílbül? „les contradictions ne sont pas des contrastes? — A' kontraszt a' Frantziáknál is ebbül van formálva *contre*, ugymint nálunk az ellenség az *ellenbül*. Az össze nem illőségnél több az ellenet, az ellenkezésnél pedig kevesebb. A' contrarieté (ellenezés) egészen más. Egyébaránt meg lehetne tartanunk a' kontrasztot is, mert van asztba végződő szónk, p. o: haraszt, paraszt. Ezt a' jegyzést a' tisztások (puristes) számára tevé.

módra épült; magos, hoszszúkás, sárga-
 setétes, és kis szegletkörös üvegetskékkel
 bétáblázott ablakokkal. A' falnyílások
 (niches) nem karéjos, hanem tsappanós bolt-
 hajtásokra vannak véve. A' boltozatok iz-
 mos, alól felül vas pántokkal körül öved-
 zett oszlopokra támaszkodnak. A' hanyat-
 ló ízlés' bizonyosságát tartóssá tevék, a' kik
 építették, de én inkább békéllek meg az
 erőt mutató rossz' ízléssel, mint több uj,
 csak hónapokra épült mostani filigrán fa-
 lakkal; melylyek le fognak omlani, minek-
 előtte még tanúbizonytságot tehessenek a'
 jövő századnak szebb, de gyengébb ízlé-
 sünkről. A' feljárható oldal oszlop felül-
 ről majd egész alylyig, mindenféle át lát-
 szó gerezdezetekre van kivésve; a' fel-
 söbb fiókzatokbul apróra faragott Tzisz-
 tertzitátskák látszanak a' vésezeteken ke-
 resztül lefelé kukutskálni. Alantabb, kihor-
 nyolt szekrényetskét látni, a' hol a' Tri-
 denti fő zsinat' ideje előtt az oltári szen-
 tséget tartották. Az oltárképek a' régi mód
 szerint, mintegy kinyíló almáriomokba
 foglaltatnak. Ki felé szökő, befestett 's
 megaranyozott zomantzos faragmányok-
 bul állanak nagyobbára; nem rossz' fara-
 gások, művészre mutat; a' festék pedig

még az arany, még oly elevenességgel fénylik rajtok, mintha tegnap hagyták volna el a' mives' kezét.

Körül vezete a' szekrestyés, és mindent mutogata, mindent magyaráza. Mutatott, p. o. himmel varrott aranynyaltúzott, paszománttul nehéz bíboros kazulákat. Elöttem mind' tiszteletes, a' mit az idő megkímél. Nem tehetett ez, ekkoráig legkissebb kárt is benne. Egy olyan kazulát is előterít, melylyen kiülő vala a' him varrás, 's egész oltárokat ábrázola. Magyarázgatta a' falakon függő, inkább mázolt, hogy sem festett képeket is, melylyek ez vagy amaz előkellőbb lakos' elhalásával, emlékezetül ide függesztetének. A' hogy a' templom' közepe felé jöven: „itt az urak nyugszanak ugymond:“ mit soda urak kérdém figyelmetesen? „a' város' volt tanáts urai,“ felele. Nagyobb urakat tapodtam én Rómában, gondolám magamban! — Semmi sem emlékeztet úgy a' mulandóságra, semmi sem teszi oly alázattossá, semmi sem szállítja le úgy még életében a' maga helyére az embert, mint a' százados templomok. Kivül a' szabad levegőn vesző emlékek' szemléléséből származott borzasztó képze az enyészetnek,

a' felettünk kiterjed't' örökös egek, 's a' körülöttünk szüntelen fogyó 's ujló természet' látásátul mérsékelte; de a' régi ó templomokban roskadó falak 's bolthajtások nyúlnak el, a' mintegy eltakart' végzetetlenség, 's a' tőlünk tapodott enyészetek közzé, 's haladván eldődeink felett, érezzük : hogy ha bár több századokkal tartósabbak is a' falak, melylyeket ők emeltenek, mint ők voltak, 's mi vagyunk ; még is ezen erős falak, oszlopok, és boltok' tartóssága is, tsak egy végzetetlen pertz töredék az örökkéséghez képest.

Kérem a' szekrestyést, mutatna valami szennyes márvány emléket? Az ajtótol jobbra egy falnyílásba vezet, 's az oltár által iránynyába' Szedi Györgyét *) Kassai kapitány', I-ső Ferentz' idejében ^{Leidmánd} Sárosi fő ispányét mutatta. Verhenyős, fénylő, sima márványon látni elég férjfi-
asan kifelé faragott komoly képét, 's egész test állását, régi Német bajnok öltözetben. Tsudálokzám, miért lenne márvány ván-

*) Budai Ferentz Magyar ország polgári hisztó-
riájára való lekszikonja 3-dik darabjában,
a' 320-dik és a' következő lapokon hár-
mat említ. — Gáspárt, Györgyöt, és ismét Gás-
párt — de hibásan írja őket Szeredieknek.

kosra támasztva feje, holott függőleg mint ha állana, falazták bé egész test-szobrát. „E' köszobor fektetve lehetett valaha, mondek a' szekrestyésnek“? bizonyosan ugymond: de a' templom sok ideig a' Lutheránok' hatalmában vala, azután pedig ismét a' mi kezünkre került; 's mivel Seredi György Luther' követője volt, emlékje a' régi templomjok' birtokába visszateríttek az útszára hányattatott. Ekkor gyanítám, logy a' vallási visszavonások' letsendesedése után, minekutána a' szívek letsilapodtanak, a' vetélkedők eszekre tértenek, 's által láták, hogy nevetséges kegyetlenség az érzéktelen márványon bosszút gyakorlani, felállítva helyheztetett legyen vissza a' templomba, az Iez előtt abban fekvő vitéz' szobra.

Az utolsó Seredi Gáspár, a' ki Budai szerint Makovitzát bárói, vagy zászlós úri titulussal bírta, 's 1571-dik előtt meghaláloza, emlékét, egy szintúgy a' templom' ajtajátul nem messze eső oltár alatt sejtém; de végére nem járhattam. Tsak annyit tudok mind Budai Ferentzbül, mind Vagnerbül, hogy kiholt benne férjfi ágon lévő familiája. Mivel mulattatók, sőt tanúságosok olykor a' hajdan kor' regéi; elbeszél-

lem mit hallottam erről, a' már régen porrá mállott, de ezen a' környéken lakó halandók' emlékezetében még most is élő emberrül; a' történetek' vizsgállóira bízván a' talán unalmasabb valóság' kitapogatását, ha a' monda mulatságos mesének láttatna.

Seredi hajdan e' környék' legnagyobb földes ura vala. Töméntelen földet birtak az akkori nagy urak. Kevesebben voltak ők ugyan mint most, de annál többen valának a' szárnyaik alatt tenyésző kis urak. Seredi az egész Makovitzán uralkodott, 's még ennél is sokkal többen. Temérdek tselédjei, fundusain élő nemes taksásai, udvarnokjai, majorjai, borai, vásznai, meggyoltsai valának; nem különben lovai, kutyái, lószerszámai, tzafrangjai, fegyverei, 's pípái. A' Makovitzai hegyen fekvő várbán lakott. A' mit szemeivel fel foghatta, és körül néze, az mind övé volt. Bőségben, úri módon élt, de nem nyugalomban, mert a' hazának akkori viszontagságai úgy hozák magokkal. A' zavaros pártütési időkben, ezen országszéli környékek szenvedtenek legtöbb nyughatatlanságot, és Lengyel országból legelsőben Sztropko, Makovitzá, Bártfa' váraira üte minden-

kor az ellenség. De az akkoriak kisebb betségben tartották a' nyugodalmat mint mi, 's minél többet mozogtanak, annál több egészséget, vidorságot és erőérzének magokban. Billikombul ivá bőven a' jó mászlást Seredi, 's mikor feje szédelge, nem hallotta a' sarampós hidaktul körül vétetett várban, az alatta zárt' foglyok' lántzai' tsörteléseit; de mihelyt kijózanodott, bőven osztogatá ki szűkölködő embereinek a' zabot. Kertje nem volt, de valának sok roppant szilvái; idejét azomba' nem azokban, hanem vadászat és lovaglás köz'tt, a' mezőn, a' táborban töltötte. Nem gyűtte könyv' házat, 's igen ritkán olvasott, 's nem igen mást, mint a' szent írást, vagy a' Pogányok közül legfelylyebb Szenekát. Mivel még akkor a' dohány *) ritkaság vala, körül be-

*) Nikó már 1559-ben küldött Lisbonából Párisba Amerikai dohánymagot. Tudjuk mi szaporán terjednek el a' rossz' szokások! Mi azt vagy a' Törököktől, (de nem tudnám sem öktől, 's mikor, sem mi mikor tőlök) vagy a' Németektől vettük, a' kikhez V. dik Károly Spanyol katonái még 1550 előtt hozták. Hihető hogy eleinte még több dohányos volt, mint most, mivel akkor prédikállottak a' dohányozók ellen. Az Angolyok későbbben kez-

lől 24 pípát szívott ki napjában, 's mind egygyik közbe legalább kétszer teremtetéze. Házi bútorokkal nem bővölködött; székei mindazonáltal, asztalai, almáriomjai és nyoszolyái tiszafából, nem finomul ugyan, 's izletesen, de tartósságra valának készítve. Sok zsíros, fűszerszámos étkekkel vala megrakva asztala, melynél egész esztendőt által megvendégelgeté a' számos jövevényeket, 's még is rithán bántotta a' tsömör; midőn pedig tördelte, tsupán sudar topánkás tsatlóssaival gyomroztatta magát, 's egy pozsgás paraszt aszszonnyal dörzsölteté izmos karjain az ereket. Feleségéről azt lehetett mondani:

intactior omni —

Crinibus effusis bellum dirimente Sabina *)

De mivel többnyire Trentsini jószágában lakozott, Sáros vármegyében mulató férjét Makovitzai jobbágy'i szaporítójának hírlelék. Azt is beszéllették, hogy egy törpe zömök udvari bolondot tartott, kinek szabadságában álla, mikor meg-

dettek dohányozni mint mi, I-ső Jakab' királyok tsak 1619-ben irta *μικροκαπνός*-szát, az az: füst gyűlölőjét.

*) Juvénalis.

szűnt a' tzigányok' tzipbalmazása, az asztal felett elmésen az igazat kimondani; a' nélkül, hogy ura a' tsípös orvosság' kedvetlenségét elszippantotta volna; mert nem tartotta még akkor senki is orrát sem sárga sem fekete porral.

Rákótzai János *) barátkoza vele, s a' Sárosi várbul olykor látogatására méne, nem kotsin, hanem sallangós déltzeg Erdélyi

*) Nagyon gavallérosan futotta által Budai Ferentz, úgy mint több más familiákat is, a' Rákótzia két. Ideje volna már egyszer minden politikai tekintetek nélkül írni a' Magyar históriát, és semmit el nem titkolni, semmit el nem forgatni a' történeti nevezetesebb tárgyakban. Minek azt el temetni a' mit az idő tsak hátrább helyheztete, vagy olykor meg istsalni a' múlttal a' jövőndöt? Hát nem tanulnak é az emberek szintúgy a' rossz? példákbul, mint a' jókbul? és nem merít é maga az idő feledékenységbe eleget? Hány ember írna históriát, ha mindég *lux veritatis* merne lenni a' történet írás? de a' hol nem mer, vagy nem lehet, ott jobb tanúságos meséket írni. Több híres történet íróink inkább figyelmeznak a' kronológiára, mint a' történetek' velejére, mennyi hiábavalóságokat emlegetnek? mennyi nevezetes dolgokat halgatnak el, vagy

sárgapej paripán, számos udvari embereitől kísérve. Kezére akarta t. i. keríteni a' férj-fi magvaszakad't Seredi Makovitzai birtokát. A' vén Seredi nagy tisztelettel fogadá mindenkor a' nálánál nagyobb úr' látogatását. Ha mi most merő papíros pénz elborítatunk, ne gondoljuk, hogy eleink pengő pénzel bővölkedtenek legyen. Egykor tréfásan 's mintegy játszodazva azt ejté Rákótzai: „hogy megadna 16 ezer aranyat a' Makovitzai birtokért.“ Seredi meg akarván játszattatni a' magát elbizott nagyurat, azt találá mondani: „hogy igen is oda adja, ha mind egy esztendei verésűek lesznek: Kezet fog tüstént Rákótzai, 's az öreg szégyelvén szavát vissza húzni, a' feltétel' bételylyesítését azonkívül lehetetlennek gondolván, mondását ismétli, erősíti. Egy esztendőt kötnek ki a' szerződők. — Haza tér Rákótzai örömmel, 's reménynyel, Seredi pedig búsul késségén, és kétséges-

nem süthetnek ki? Nem élt még az a' történet író, a' ki, bármi nagy legyen is, még nagyobb ne lenne, ha olykor olykor titkosan valami molyba bujhatott volna. Attul pedig a' mit a' régiek megkívántak, ut facta dictis exequuntur, be meszsze vannak még legjobb történet íróink is.

kedés kezdi lelkét szaggatni. Halad, foly, egy részről aggodalom, más részről pedig törekedés köz't a' kétséges esztendő. Közelít a' rémülés és óhajtás köz't várt nap. Fortélyokrul gondolkodik Seredi, nyughatatlankodik, néz gyakran a' várbul az ország útra. Látja végtére jönni Sáros vára urát, dió nagyságú ezüst gombokkal megrakott hosszú bársony mentében, nagyobb pompával, számosabb követőkkel; ő is hamar skárlátot ölt, kardot köt, lóra ül, és szintúgy fényes kísérekkel vídamságot színlelő ábrázattal el'ibe lovagol. Őssze akadnak Hoszszúrét 's Bártfa köz't; ott, a' hol most a' három szegletű emlék áll. Leszállanak lovaikrul. Ragyog Rákótzit tekintete, megöleli a' reszketését titkoló Seredit, mondja: „itt az aranyak!“ „Fel kell olvasni ugymond pihegő hangal Makovitzá' ura; mert, ha tsak egygyetlen egy más esztendőbeli találkozik köz'ttök, nem áll az alku.“ Asztalt hozatnak. Halomba önteti Rákótzit a' teherbíró asztalra az ígért egy évű aranyakat. Felszámláltatja, vizsgáltatja Seredi, maga is vizsgálja nagy részét; időt akar nyerni, de sürgölődik Rákótzit. Nem lelnek külömb' esztendejű aranyat, 's még is egygyetlenegy sem hiba-

zott. Erőt vesz az elfojtott bosszú 's fájdalom Seredin, elfordúl, 's egy végső bús tekintetet vetvén birtokára, lerogygyan. — Megilletődik Rákótzí. Orvost, papot kiáltanak mindenfelől, de míg elérkeznének, ki vala terítve Seredi. Áll még most is a' három szeglett emlék, és bizonyítja a' szomorú történetet. Később, a' mint a' felülírás mutatja, Hertzeg Osztrogi Janúziusz, Seredi 'Suzsánna', Seredi Gáspár' leánya' férje 1590-ben azt megújítatá, 's azután, a' mint Vagnerben olvashatni, két hertzeg leányai nevében Rákótzí 'Sigmond' al alkura lépven, nékie a' maga részéről is eladá Makovitzát, 's minden jussáru lemondá. Utóbb pedig Rákótzí 'Sigmond' három fia azt a' Tártzai szuktzeszsoroktól (mert Serediek előtt Tártzaiak öröke vala) végképpen megszerezték. *)

Így veszté el az élő szó' hagyománya szerint a' Serediek' nemzetsége a' Makovitzai uradalmat, 's ekképp' jutott az, a' Rákótziaiak' kezére. Meg nem holt volna Seredi, ha Horáztot forgatja, 's így vígasztalja magát:

*) Lásd: Car. Vagner diplomatarium Comitatus Sarosiensis, a pag. 96 — 96.

Nem tett engem, 's mást jószága tulajdon
 urának
 A' bölts természet. Mivel ő most engem
 elűzött,
 Őtet az álnokság, vagy a' törvény' tsonka
 tudása,
 Vagy pedig a' frissebb örökös majd fogja
 kiűzni.
 Gáspártul elnyer't' János' szép 'vára' vi-
 déke,
 Senki sajátja; hanem tsak hasznát vettem,
 idővel
 Úgy lehet az másé, mint most Rákótzira
 szállott.
 Elszánt' lélekkellégý hát, a' szerentse' tsa-
 pásit,
 Tsüggetlen szívvel tudjad meggyőzni ba-
 rátom. *)

*) Sic propriæ telluris herum, natura, neque il-
 lum.

Nec me, nec quemquam statuit, nos expulit ille,
 Illum aut nequities, aut vafri incutia juris,
 Postremo expellet certe vivacior hæres.
 Nunc ager Umbreni sub nomine, nuper Ofelli
 Dictus, erit nulli proprius: sed cedet in usum;
 Nunc mihi, nunc alii. Quo circa vivite fortes;
 Fortiaque adversis opponite pectora rebus.

Horat. Sat. Libr. II. Sat. II.

A' Ma.

A' Magyar földes úr'szájába még jobban illenek e' versek, mint sok más nemzetekébe; mert nálunk, (a' mi talán egygyik belső oka országos alkotmányunk tartóságának) nem a' külön vett személyé, hanem egy egész (vagy férfi, vagy mind a' két ágon lévő) nemzetsége minden birtok tulajdona, de még azésem egészen, hanem a' familia' kihalása után a' Fiskusé.

A' lélek' sajátjai legbizonyosabbak, legtartósabbak. Horáitz ez a' majd 2000 esztendő's vigasztaló, anynyi századok olta; a' világ' minden részeiben, még most is mindig vigasztalja az embereket. A' nagy írók' elő adásai tartósabbak még a' nagy tettekénél is; mert még ezek is azokra szorúlnak. Jól írá'm valahol:

Akhillesz hírének Homérosz az atytya.

Oda lön t. i. Péleosz' fija, minden tetteivel egygyütt, de meg van az Íliász.

Maradok változhatatlan szívességgel.
A' Bártfai fordókben, Július' 16-dikán;
1817-dikben.

MÁSODIK LEVÉL.

Mélázásra hajlék első levelemben, régi dolgokrul írék, t. i. — az ó templom, ó házak, ó falak' említése közben szomorú történetet is közlöttem. Vigabb lesz' e' második tekintete. A' savanyú víz felé indulok. — Szép a' vidék, a' környék bájoló. A' tárgyaktul, melylyek környékeznek, fogja lelkem és tollam költsönözni eleven-ségét.

Végezzék el magok köz'tt, a' kik Bártfárul irtak, fél óra é, vagy másodfél mért-föld a' fürdő a' városhoz? Egykor még gyermek koromban valaki azt kérde tőlem Kolozsvár't Koppi Károly elfelejthetetlen nevelőm' jelenlétében, menyire volt Athena Megarához? mivel egynehány ho-

mok vagy vízi órák' lefolyása alatt futá meg, a' mint némely Görög; írók beszéllek, Altzibiád' kutyája, a' két város köz'tt eső távolságot? Attól függ felelek: hogy pumi, vagy agár vala é a' szaladó. Megtudám azolta Plutárktul, hogy nem pumi, ha' nagy, hihetően fürjvadászó vizsla volt légyen Altzibiád' drága, 70 minákon vásárlott ebe, a' kí anynyi foglalatosságot ada Athena szép elmésséinek, (beaux esprits); azt pedig tapasztalásbul tudom, hogy oldalaslag balra a' hegýnek 's erdőnek ménvén, e' rövidebb úton mindég jobban elfáradtam, mint a' tovább tartótsinált' úton; melylyen kis termetem mellett is, közepszerű haladással, mindenkör három fertály; vagy legfelylyebb egy óra alatt érkeztem a' városbul a' fördőbe*), amarra hamarább, erre közelebb.

Mind dél felől, mind nyugotrul, mind keletrül, nem igen magas, hanem mintegy folyó habok' formájára domborodó tetők,

*) Nam et fallit voluptas, et minus longa quæ delectant videntur; ut amœnum ac molle iter, etiamsi est spatii amplioris, minus fatigat quam durum arduumque compendium. *Quintill. l. 5, cap. 2.*

melylyeket váltva hol erdők, hol vetések; majd rétek, majd szántó földek lepnek el, környékezik a' várost; azonban a' föld felé, a' dombok karéjos lántzolatja nyílik valamenynyire. Elhagyván a' kaput, a' savanyú vízhez vivő hostátnak tartván, vége felé, jobbrul, valami kis házi kert' oldalában a' kerítés mellett, egy magos terepély hársfa mindenkör gyönyörködtete. Alatta egy kisebb körtvélyfa emelkedik, mely anynyira felnyúla, hogy levelei a' hárséival össze vegyültek, 's már most úgy látszik, mintha a' hatalmas árnyékadó-
 rul függene le a' kis gyümölsős.

Tovább, a' külső városon túl, az eleinte eléggé közel eső, de továbbat jobbrul elmaradó tetők' alantabb oldalait, sűrű bokros erdőske prémeli, melynek éppen a' közepében egy négy szeg'letű rétetske rávirít minden útaxóra, 's kimondhatatlan eleven, szép zöldjével úgy vidítja a' setétes berket, hogy nehéz vala egykor magamat e' felkiáltástul megtartóztatnom: ó be szépen állana ott egy házikó, és beszeretnék benne lakni! — Meddig oh te szédelgős andalgó kérdendi a' mindent kiforgatni akaró nyughatatlan? addig barátom, míg nem háborgatnál, 's megengednéd, mi-

vel egyedül e' rétetskéből nem élhetnék, hogy nyughatatlanságok nélkül ne tsak eb-
bül, ha' más kaszállótskábul is élhessek!

E' tájon kezdenek közelíteni bal felől a' vetésekkel megrakott dombok, jobbrul pedig gyönyörű három szögű kies völgy nyílik, 's terül el, a' melyben napszállatrul kelet felé a' Tapoly vize foly le. Ez e' három szög az út féltül jobbra békéle mind inkább inkább keskenyedik a' két részrül nyuló tetők között, míg végre, egészen jobbra békanyarodván, a' hegyek és erdők közzé bé szegellik, 's a' néző szem elönyo-
mulását egészen elakasztja, de félbe nem szakad azért a' szemnél tovább lopódní szerető képzelés' haladása. A' bértzek' 's egek' egyveledő kékjei között keresgélnek száz meg száz szépeket a' képzetek, és búvárkodnak a' rejtekező távolságban. — Gróf Büffon itt a' maga kiszökő hegy szö-
geire (angles saillants) talált volna, de én nem azon eszmélkedém, miképp' támadta-
nak e' hegyek, 's teremtetek vagy termet-
tek, vagy tűz, vagy víz által lettenek é? hanem tsak azt nézém, hogy fogynak raj-
tok az erdők, hogy osztotta azokat pász-
takra a' szorgalom, hogy pétézték ki ma-
gok közt a' fáradozó földmivelők, hogy

zöldellik az eleven sima pázsit, a' borzázó vadon mellett, és hogy setétül a' feketés rengeteg, a' sárga kalászokkal ingadozó mező-határ szomszédjában. Valóban egész erdő vetés rét leplezetek borítják el e' hullámos hantokat, 's nem közönséges utat nyitott itt a' természet a' Tapoly vizének, a' mely' folyását oly' bájoló tetők kísérik.

A' fürdőhöz hídon kell itt' által menni, melylyet még sohasem láttam egészen ép állapotban. Kő végfalakon áll ugyan már most, de hidlásokbul készült' derekat, vízbe levertt fa tulápok tartják, 's azért hánynya szélyel azt majd minden esztendőben, az olykor gázlóig apadt', olykor pedig zajgó áradások köz't' kártékonyan kerengő víz. Feltöltött út tsapás vezet rónán, a' várostul nyugotra eső fürdőnek, 's egy ideig északnak tart, azután pedig balra kanyarodván, ismét egy darabig kevés emelkedéssel egyenes líniában húzódik; míg végtére és utolszor a' Hoszszúrét, és Zboró felé vivő társ úttul elválva, míg jobban balra térvén, nyil egyenességű línián füzes levelesen (allée) keresztül árnyékok alatt egész a' fürdőbe viszen.

Ez a' tsinált út eléggé tágas, és türhetően dötzögös. Bal felül az eleintén oszló,

ezután pedig az útnak felé nyomuló erdő-
 len dombok ismét hátrálni látszanak; de
 rövid idő múlva megint elő-állanak, később
 pedig már közelebb a' fordóhoz, a' tá-
 volabb eső fenyves bértzekkel egygyesül-
 nek. Az út jobb oldalán a' fent említett
 kies völgy' részéről hamarabb kezdődnek
 a' fűzfák, melylyek a' haladóknak való ár-
 nyék nyújtás végett ültettek oda; bal ol-
 dalról ellenben többnyire árnyékkal csak
 ott kedveskednek, a' hol a' dombok jobban
 ellapulának, és már valamivel meszszebb
 vonultak a' fenyves bértz felé.

Ez az egész környék nagyobb részt
 agyag föld, de jól 's gondosan miveltetik.
 A' vetések eléggé sűrűek, nem szemlélni
 egy talpalatnyi miveletlen holdat is; mint
 valami kertolylyan az egész vidék. A' ré-
 tek keskenyek, de buják; tömöttek, virágo-
 sok. Mind a' virágos, mind a' veteményes,
 mind a' gyümölcsös kertek a' városban,
 szintugy, mint némely vetések az út körül bé
 vannak sövényezve, nem főtt szár az sö-
 vénynyel, ha' szorossan egymás mellé ál-
 litott vékony, fenyő karókkal, 's más ke-
 resztre közzéjek bortsátott hajlékonyabb
 ágakkal, nem le végig, hanem csak felül
 's alól, mintegy két bél fonal gyanánt által

övedezv e. E' kerítés' módja mind tartósabb, mind védőbb, képletesebb is (pittoresque).

Valamint minden elevenül, ha hogy valamely fő városhoz közelítünk, úgy itt is minden mozgásban van e' tágas úton, mely Bártfát ferdejével össze köti. Számtalan szekerek, kotsik, paripák, dámák, urfiak, sietnek szüntelen ki és be a' fördőből a' városba, 's a' városból a' fördőbe; porzik az út, és szél sebességgel suhannak el a' sok paripázók, kotsikázók, a' tsendesen gyalogló, 's az út szélén magát féltében alázatosan meghúzó mellett. Maga a' savanyú víz 's a' fördő minden házakkal 's egész népességével egygyütt, mintegy katlanban fekszik. Noha sinóregyenesen vezessen e' völgyhöz az út, még sem látni ennek kapaszkodása miatt semmit is a' fördőből, míg majd egészen! oda nem ér az ember, és az elérkezett' balján az egész katlan egyszerre meg nem nyílik, hanem látni már meszszi túl, a' katlan felett füstölgő gőzködöt lebegni, 's még jóval innen kezd tsengeni a' haladó fülében, a' minden közelítő lépéssel nevedő zivaj. Közel már a' fördőhöz hosszúvás és lapályos pázsit tolódik szintugy az érkező

balján, a' magános hértz 's a' nyüzsgő út
közé, ennek vége felé pedig először jobb-
rul, azután pedig balrul már épületek is
emelkednek.

Magát a' katlanos környéket úgy kép-
zelje magának kedves barátom, mint va-
lami tojás formájú völgyet, melyet balrul
's szem köz't, a' hegyeken, és azok' alsóbb
oldalain, terjedő sűrű fenyvesek vesznek
körül. Már valami egy fertálynyira innen
a' fordótul, a' városbul a' savanyú vízhez
menőnek balján, mind jobban jobban, mind
bé, mind felfelé kezdődnek folytában emel-
kedni a' fenyves tetők, 's ez az egész hértz'
lántzolatja csak egygyetlen egy á't láthatat-
lan fekete háttas komolyan induló roppant
bokornak tetszik. Mind tömörségök, mind
ékes gömbölyűségök hijával lennének e' sű-
rű fenyvesek, ha síkon termettenek volna;
hullatja t. i. a' fenyő fa növése közben alsóbb
galylyait, 's a' szerint, a' mint felfelé serdül,
felylyebbről eresztvén lombokat; a' sudar
kopasz derekú fák lántsák' módjára emel-
kednének fel, 's valamely á't látszó dárdás
sereghez hasonlitanának a' róna földön,
de a' részent meredeken, részent tsappa-
nósan, részent pedig hárántékosan szaka-
datlanul haladó hegyek' oldalaiba szúrva

az alantabb állók' felső galylyaik a' fely-
lyebb állóknak suta derekait eltakarják,
's innen van: hogy a' mind fel, mind bé-
felé feljebb feljebb hágó fák, vagy hegyes,
vagy kajmats, vagy koronára szedett tete-
jük alatt elterepülő egymásba bonyolódott
ágak, mint anynyi meg anynyi észrevehe-
tetlen szoros léptsői, az egész fenyves göm-
bölýűsége hajló domborodásának.

A' nap enyészetnek eső, 's délről északra
nyúló fenyves, jóval meghaladja a' fürdő-
hely' völgyes katlanját, 's a' városból jövő-
vel szemköz't egygyesüleg más roppant
fenyves bértzel, mely hasonlóképpen nyu-
gotrul észak felé a' házak megett, ezt a' kat-
lant körül keríti. Ez az északi része a' bértz-
nek magossabb, roppantabb; úgy tetszik:
mintha egygyik hegy a' másik hátán ülve tá-
vozna a' nézőtől; de fogy sűrűsége közepe
felé, 's a' bértz' harmadik emelete alkalmasint
már vagy kopár, vagy tsak gyéren elszórt'
törpébb fenyőket nevel. A' valamivel jobb-
ra kanyarodó része mindazonáltal, kivált a'
hol nem messze a' házak megett felfelé, a'
hágónak kapaszkodik, a' fenyvek közzé,
más elevenebb zöldéletű és fűrtösebb le-
velű fákat is felfogadott. Ottmár most a'
sok kivagdalt', kiirtott fenyvek' helyébe,

bikkek, gyertyánok, mogyorók 's a' t, nagyon buján sarjadzanak. — Még nem sétáltam erdőben, mely a' gyász köz'i oly víg színű, s' tekintetű lett volna. E' katlanos vidék' jobbját, több jól mivelt' domb, völgy, 's lelylyebb, a' házak' háta megett, egy eléggé magos, de erdőtlen, 's tsak teje felé tserjés, hegy fogja körül, melyet azután, tulsó oldalán, a' Hoszsúrétre vivő út határoz.

Az említett katlanban a' három nevezetesebb kút körül jobbra, balra, és szem köz't' észak felé, úgy vannak a' házak építve, hogy a' fő kút azoknak, mintegy közepette esik. E' megett dél felől, ismét sor házak nyulnak a' város felé, ama' már említett lapályos pázsitnak, melylyen tekervényes patak kereng; de nem messzire terjednek, 's azon ország úthoz, melyről szollottam, hátokkal vannak fordítva. — Ugyan e' közép kúttól, a' város felé vezető fenyvesnek, hol házak, hol fák köz't' három út viszen; az egygyik a' hegyre, a' másik a' hegy' alylyába, egy gyönyörű nyílásnak, szintűgy az erdőbe, a' harmadik pedig még alantabb, széles sétáltatón, egy sárga ház felé, hasonlóképpen a' vadonba. A' hegy' 's nyíláshoz egy az út, tsak

a' fenyves kezdeténél szakad meg. A' sárga házhoz vivő ellenben elebb válik meg amattul.

Est észak felé, egy szem köz't' eső kis dombon álló házig, árnyék' tagadó fátskák között, eléggé széles, és mintegy 30 egynehány lépésnyi sétáltató *) (promenáde) vezet. Most már ugyan ezen a' sürűbb árnyékú fák' helyibe többnyire balzsamos topolyákat, Júdás fákat ültetének; de vannak még némely gyertyánok 's hársok is közöttök, a' melylyek ott telylyeséggel nem gyarapodnak, hanem helyeken nem lévén, fogytig sínlenek; — a' mi a' mint mondják, onnan van, mivel a' föld alatt, nem igen mély eretskében folydogáló savanyú víz, a' mélyebb gyökeret botsátó fák' növéstét bojgatja; azért, ha tölgyek, hársok, bikkek, gyertyánok, 's gesztenyék helyett, a' mint már elkezdették, ritkább árnyékú, nem nagyon mély

*) Megint egy szó a' tisztásokhoz. Sétáló, az, a' ki sétál. Nem árt a' sétálót a' helytül, a' melylyen sétál, megkülömböztetni, a' promenádét tehát vagy sétállónak két l-el írni, vagy sétáltatónak mondani (mert valóban sétáltat a' promenádé) nem tarthattam képzelenségnek.

gyökerü, de frissebb növésü fákat akar-
 nának itten nevelni; földel jól magossan
 megrakott feneketlen széles fa ládákba
 kellene kirekesztőleg, p. o. eper és nyárfá-
 kat, topolyákat, jegenyéket; vagy pedig ap-
 róbb, de még is árnyékkal kedveskedő tse-
 metéket, mind a' mostani, mind több a kö-
 zép kúttul mindenfelé tetszős arányzatok-
 ra nyulható sétáltatók' oldalaira ültetni,
 így rövid idő múlva ivók és sétálók min-
 denünnen, és mindenüvé a' kúttul's a' kúta-
 hoz tűrhető árnyékok' homályában ballag-
 hatnának. Azt bizonyítják ugyan azok, a'
 kik itt a' földet áskálták, hogy a' savanyú
 víz a' föld allatti zsilipekben, nem bizo-
 nyos arányzatú, hanem külömb külömb
 tekervényes ágazatokra folydogál, de hát
 miért vágattatik keresztül a' mostani sétál-
 tató egy más ernyőstül és árnyékostul?
 miért lehetett ezen gyertyán árnyéket te-
 remteni? Vagy más arányozatra kellene
 hát fogni a' mostani sétáltatót is, vagy azon
 valami más módon segíteni. Semmiféle sé-
 tálló rendsora (simetria) nem pótolhatja ki
 annak árnyéktalanságát.

A' balrul setétlő bértz' alylyán, a' há-
 zak sorban állanak; többnyire fából vagy-
 nak építve, 's ezek szárazabb, egészege-

sebb lakást szolgáltatnak, mint a' köből valók. Találtatnak egyvelgesen, majd egy, majd két emeletűek, némelylyek ker'tel ékeskednek, mások, a' város felé, az erdő' alylyába esők közzül, a' sűrű titkai-banyelődnek el valamenynyire; a' többiek, a' háttal nyugotnak sort állók megett pedig, hosszú és széles sétáltató terjed, közötttek, 's a' fenyves között. Ezt nevezik itt' a' sóhajtozók' útjának, melynek közepérül le a' völgybe, egy széles lejtő mered, 's megszakasztott külön külön töl-téseken gyepes léptsők' segedelmével eresztialá puhán a' lemenendőt. A' szerint szól-lottam 's szóllok, mintha most is még a' városbul mennék a' fürdőbe, és képem mindég est észak felé fordulna. E' hely-heztetésemben, jobbra szintűgy házak van-nak sorban építve, 's azok megett fürdő házatskák. A' közép kúttal szem köz't lé-vő, est észak felé a' dombon álló épüle-ten túl pedig, mind jobbrul, mind balrul házak köz't lejtősen, egyegy útsza e-reszkedik le a' fürdők felé, a' fenyvesbe vivő kapaszkodóruul.

Úgy igyekezém ezen egész völgyet leírni, a' mint most van, nem szépíték raj-ta. Borzas, de azért tsendes bájjait és kel-

lemeit a' festők' etsetére bízom, nekem a' pontosságon kelle igyekeznem, midőn e' helyet barátommal megesmértetni szándékoztam; hogy rá ösmérjen, ha vagy a' nyavalya, vagy a' kedv keresés valaha ide hozná. Ha leírásom nem fogja viszkettetni vágyását, gondolja meg, hogy bajos azt pennával leírni, a' mit csak a' képírónak lehet festeni, és hogy e' völgyet ily' pontossággal sem írta le még senki is. Fukker komázva szól a' Bártfai fördőkrül, Hekker pedig, a' ki 270 savanyú vizeknél többet emleget, ezeket egészen elhalgatni méltóztata. Mások csak a' savanyú vizet, 's annak alkotó részeit vevék tekintetben, nem pedig a' vidéket. A' szép környék, a' fenyvesek' gyantás párázatjai szintűgy gyógyíthatják mind a' lelket, mind a' testet. Egykor változást érezvén, 's orvosságra kárhoztattatván a' helybeli orvostul, a' fördőbül korán reggel a' közel lévő Makovitzai hegyre, mely e' völgybül nem látszik, kirándulok vala, és minekutána onnan messze szélyel néztem a' határba, 's nem csak a' rózsza alatt (sub rosa) híres szobát megtekintettem, 's a' bástyákat, melylyekről messzszire egy kinőtt terepélyfa integet, körül szemlélgettem, hanem a'

töredezett omladékos várnak mohos dűledekeit is megfutkostam volna, még az nap' Zboróra is elmenék, a' hajdan száz, de már most kevesebb hársfák' (centum tiliaë) megszemlelésére; 's a' miat így jól kijáram, ki mozgám magamat; fáradtan Zborórul, nem tsak a' még akkor ott készülni szokott, megaranyózott medentzékbul egygyet poharastul, hanem a' legjobb egészséget is megbetsülhetetlen vidámsággal hoztam haza. Más nap tsudálkoza orvosom szereit foganatosságán, én pedig mosolyogtam magamban; meggondolván, hogy a' hegyek, erdők, völgyek sőt még a' romok is olykor a' legjobb orvosok. Ne szoruljon soha más orvosokra kedves barátom, és akármerre fogja is elgyengült' teste hordozni érzékeny szép lelkét, hadd nehezteljenek mindenhol a' patik'árosok a' drága egészségesre.

Maradok 's a' t. Júliusz' 19-dikén 1817.

HARMADIK LEVEL.

Ha a' Bártfai vizek Hellászban buzgot-
tanak volna, feltalálásokat valami, vagy
hihető, vagy mulattató, vagy tanúságos
mese ditsőiténé. Vagy ló kapálta vol-
na fel körmeivel azokat, vagy a' kets-
kék' szédelgése vezetne pásztort felkere-
sősökre; vagy Fébosz a' nap' istene fedez-
ne fel Tziprisz valamely ellankadott fijá-
nak az Aresztől öröztett vas forrásokat;
de nem tudtak itt' szépíteni a' dolgok's
esetek' titkos eredetein, és senki se me-
séllett arról, hogy ki? mikor? 's mi-
képpen akadott légyen e' gyógyító nedvek-
re. Ha azonba' nem a' régi Hellének lel-
ték is fel ezen orvosló vizeket, az mind-
azonál al a' közvélekedés, hogy nem vi-
tézlő ugyan's szép képzeteket, meg lel-
kes érzeteket ázó, hanem vászonnal,

gyóltsal kereskedő Görögök hozták legyen legelsőben is divatba a' Bártfai borkutat. Nem tudom, honnan vevé Tsaplovits úr, hogy már 1505-ben esztendőnként, 3 kurtá vagy Magyar forintokért lettek volna e' kúta kibérelve; anynyit tudok, hogy 24 esztendők előtt még nagyon pusztá vala tekintetők; az árendás nem fizete többet 50 forintnál, és még is belévesztett; a' külföldiek t. i. még nem igen járogaták, tsupán a' körül belől lakó nemesség látogatgatta.

Az akkor már 70 egynehány esztendő Poturnyai Andrást, az egész környék legvigabb, legelmésebb, legböltsebb öregét, Arisztipposz' szakasztott mássát, láttam itt' gyakran serdülő koromban. Ide jött minden esztendőben a' tiszteletes ősz, és úgy leptük meg mi, a' szög 's fekete hajú ifjúság, a' hol üle, ála, jára, mint a' legyek a' tejet. Be sok hasznosrul, széprül emlékeze ő az elev'*) időkből, és hogy

*) *Elő*, nem vitethetnék talán a' mult'ra, hanem akár az időről, akár a' területről legyen szó, tsak a' jelen 's előttünk valóra, és a' jövőndőre, p. o. *elő állítom, elő látom, elő megyek, megelőzők*, és így talán nem rossz az *elev' idő*, vagy *előbb idő*, ha folyó beszédünkben

tudta szívni a' jelenlét' édességeit?! Úgy függöttünk nyíló ajkairul, mint a' méhraj valamely agg tölgy' lombjárul. Jól emlékezem, midőn mondá mosolyogva: „azért hosszabbítják e' savanyú vizek napjaimat, mert édesíték azokat, 's azért, ma holnap, satur conviva recedam.“ *) Tőle hallam, hogy hajdan, az az: mikor ő még nem őszelle, nagyobb erővel birt' légyen e' víz, 's e' nem azért vala, hozzá tevő: mert én valék erősebb, hanem mivel még keve-

a' Magyar hathatóssághoz, de módjával; 's igen mértékletesen, ne hogy azt' megrontsuk, egy kevés pontraszabást is (precision) akarunk olykor olykor ragasztani. — *Elöttem állott, 's előttem élt*, ugyan azönegy szóval két éppen ellenkező helyheztetést jelent. Még kellene hát mutatni, ha mind a' két kitételt helyesnek tartjuk, hogy elménk' természete szerint személyünk' helyheztetéséhez képepest az idő hosszát mindég előlről hátra felé, a' terület' hosszát pedig hátulról előre kezdjük mérni; a' mit talán meg is lehetné mutatni, 's a' mit méltónak tartanék a' szorosabb vizsgálatra, ha rá érnék. Nem tudhatom mire ütne, ki? mert a' kereső nem lel meg azt mindég, a' mit keres; hanem olykor többet, olykor kevesebbet: néha pedig semmit, vagy egészen mást talál, mint keresett.

*) Lucretius,

sebbet áskálák a' földet, és az ereket építgetésekkel még nem vagdalták keresztül. Megjövendölé: hogy a' közép kútnak ernyőt fognának tsinálni, 's a' napot a' víztől, eltiltani, a' vizet pedig megfosztani a' nap' sűgár'itúl; akkor úgymond: több lesz' itt az ivó, a' sétáló; nagyobb, fényesebb, pompásabb, és betegebb a' gyülekezet; fogyni fog a' nedvek' ereje, 's a' többször feredők, többet kötök *) nem lesznek oly egésségesek, boldogok, és szerentsések, mint mi vagyunk; 's igaz is, hogy azolta sokan még betegebben mentek el innen, hogy sem ide jövének, és hogy némely egésségesek is elnyavalyásodának. Egy Lengyel dámát tudok, a' ki 60-szor fürde itt létekor, a' következő esztendőben duplázni akarván egésségét, százhuszig vitte; de úgy járt', mint Ézóposz' vén aszszonya, az arany tojó tyúkkal, felénél többet vesztvén egésségébül; úgy elbetegede, hogy azután soha sem jöhetne többé ide. Egy már meglelt korú úri vendég az időt, 's pénzét akarván egyszersmind megkímélni; estve üle a' fürdőbe, és csak más nap

*) Költi a' tyúk a' tojást, költi a' poéta a' verseket, köti a' tékozló a' papíros pénzt.

reggel mene-ki abbul. A' meleg vízben yatsorált, abbantöltötte az egész éjszakát, hol bor, hol álm között. Nem tudni, mi vala idvességesebb ennek a' víz's bor között éjjelét édesen eltöltő embernek, a' meleg víz é, vagy a' hideg bor? de úgy tet-szik: sükeresebb volt a' belső orvosság a' külsőnél, mert nem anynyira izzadva, mint megkékülve's szédelegve tére haza. Ezek-től a' szerfelett egésségeseeknek lenni akaróktul, nem kért' senki is bizonytságot, ugymint Lizsitzki Tamás urtul, a' ki 1787-ben az őt' egészen össze sugorító köszvény-ből fellábolván, Bártfa városa szenátus-sza előtt írásba megismérte, hogy tsupán az itt' tsergedező vizek' segedelmével két hét alatt lábra álhata, 's szabadon sétálhata. Alkalmasint tsak az okosnak használ mindenütt még az orvosság is.

Magam is tanúbizonytsága vagyok több szerentsés kigyógyulásoknak, melylyek itt' szemem láttára következtenek. Gróf Mor-szki, p. o. szinte *) az, kinek Prád érsek-

*) A' szintével, és szinténnel közösen élünk, és váltva, hol azt teszszük ki, a' mit mászszor így mondunk: *éppen az*, hol pedig azt: *majd hogy nem az*. Nem lenne hát talán balgatagság a' szintével az elsőt, a' szinténnel pedig

kel történt' meghasonlása oly híressé lön, több évekkel ez előtt, köszvénynyel érkeze ide, ina rángatott vonagló ortzája oly sebesen járt', mint az esze; egynehány hetek mulva mindazáltal, elméje' elevenségének legkissebb veszte nélkül képe telylyes tsendességre tsilapoda. Egy más Lengyel úr, feltserepesedett lábait alig bírja eljövetelevel, de elmentekor úgy halada, mintha soha legkissebb baja sem lett volna. Tudok egy derék Magyar menyetskét, ki a' sok gyermek szülésbe megromlott, és a' kit ez előtt egynehány esztendővel az orvosok küldödtek ide; eleintén nagyon hevíté a' víz, és mejbeli szorúlásokat okozta neki, nem tudom ki javallá: inná juh savóval vegyítve, 's nem sokára, nem tsak erősöde, de hízott is. Fiszterer fő orvos urnak elbeszéllem az esetet, nem nevelte, hanem tsudálkoza: 's mivel okos ember létére ta-

a' másikat kijelenteni, és így én, ekképp' fordítanám e' frantzia kitétel: „Il est presque defendu de rendre avec les mêmes mots des idées si contraires.“ Szintén el vagyontiltva, szinte azon szókkal előadni, oly ellenkező ideákat. A' kik folyó beszédünk' tökéletesítésén iparkodnak, nem fogják mindég az efféle észrevételeket aprólékosságnak tartani.

tapasztalások után, nem pedig a priori, és
 kategóriák, vagy valamely felvett szisz-
 téma szerint szereti gyógyítgatni az em-
 berek' nyavalyáit, azt mondá: hogy hason-
 ló esetekben próbálni fogja az ivás' ezen
 módját javasolni. Minél értelmesebb vala-
 mely orvos, annál jobban által látja, hogy
 soha sem fogjuk a' természetet anynyira
 kieszmerni, hogy a' helyes és figyelemmel
 tett tapasztalásokat azért, mert nem tudjuk
 azok' okait mindenkor kinyomozni, vagy
 megfogni, vagy megmagyarázni; hasonló
 környülállásokban haszonra ne fordítsuk.—
 Egykor, szerentsétlen esés által kisebesült'
 lábamat egy katona seb-orvosra bízám, ki
 Röslaub' nagy követője lévén, igen sokáig
 és hosszasan, monásokkal, diászokkal,
 triászokkal magyarázgatá sebemet; tsak
 halgattam ágyambul, a' nélkül, hogy leg-
 kissebbet értettem volna az uj Podalíriusz'
 magyarázatjaibul; végtére azt kérdém tő-
 le: Filoktétesznek tart é, mivel Görö-
 gül beszél velem? Makáon nem magya-
 rázgatá mondék: ha' gyógyította a' Tró-
 jai hősök' sebeit. — Nem haragvék meg
 a' jámbor, bár nem látszhatám nékie ret-
 tenetesnek; 's megemlékezvén, hogy nem
 tapodtam soha is Szímois' partjait, mo-

solyga, 's a' Görög szók' segedelme nélkül is szerentsésen lábra állíta.

De folytassuk a' savanyu vizek' tsuda tételeit: Egy megélemedett Lengyel ur, több esztendőök olta minden nyáron ide jár épséget keresni, 's azt megemészteni. Azt beszéllik: hogy még soha se' tévesztette tzeljét, az ide való vizek' férjfiúságát mind eddig hatalmasan megőrizték. De ez utolsónak az aszszonyok legjobb bírái. Orvos Krieger különösen, 's méltán tisztelt' és szeretett barátom azt tartja ugyan: hogy kivált nekik használatosok, a' férjfiakat pedig szerfelett hevítik, és így a' tüzesebb természetűeket gyengítik inkább, hogy sem erősítik e' fürdők — én valóban nem merném egészen kétségbe hozni állítását. Midőn azonba' némely soká meddő aszszonyokat édes teherrel innen haza térni szemlélnék; eszembe ötle, hogy a' Rómaiak Mársznak szentelték volna e' vasas tsevitjét, és hogy megfordulnak itt olykor e' hatalmas istennek némely szebb vitéz fiai is. Ha hajdan némely hölgyeket ez vagy amaz Görög képfaragó márvány istenének, vagy fél istenének megpillantása anyákká változtathata, ugyan miért lenne valamely jelő mozgó

Apolló, Merkúr, vagy Hektor, vagy Níreosz, vagy Hílász, és Antinousz' megszemlélése sikeretlenebb, vagy soványabb. Tudják a' mi aszszonyaink is a' szépet megtekinteni. Mikor tehát 1798-ban a' fő kút' fedelét megújították, és én, a' ki akkor éppen jelen valék, megszóllíttam volna, készítenék felülírást, a' következőt javaslam:

Robori. Virorum.

Mulierum. Fœcunditati.

Saluti. Omnium.

de nagyon világinak 's pogánynak látszatván, mást tevének helyébe, t. i:

IVssV. AVgVstl. RegnantIs.

GabrieLe. Barone. Ab. EötVess.

Operante.

PrInCIpe. CzatoryskIo.

NaIaDIbVs. BartphæIs.

PeraMato.

Præsente.

RenoVatVs. M. D. C. C. C.

A' nagy betűk veresre valának festve, és sorba gondolva Római számok szerint az 1800-dik esztendő-t üték ki, az apróbbak pedig feketére. E' felül írást ugyan levevék ez idén, és így, mivel már eltűnt, nem szóllanék arrul, ha Tsaplovits úr fel

nem hord'ta volna könyvébe, 's nem találta volna benne egyéb kivetőt, mint, hogy nem az 1798-dik esztendő, melyben készült; hanem az 1800-dikat mutatja elő, 's ezte nagy gántsot, ama ujdonan új jegyzéssel nem védné. „Multa licent stultis, pictoribus, atque poetis.“ De nekem úgy tetszik: hogy nem szabad már ma a' jó poétáknak kronosztikonokat írni; — hogy az idő számlálási hiba nagyon tsekély a' poézisban, — hogy a' holmi *ante, entemég* a' Magyar törvényes Deák szententziáiban is, annál inkább a' felül irásokban borzasztó; — igen jól lehet a' megtiszteltetést a' jó ízléssel össze kötni; — már csak az is, hogy egy kút fa fedelének megújítását felül irással akartuk maradandóvá tenni, nagyon kitsiny gondolat. Elég vala 16 esztendeig megszenvedni a' külföldiek' megbotránkoztatására rossz' ízlésünk' ezen mutatató tábláját; — valamint jól esett, hát, hogy elszedék, úgy kár volt azt Tsaplovits urnak könyvébe béiktatni. Ha még hozzá tesszük: hogy egy olylyan herczeg' megtiszteltetésére gondoltuk, a' kirül, hízelkedés nélkül azt lehet mondani: hogy nem csak az új, hanem a' régi literatúrának, sőt még a' napkeletinek is fino-

mabb kintseit szép elméjébe özsze gyűtögette, már akkor el fogja nekem hinni kedves barátom, ha azt mondom, hogy elpirulás nélkül ezen írásra soha fel nem tekinthettem. Tavaly 400 külföldi családok tölték el itten a' nyárnak nagyobb részét, máskor talán még felesebben valának; anynyi ember köz't bizonyosan sok kimívelt' izlésűek is találkoztak. Ugyan mit gondoltak ezek rólunk, mikor a' könyvekbe azt találák, hogy a' Magyarok nagy latánok, azután pedig Magyar országban, oly számos gyülekezetű helyen, mint Bártfa, ilylyetén Deák felül írást olvastak? *operari*, p. o. azt teszi a' Római nyelven: valami körül kézzel forgolódni 's dolgozni. Több ily' Rómaitalanság is lappangott e' felülírásban. Valóban, nem búmban, mivel nagyon pogánynak látszaték az enyém, hanem valamivel nemesebb okbul közlém ezen észrevételeket. El lehet egy kút felülírás nélkül, de én nem lehetek el kedves barátom' türedelme nélkül, melylyet hosszas okoskodásaimmal próbára tévék, nemzetünk jó tartós hírének buzgó óhajtása miatt, azonban engedelmet reméllek — ma-radván 's a' t. Július 24-dikén, 1817.

NEGYEDIK LEVÉL.

Most már a' savanyú víz' alkotó részeiről kellene szóllanom, ha nem tartanék az orvosoktól, kik többnyire, (ugymint előbbjeik (Hipokrat előtt) kirekesztőleg akarnának okoskodni, az emberek' egészségét illető esmeretekről. De nincz mit őrizkedniek az orvosi rejtemények (mysteres) elterjesztésétől, mert noha elszéledtenek már a' régi Egyiptom' homálylyai, titok marad azonban, 's annak is fog maradni mindenkor, a' mint gondolom, nagy része mind a' természeti, mind az isteni tudománynak. Meglepték ugyan a' folyó századok' leforgása közben, helylyel helylyel, a' gondos és szorgalmas vizsgálatok a' természet' rejtekező ösvényeit; oda ére az

emberi elme, hogy mind a' külömb külömbfele vizek', mind a' külön levegők' alkotó részeit kitudja keresni, 's esmerni; de oda még el nem jutta, hogy a' legfinomabbakat, legeredetiebbeket, legelsőbbeket, ha bár tudjon is talán némelylyeket közölők nem csak megnevezni, hanem meg is különböztetni, képes legyen egyszer mind egész tisztaság'okban mindenkor előállítani, vagy minden esetben, azon mértékben, azon össze köttetésben egybe szerkeztetni, valamint a' természet. Ha nem egész, legalább fél isten lenne az ember, ha ezt tudná, 's talán azért hasíta, lelkünk' serénykedése fenn tartása végett belénk öntött, 's miniket mindenben szünet nélkül új meg új vizsgálódásokra gerjesztő ösztön mellett is, mély és véghetetlen örvény a' mindenható, az emberi elme' törekedései, 's tehetsége közzé, hogy haladásai közben találtassék egy olyan pont, mely az egyébaránt tartóztathatatlan kevélységünket megakasztja. Habozunk mindazonáltal igen gyakran még a' feltaláltathatók, 's a' már felfedezetttek körül is, és mihelyt a' tselekvő életre alkalmaztatik akármely tudomány, azonnal száz meg száz a' nehézség, mind-

járt szembe szállanak, 's egymás közzé vágna a' külömb külömb vélemények.

Keller, Hakket, Kitájbel és Sultész urak vizsgálódának a' Bárfai savanyú víz körül. Tizennégy, vagy tizenöt külömb külömbféle alkotó részekre találának, de különböznek egymástul, mind az alkotó részek' minéműsége', 's száma', mind pedig arántos (proportionée) menyynyisége' előadásában. Legalább tehát háromnak közűlök, vagy hibásan kelle tenni az osztásokat, bizonyos fogású víz mértéket vévén fel próbául; vagy mindegygyikének más más kútbul a' próbát véghez vinni, mert több forrás és kút lévén, nem lehetetlen, hogy mindegygyik' vize külön külön tsatornákon eredő folydogálása közben, más más részektul is terheltessék, vagy pedig ugyan azon nemű részeket külön külön mértékbe fogja fel a' föld' üregeibul. Az sem lehetetlen, hogy vagy az esztendő, vagy a' nap' külön szakaszaiban tétetvén a' próbák, a' kihozásoknak is (resultats) hasonlóképpen különbözniék kellessen. Dertsényi úr Slágendorfbán a' Szepeségen egyenlő menyynyiségű vízben nap szálatkor, nyoltz kotzkás hüvelykel több savanyúseszt lele, mint hajnalkor.

Azért oly bajos az ásványos vizek' oszlatása, mert olykor új testek állanak össze oszlatás közben, 's ezeket újra kell ismét oszlatni. Meglehet tehát, hogy igazok van mind a' négy oszlatóknak, ámbátor el-
lenkezzenek, de még is kívánatos lett volna megegyezések. Ohajtható, hogy a' leg-
kitaltebb figyelemmel több új össze ha-
sonlítgatandó próbák tétetessenek, 's min-
den kút' alkotó részei, a' legnagyobb pon-
tossággal kiösmértessenek. Elég, úgy tet-
szik nekem: hogy a' belső nyavalyák', ki-
vált, ha valamivel össze fonottabbak, ter-
mészetét 's mértékét nem tudják minden-
kor kitanulni az orvosok; ott igyekezze-
nek tehát legalább a' pontszabáson (pre-
cision) a' hol az elérhetőbb, mert a' vizet
lehet ám felmerítgetni, a' föld' gyomrából,
de nem szint'úgy kitalni mindenkor a'
romladozó emberi testből az elrejtett bel-
ső betegséget. Azt itt valóban kiki tapasztal-
hatja, hogy a' fő közép kút' vize sótala-
nabb, az, a' mely inkább esik a' város felé,
sósabb, az pedig, mely a' közép kúton túl
északnak fekszik, zavarosabb és vasasabb.
Minekutánna pedig a' tselekvő's végre haj-
tó életben többnyire csak találomra dolgoz-
nak és dolgozhatnak az emberek, 's ez e'

találom is elég szerentsés vezeték szükség-
geink' bétöltésére, annakokáért a' legkö-
zönségesebb tapasztalás minden orvosise-
géd nélkül is arra szokta útasítani az ide-
gyűlöket, hogy a' zavaros és vasas kútbul
merített vízben fürödni igyekezzenek, a'
más kettőből pedig a' szerint igyanak, a'
mint belső részeit vagy tágíttatni vagy
szoríttatni ohajtják. De nem elegendő tu-
domány ez a' szegény bélereked'tek' szá-
mára (ὑποχονδριακοίς) — ezek mindent vé-
gig untig feszegetnek, főképp' az orvos-
ságokat, és ha bár láttassanak is az or-
vosokra szorulni, még is kevesebbet bíz-
nak benne, hogy sem magokhoz a' gyó-
gyító szerekhez. A' lépfájósok' akadékos-
kodó képzelményeik' megnyugtatósára te-
hát meghívnám ide, ha hatalmamban ál-
lana, valamenyi Magyar khemikoszokat,
de úgy, hogy ne tzivakodnának mint tár-
saik a' Bádeni Bádenben, hol a' Spanyol
oszlato Gimbernát ur ellen, úgy feltá-
madtanak, hogy nem tudhatja már most
ott a' szegény bélereked't, mit iszik és mi-
ben fürdik!

Quidquid delirant medici, plectuntur
acerbe

Infirmi et miseri.

A' nagyobb fürdő helyek szintúgy az örömök' mint a' nyomorúságok' gyülekezetei. A' szorgalmas szemlélkedő (observateur) sokat lát azokban, a' mit egyebütt, hijába' keresne. Sehol se üti ki magát úgy, mind az emberi lélek, mind az emberi test' gyengélkedése, és gyarlósága, sehol se tetszik úgy ki, a' kettő között való függés. Úgy nézém én azokat mindenkor, mint valami mulatságos ispotályokat. Minden nevezetesebb fürdő helyre alkalmaztatók Delil' eleven versei. *)

*) Dirai-je ces ruissaux, ces sources, ces fontaines,
 nes,

Qui de nos corps souffrans adoucissent les peines?
 nes?

La, de votre canton doux et tristes tableaux,
 Là joie, et la douleur les plaisirs et les maux,
 Vous font chaque printemps leur visite annuelle.

Là, mêlant leur gaité, leur plainte mutuelle;
 Viennent de tous côtés, exacts au rendez vous.
 Des vieillards éclopés, un jeune essaim de foux.
 Dans le même salon là viennent se confondre
 La belle vaporeuse, et le triste hypocondre:
 Lise y vient de son teint rafraîchir les couleurs;

Le guerrier, de sa plaie adoucir les douleurs;
 Le gourmand, de sa table expier les délices,

Ki nyögve mozgatod a' sérült tagokat
Nyavalyás! nézd körül e' friss források-
kat.

Ez itt világunknak bús, víg ábrázatja,
Fájdalom, kín, öröm, e' tájt látogatja.

Hévségkor itt terem e' sűrű erdőben
A' nyavalya 's jó kedv, minden eszten-
dőben.

Itten elegyednek panaszok, remények,
A' vén itt botorkáz', szöknek a' legé-
nyek.

Ide gyűlnek össze a' tréfák, a' gondok,
A' komor okosok, fiatal bolondok.

Az érkező vendég ama palotában
Társalkodik, mulat, vagy hervad bújá-
ban

Oda jó egygyüvé, a' nyerő, a' vesző,
A' szép lankadkodó, a' magát epesztő.

Au dieu de la santé tous font leurs sacrifices :
Tous, lassant de leurs maux, valets, amis, voi-
sins,

Veulent, être guéris, mais surtout être plaints,
Le matin voit errer l'essaim mélancolique,
Le soir, le jeu, le bal, le festin, la musique,
Mélent à mille maux mille plaisirs divers :
On croit voir l'élysée au milieu des enfers.

L' Homme des Champs, ou les Géorgiques
Françaises Par Delille. Troisième Chant,

Azért van itt Flóra, mert nints már tsók
száján,

Hogy fonnyad't rózsáit éleszsze ortzá-
ján.

A' szur't', 's lövésthordó szegény vitéz
amott,

Ditső sebeinek keresgél balzsamot.

A' torkos, lakolja ebédek' javait,

A' buja, kínokra változott tsókjait,

Mindegygyik áldozik azon istenségnek,

Melylyet hívunk, rontunk, 's mondunk
egésségnek!

Ez is, az is, hordja, szájában bajait,

És tele beszéli velek szomszédjait.

Kiki reménkedik, 's nem tsak azon örül,

Hogy gyógyúl; mint rajta, hogy sok más
könyörül.

A' reggel a' tikkadt, ballagó sorokat,

A' kúthoz vezeti, vagy szül uj gondo-
kat.

Az este bált hoz, 's nyút, muzsikát, játé-
kot,

'S ad víg társaságnak mulató hajlékot.

'S ezer bajhoz tévén ezer boldogságot,

Pokol, közepében terem menyországot.

Nints e' leírásban a' mi ide is ne il-
lene, kivén, a' lelket izgatóbb sorsjáé-
ki nyerést vesztést; de ennek a' kivétel-

nek is csak azolta van itt' helye, miolta a' szerentse-játékokat eltiltották. Én részemről ugyan nem sokat gondolok vele, 's eléggé szerentsésnek tartanám magamat, ha e' levél elejének unalmait Deliltől költősnözött versezetemmel kedves barátomtól valamenyire elűzhetném.

Maradok 's a' t. Júliusz 28-ikán 1817.

ÖTÖDIK LEVÉL.

Oly mértékben kívánom ugyan kedves barátomnak a' jó egészséget, hogy e' gyógyító vizekre soha ne szorúljon, de ha ez óhajításom mellett is, erő merítés végett Bártfára kéntelenítettnek felútazni, nagy figyelemmel kellenék maga eránt viseltetnie, hogy a' hosszas és alkalmatlan utazást erőre vergődés helyett nagyobb bádgyadás 's terhesebb ellankadás ne kövesse. Egy némelyike, a' ki azt vélé, hogy nem lehet a' jóval elegendőképpen eltelni, megbánta már itten a' mód nélkül való poharazást. Láték fogadásokat, ki fogna ebéd előtt többet felhörpönteni, és a' 16 meszszelyt felhajtó lőn nyertes, mivel a' baj-

társ tizenhatodfelénél többet bé nem kortyolhata. A' torkos vetélkedésnek az leve kimenetele, hogy ágyba dűle a' győző.

Lassan, módjával, eleinte kivált kicsiny mértékkel, azután pedig mind nagyobb nagyobb kell e' vizet innia, hogy erősítsen; de azért nem szükség a' gyomrot megterhelni, 's az erősödést a' poharak' számával mérni. Vigyázni kell arra is, ne hogy mohón igyunk, 's az ivás közben vesztelgjünk. Tsak akkor siker es ez a' víz, midőn lassan lassan felmelegedünk általa, 's gyomrunkban valamely édes jóltévő felmelegülést, mely azután egész testünkre elhat, érezgetünk. Ha szorít, kútat kell változtatni, vagy egy két kanálka tsuda sőt (sal mirabile) egyvelíteni a' pohárba; ha pedig szerfelett lágyít, a' vele való éléstszükséges egynehány nap' félbe szakasztani. Sokat, de lassan, 's tsak lépegetve kell járni az ivás közben, mert a' víz hideg, 's a' meghűtés itt' mind könnyű, mind veszedelmes. Talán azért nem gondolkoznak itt' még fedett oszlopzatok-rul (portiques) mert mikor szép az idő, a' közel lévő fenyvesek elég hűvös menedékek a' nap' sугár'i ellen, essős időben pedig, vagy a' midőn zivataros az ég, ritkán

iszik vizet valaki. Nem ártana azonban, ha egynehány hosszú területes, magas, és fűthető hallák (Hallen) építenének, a' hol az ivástul szünő vendégek essős időben is társalkodva mozoghatnának. Mikor tiszta az ég, kivált reggel, 's estve leghathatósabbak a' források, mikor pedig a' borulatos vagy tsepergő idő ködösre, vagy éppen nedvesre változik, vesztenek erejeből 's mintegy elgyengülnek, hűtőbbek, ártalmasabbak, 's kevesebbé bírja a' gyomor. Etel köz't nem javalhatnám a' savanyú víz ivást, kevesebbé puffasztó ital kell az emésztésre. Senki se jöjjön Bártfára téli köntös nélkül, még kanikulában sem. Májusban tündöklenek ez éghajlat alatt a' legtartósabb derült napok; ritka már itt Júliusban 's Augusztusban az állandó szép időjárás. Ugy megszokta ekkor hűtetni e' hegyes tartományban az esső, 's az égi háború a' változó levegőt, hogy az itt mulató, a' legforróbb nyárból egyszeribe a' leghidegebb őszebe vetődik által. Ez itt alkalmasint a' rivvantsok' hazája. Vagy innen, vagy ide gyűlnek a' csoportos follegzerek. Tudva van, hogy a' vas rejtő hegyek a' menykövek' meghívói. Ez tehát a' jó lel-

ki esmérletűek', az az: kedves barátom hasonlójának országa. Ne jöjjenek ide, a' kik
Elhalaványodván, minden ménköre
szepegnek *)

A' mi a' feredést illeti, tsak tiszta napokon kell fürdeni. Eleintén, egyszer napjában, nem nyomon ebéd, vagy vatsora után, hanem az emésztés' végződésével. Nem forró vízbe kell lépni. Úgy tapasztalám, hogy jobb, ha előbb hideg, azután meleg vizet hordat a' feredő. Én a' fejeimet lotsolom, minekelőtte a' kádba ereszkedjem. Soha sem ázom tovább három fertálynál. Két lepedőbe burkoltatom magam' kiléptemkor, 's ez után vagy egy fél óráig nyugszom ágyamban, olykor el is szenderedem. De a' mint nem emlékezem többé, melylyik Római tsászár mondá: „kiki legjobb orvosa maga magának 30 esztendő kora után“ — természetéhez alkalmaztassa hát kiki feredése módját, anynyi bizonyos, hogy a' forró víz nem használt még itt' semmi féle feredőnek.

A' zavaros kúton túl melegítettik 's fül még most, minden fa kíméllési készü-

*) Illi qui metuunt, et ad omnia fulgura pallent.
Juven.

letek nélkül, nagy réz üstökben a' savanyú vasas víz, és toló húzó gépely által, reszszerint a' fürdő házakba vivő fa zsilipekben folydogál, reszszerint pedig dézsákban 's kupákban hordatik, a' feredők' számára. A' fürdő házak többnyire öszsze-szegezett deszkákbul állanak, a' város két épületjeiben, köz'öttök 's a' szobák köz'it folyosó nyúlik, a' fürdőbül kijövänek a' folyosó' szélességén keresztül egy vagy két lépést kell tsak tenni által ellenben nyíló szobájába, és onnan ágyába; e' rövid idő alatt tehát türhető bátorságban vagyon, a' levegő' röktön változásai ellen; de a' míg fürdik, a' véknyan mázolt deszkázatok' réssein, hézagjain, 's hasítékjain keresztül bőven béköszönthet hozzá a' suhogó fel, vagy alszél, 's nem tsak érheti ha verheti is a' pofék Bóréasz, a' vajúdvá reszkető tzinabár nyavalyást. — Találatnak ugyan némely házaknál alkalmasabb fürdő szobák, de sehol sintsenek készülétek arra, hogy a' kádban ülő, önn' szükségére 's kényére, hol hideg, hol meleg vizet tea-polhasson le, 's tetszése szerint mérsékelhesse maga magának a' víz' melegségét. Egynehány désza meleg vizet, ismét hideget; vagy visszszont, a' mint valaki paran-

tsolja, hordanak, 's úgymint Titzian Ámorejának kell mindenikünknek kipuhatolni a' víz' lagymatagságát. Kályha, vagy kemen-tze, sem a' házakban, sem a' fürdő szobákban nintsen. Forró víz és hideg levegő kö-zött kell azért olykor meghunynyázkodni a' kádban, 's nem lehet meghűtés' veszedelme nélkül abbul kilépni. A' mulatságbul vagy pajkosságbul feredező erők 's izmosok, nem óhajtának jobb szertartásokat, de hány itt a' gazdag sinlődő, a' ki felépülése vé-gett ide jöven, kintseivel fizetné meg a' vissza szerzendő egészsége körül gyakor-lott kíméléseket?! Még az is, a' ki a' Bárt-fai savanyú vizekben lágy melegen für-dik, hevül; de a' ki a' langyos vizet for-róztatja, annak a' feje még jobban szokott szédelgeni, mint akárhol egyébült. Sokan ugyan azt hiszik, hogy a' vas részetskék nem igen szívódnak bé a' testbe, hogy te-hát a' víz' heve, nem pedig az alkotó ré-szek edzik 's atzélozzák a' feredőket, 's skár-millyen felmelegült' víz, szinte azt a' hasz-not hajtáná az elgyengült'eknek; de a' tapasztalás ellenkezőt bizonyít. Való-ban sok feredő mene már el épen Bárt-fárul, a' nélkül, hogy egygyetlen egy po-hár savanyú vizet ivott volna meg. Nagy

hathatóságúnak kell e' víznek lennie, mivel majd minden feredező lábú' közeit feltserepesíti.

Látni mind ezekbül, mennyit kedvezett légyen a' Bártfai savanyúvíznek, a' természet, és be keveset segítette még eddig a' mesterseg' s a' szorgalom a' természetet. A' ki művelődés olylyan mint a' háború, szaporítja a' háború az ártások' és sebesítések' mestersegeinek mind eszközeit, mind fortélyait; de gyarapítja's tökéletesíti egyszerű'smind a' gyógyítások' szereit's módjait; a' kimíveltetés színtúgy neveli mind a' nyavalyákat, mind a' segedelmeket. Tudják már másutt az ásványos vizek' gőzeit is gyógyítgatásokra fordítani, sőt anynyira méne az erőtlenedők körül dajkálkodó gondoskodás, hogy kötséges készítmények mellett az elerőtlenedett nem csak tepegtethesse magára a' vizet, hanem víz bukkantatókba lökődve erőszakos rázkódtatások által is szerezhesse vissza megerezhkedett inainak előbbeni épségét. A' tudományok' és mestersegék' mostani felvergődések mellett, nehéz lenne előre megjövendőlni, minő, 's menyi hasznokra fordíthatandja még idővel a' vizsgálódó emberi elme a' savanyú vizeket. Itt koránt

sem mentenek még oly messzire mint másutt, az effélékben.

A' szánakodás és az emberiség, mely a' magamosság (egoismus) higyalultabb századjainak erköltsi keménységeit a' szívesebb időkből még valamenyire fenn maradt, 's néha merő szeméremből, vagy hiúságból is gyakorlott felebaráti szeretettel, olykor olykor lágyítani szokta, méltóztatott ugyan már itten a' Zsidóság szégyeinek, Zsidó kút nevezet alatt külön kútat, külön fürdöket rendelni; de mivel e' jótétemény a' tisztátalanság' irtózásából vevé főképpen eredetét, betstelenítésnek kell azt inkább, hogy sem jótételnek nézni. Hogy lehet a' galádságot kirekesztőleg a' zsidóknak tulajdonítani. A' hideg éghajlatok alatt az inségtől ered inkább a' szennyesség, mint valami egyéb okból. Természetes, a' piszkos motskos rongyosokat, mind ingyen mind külön feresztetni: de lenne hát egyenlőség az ügye fogyottak köz'tt, 's ne tenne az ezek eránt gyakorlott kedvezésekben a' vallás külömbözést. Nem kellene e' jótétemény' köztétele miatt attul tartani, hogy sok rongyatlanok is rongyokba öltözködjenek. Elmultak az idők: „in quibus virtus erat honesta paupertas.“

most, majd kiki, szóval panaszolkodik nyomorúságáru, tetteiben pedig tehetősébbnek akar látszani, mint a' mitsodás valóban. Egyáltalában ingyen kellene itt' külön helyett, minden igazán szegények' számára rendelni; a' kádak, vállúk, kupák' tisztán tartása 's a' gondos szolgálat a' feredők körül, minden nyavalya ragadozásai félelmet elháríthatnának. De a' kúta-
hoz térek :

A' három fő kúten kívül több apróbbak is találatnak. Majd mindegygyikben, kivévén azt, melylyet leginkább a' feredésre használnak, kristály fénylésű a' víz, és mikor derült' az ég, fenekig keresztül látszó; azonkívül pezsgő, mikor zavartatik, sárgúl a' vastul, és sárgít is, a' mi legjobban észrevehető a' feredés közben; sőt feketül is, kivált meszes borral keverve, de keveretlen is elpeshed, 's záptojás büzt ereszt, ha tovább áll a' megkezdett palatzkokban vagy poharakban. A' halak, férgek, bogarak irtóznak tőle. Az ömlés vagy töltés közben bugyborékokat hány, és ha rázzák a' serlegben, tajtékzik. Sok buborékokat szív fel belőle a' tűz' melege, és vasmész (eisen-ocker) színű salakot hajt egyszer'smind fenekére. Nem fagy meg

soha is. Napkeletkor kivált, 's estve felé kellemes savanyúságú, tsiklandós ízű, 's oly szeszes, hogy a' gyengébb alkotásuak nem igen kortyanthatnak le egy meszsze-lyes pohárral egy húzomba. Hordókban ingyen, vagy igen óltsón, henger formájú palatzkokban pedig, melylyek esztendő-
 örül esztendőre kissebbednek, fizetés mel-lett hordatik szélyel. A' mindenfelé elkül-
 dendő palatzkokba' késhegynyi borkövet szoktak tenni, hogy tartósabb maradjon a' víz, a' vassal egyeledvén, ezt fenékre ne bo-
 tsássa, a' megkezdett üvegekben, és ne vál-jék szesze vesztett itallá; vagy talán hogy kevés'bé szorítson; — de legtanátsosabb a' megkezdett palatzkot, vagy poharat minél előbb kiüríteni. A' víz' színe alá dug-ják a' palatzkokat, és ott szokták azokat színig megtölteni, 's parafa héj dugókkal bédugni; úgy mindazonáltal, hogy a' dugó 's víz közt üres levegőt hagygyanak, ne hogy a' palatzkok szét repedezzenek; —
 azután pedig nyomban, a' hogy kihúzzák a' víz alól, gyorsra petsételt szurokkal bé-fedezgetik. Minden palatzk' árrából egy krajtzár fére tétetik a' fürdöhely' szépítge-téseire.

Úgy ágazik el a' föld alatt ez a' Bárt-

fai savanyú víz, hogy majd mindenütt, a' hol áskálnak, felbugyog a' földből. Hakket ur, vizsgálati szerint, minden másod pertzben, másod fél font víz gördül ki a' föld alól. Még az 1794 diki hév nyár alatt sem apada ki, a' midőn a' hévség a' kútakat rendre kiszárította. Tsaplovits ur nagy pontossággal számítja fel, mennyi fogy el belőlök esztendőnkint; már tsak a' szélyel küldött palatzkokat hatvan ezerre teszi. Ha ezek nagyobb részt a' Monarchiában kelnek el, és ha valamely birodalom erejét főképpen az emberek teszik; meg kell vallani, hogy jó formán vasasodik 's erősödik minden esztendőben monarchiánk; az mindazonáltal kétséges, a' mit egy fürge leánya' beszédéből kihozott Tsaplovits ur, hogy t. i. a' Lutheránok többet fogyasztanak el e' vízből, mint a' Páapisták. En legalább jobban szomjúhozom, mikor böjtölök. Való, hogy jó színbe vannak a' Bártfa vidékiek, de nem jobb színben, mint sok más helyeken, a' hol tsupán jó édes vízzel élnek az emberek. Jó megjegyezni az ide való fördő tájrul, hogy a' savanyú víz' bősege mellett sints a' jó édes víz' szükiben.

Ez idén a' fő közép kút' alkotványa

változa. Magossabb ésszélessebb fa ernyő fogja körül mint eddig. Egy elég mély, tányér kerekű kávátlán lyuk körül, melyben az áldott víz buzzog, jó tágas körre kidesz-kázott padimentomot kell víztsapva, (horizontaliter) képzelni; e' körül, nem igen alacsony emeletre más még tágasabb, szintűgy rónalag kerek deszkázatot, melytől, ugymint valamely oltártul lefelé a lyukhoz minden oldalról léptsők vezetnek. E' második körület' külső széle nyoltz oldalú, nyoltzad szegü karikázatra osztatott; egészen egymáshoz hasonló fakorlátokkal van körül véve; de megszakadva egyenlő karéjú távolságokra; úgy, hogy három oldalról, melynek ketteje szemköz'tt esik, lehessen három jó forma nyílásokon keresztül egész' magához a' kúthoz lejárúlni. A' korlátok' szélső szögei felibe jó magos, tsinos, és nem idomtalan tölgy oszlopok vannak állítva, a' melylyek szintűgy egyenlő távolságokra akképp' emelkednek, hogy minynnyájan egyaránt támaszszák a' hasonlóképpen nyoltz oldalú fa zsendely fedelet. Ez a' fedél valóságos kas kupak fedél (rotonda) az az: teteje karikára kivágott méh-kashoz hasonlít, 's magossága, meg tágassága miatt a' napot, a' levegőt,

az essőt, 's a' hót *) elrekeszti inkább, hogy sem a' vízhez a' kútba ereszsze. Felette kisebb, de hasonló fa kas fedél támaszkodik, egynehány tövekeken, melylyek az alsóbb kas' felsőbb karimájára bizonyos távolságokra lévén helyheztetve, a' két kast úgy fogják össze, hogy a' levegő köz'ttök szellőzhessen. E' két kas fedél közzül csak az alsóbb vagyon e'korig téglá pirosra színelve, a' felsőbb mázolatlan. A' korlátok' belső karimáját köröskörül fa-lótzák érintik az ülni szeretők' számára. A' kút' lyukát, a' melynek belső oldalait réz béleli, kívülrül vas gátor, nem szorossan egymáshoz húzott rudakkal úgy fedi, hogy közöttök a' meringető poharak a' vízbe érhessenek. Egy város' hajdúja szokott mindenkor a' kút körül lebzselni, 's a' poharatlanoknak fa póznátskára kötött zsinagról lenyúló poharával vizet merítgetni.

Ne tessék e' pontos leíráson megbotránkozni, menyi haszontalan tárgyakat írnak le olykor még nagyobb pontossággal az utazók! Méltó a' legkörnnyülállásosabb leírásra az olyan kút, melynek anynyi

*) Havat, azt teszi: *mensem*.

ember köszönheti és fogja ezután is köszönni kigyógyulását.

E' kúhoz 's itt mellette költém én, ha nem jó, legalább hál'adó poéta, lelke' ömledezései közepette, hálám' e' szíves ódáját.

Ég föld zúzta idők' uj születése álsz!
Régenten szabadon vas't bugyogó folyam,
Míg Fébusz löve tűz tört,
És Írisz te reád repült';

'S úgy mártotta beléd gyöngy felesége'
kis
Pajkos gyermeke' víg kedveinek törőd't
Vulkán, vas nyilait; hogy
Kő szívek repedének.— Itt

Akkor sustorogott az *) legerös'b kebel,
Mint nevedbe merült szikravető vasas

*) Mivel már most még a' folyó beszédben sem szollanak úgy a' pallérozottabb, simább ajakú Magyarok, *alláda, arrabb, azzabb*. 's a' t_o hanem így a' *láda, a' rab, a' zab*, és mivel a' kihagyott betűt, mely nem hallatszik az ejtésben, ha tsak pauzát, az az: szünő pertzet nem hágy maga helyett, nem lehet tekintetbe venni a' versmérésben, világos, hogy az a'

Dárdák' szúr't' hegyeik, bé
 Az nyers vízbe taszítva a' rút

Istentül. Feredett friss buborék öled'
 Mélylyén Mársz, a' kitül ujra vevél erőt,
 Mert innen lebegett ő
 Tsúts' Idának a' szörnyeteg,

Ő Hektor', 's Troilus' gyámola, 's haszta-
 lan

Markos védje a' szép bús Ilonának, az
 Vad fátom', Tididesz', meg
 Boszszús Multziber' ellene:

legyen az, akár ártikulusz, az az: ízetské,
 akár névmássa, hosszsza nem ejtődhetik, mi-
 vel annak ejtésére szükségesképpen igen rö-
 vid időpertz kívántatik. Minthogy pedig min-
 den röviden ejtett szótag, mind addig rövid
 marad, míg azt az ejtés által hosszúra nem
 változtatom, a' kihagyó jellel írott rövid a'-
 nak hogy hosszsan ejtődjék, vagy z betűvel
 kell bővítetnie, vagy foglaló, nem pedig ki-
 hagyó jelet kell utánna tenni, így a'. Nem lé-
 vén még eddig szoktatva a' szedők a' fogla-
 ló jel' alkalmaztatására a' Magyar könyvek-
 ben, a' z betűre szorultam inkább szeretvén a'
 szótagot, melynek ejtését hosszsan kívánja a'
 versmérték, olykor keményebben is, mind a'
 rövid ejtésű szótagot, mindég mind hosszsan,
 mind keményen ejteni.

Ám mostan Helioszt|kas fatorony fedél
 Tartóztatja, fogoly víznek a' börtönét
 Szél nem dúlja, az egek jég
 Sarkátul, vagy a' délirül.

'S nem játsztatja felül az sima síkodon
 Az felfútt habokat, sem nem ereszt redőt
 Az barnába lapult nedv
 Fényetlen tunya tsepjein.

És még is vagy elég gyomrokat edzeni,
 Mint az Kaszszia' túl tengeren érkező
 Émelygös keserűj'i,
 Az melylyek fenik' éhemet.

Szemlélem fenekig tiszta| savany' vized',
 'S á'tlátszó poharon számba merítgetem,
 Tsiklandó italod; hadd
 Nyugtathassa|lle|szomjamat.

Tartzalnál tsomoszolt isteni lévvél én
 Buzzogtatni jövék láng heveid' szeszét,
 Hogy pár'logjon|a' füstje
 'S|boszszongassa meg orromat.

Hâborgassa szökő|lelkemet édesen,
 'S hogy fon'tt drága babért verseim ér-
 jenek;

Néked szentelem ön'ként;
Fenyv ággal szövetség hajam',

'S most elbujt', ez előtt nyer'tt koszorúmat
is,

Mert oszló inakat nyútva feszíteni
Szoktál, és a' kemény szív
Forrván, általad elpuhúl,

Jöjjön egyszer, ide kedves barátom,
mert szebb verseket érdemel e' boldog kút
vize valamelylyik ivójától.

Maradok 's a' t. Júliusz' 31-dik napján,
1817.

HATODIK LEVÉL.

Szeretném felszámítani kedves barátomnak, menyi pénzt hoz, indít köz forgásba a' Bártfai fördő, abbul mennyi jő' be a' szomszéd külföldről honnunkba, menyi kerekedik magából a' hazából, hogy itten foregjon, oszoljon, 's elágazása által mindeneket körül belől egynehány mértföldnyire feléleszszen; de nem kedvellem a' habozó felszámításokat, 's mindenkor jobban gyönyörködtete akárminek mind mozgása, mind forgása, hogy sem a' pitzinyes, és még is ritkán tsalhatatlan következésű kihozásokat szülő felszámlálások. Számlálgassák mások a' kerengve lefertsegő paták', olykor tiszta, olykor zavaros tsepjeit, engem tündöklő rezgése vidít, frissít szó-

kő sebes tsergedezése, 's szakadatlanul a' tengerbe szaladó görgése andalít; ha pedig meríthettem valamit belőle öszszetűrt' kaplalom' karimájába, a' szomjamat oltó hőrpentések' elevenítései telylyességgel nem tűrik lelkemen a' számok terheit „pauperis est numerare pecus.“ Inkább szeretek azon ábrándozni, hogy valamiből bőven legyen, mint azt, mennyi van, pontosan kitapogatni.

Egynehány esztendőök előtt, kimenvén egykor a' szálábul, melyről egy másik levelemben fogok majd szollani, egy tüzes elmés tanúlt' már sokat járt' költ' és sok világot látott hallott ember Gróf Z: Burkus Lengyel országbul, kit már ez előtt is esmertem, utánnam ereszkedik, 's káromnál fogván, jerünk ugymond valamerre az erdőbe sétálni, fussuk a' visszsonos terhelősködés' (Gène) helyét, hol akár a' néma, akár a' fetsegő hiúság és fárasztó unalom tsak zsibbaszt minden igaz érzeményt, 's egy szikra valamire való ideát sem gerjeszt a' lélekben, beszélgessünk: talán a' magány, a' völgy' tsendes sűrűsége valamely gondolatokat kifejtő tárgyra fog minket vezetni, 's lassú haladás közben Frantziáúl beszédbe eredvén, 's egy-

rül másra szökdétselvén: ugyan mi lehet oka kérde, hogy egy általjában most egynehány esztendők óta nagyobb, vagy legalább érezhetőbb itt az unalom? Én, a bizonytalan időkre, a' papiros világra, az ég' járása' szembetűnő változás'ira toltam mindent. Koránt sem felele Gróf Z: a' háborúnak most lön vége, a' papiros világnak, a' drágaságnak alkalmasint neki szoktunk, az ég járása' változás'irul pedig csak egynehány esztendők múlva fogunk okkal szolhatni: egyébaránt ugymond: nem Európárul, hanem annak igen igen pitziny helyérül, az ide való földörül beszéllek. Nekem úgy tetszik, folytatá: hogy mióta itt a' szerentsejátékok nem türettetnek, az unalom ült légyen az elevenség' helyébe, 's úgy látszik mintha a' szomorúság elkergette azolta a' jó kedvet, mely mintegy elrepült' Fortuna isten aszszonyával.

Én: Az ugyan rendes lenne, ha tsupán a' vak sors indíthatná meg az embereket; ez szinte anynyi bút hoz, mint olykor örömet.

Gr. Z: És éppen azért tetszik úgy nekünk, 's illő változandó természetünkhöz. Tudott é a' gróf valaha 24 óráig szél-

iben örülni, akármi jó hírnek, p. o. valami jó barátja előmeneteléről vett kedves levélnek; vagy búsulni 24 órát folytában, ha p. o. megesett, hogy az, a' kit szeretett, tsapodárkoda.

Gr. D: En minden 24 órából legalább egy két párt nyugalomra 's alvásra tudtam fordítani.

Z: E' nagy szerentse, különben tapasztalta volna, hogy az emberi szív nem képes, sem hosszasan tartó öröme, sem pedig húzomos fájdalomra; az örömon pedig nem érthetek fájdalomtul való ürességet, sem a' fájdalommal unalommal testvéres ellankadást; — mind az öröm, mind a' fájdalom éri, mozgatja, indítja tselekvő tehetőségünket, nem árnyék az, hanem valóság; 's ha bár többnyire tsalódásokon épüljön, még is való eleven érzemény, mely minél rövidebb, annál lángolóbb, annál vagy bájosabb vagy zúzóbb — Olylyan az, az élet útján, mint valami tömkelegben *) (labirinthe) a' sétáló ösvényei körül elszórt rózsák és ürmök.

D: A' legfinomabb böltselkedésekkel és legkellőbb hasonlatosságokkal is nehéz

*) Régi szó, az az: bolygó kert, tévesztő kert,

lesz' a' gróf úrnak minden láng esze's szószóllása *) (eloquence) mellett azt megmutatni, hogy a' szerentsejátékok idvességes mulatságai az ifúságnak.

Z: Mire való a' szószóllás annak megmutatására, hogy a' fiatal szív eleven érzéseket kíván, a' megtompult' pedig azokatul gerjesztetik, 's általok elevenül? Miért szereti a' gróf úr a' bús játékokat, 's mit szeret azokban leginkább?

D: Erre a' kérdésre egyáltaljában felelni igen nehéz.

Z: Nem gondolnám — remélni félni szeret a' gróf, úgy, mint minden ember, azért kedveli a' bús játékokat, azért szán nekik oly szívesen egy két órát, és megfizet egy oly multságért, mely majd egész nap tartó foglalatosságok alatt eltikkadt lelkét lankadó zsibbadásai közben a' remény 's félelem által estve felé mintegy felfrissíti, és megújítja. A' képzelés' váze

*) Nem lehet jó szószóllónak lenni ékes szóllás nélkül, de valamivel több 's fontos'bb kell még az ékes szóllásnál a' szószólláshoz, legalább a' fő bélyegét a' dolognak, ha nem lehet azt egészen kijelelni, és kimeríteni, kell megütni a' honni születésű mesterszókban.

zait keresi fel, tsak hogy remélhessen, sírhasson, borzadhasson, és retteghessen.

D.: Szívesen járok én a' víg játékokba is.

Z.: Azt elhiszem, úgy vagyok azzal én is; de lehet é valylyon oly soká nevetni, mint vagy remélleni, vagy remegni? A' víg játék többnyire tsak az elmének szóll, de a' bús játék eleget szóll ugyan az elméhez, de még többet a' szívhez. A' komédiák' reményeit és félelmeit a' közikbe szövött tréfaságok nagyon mérsékelik.

D.: A' mint látom játék színt *) akar a' gróf tsinálni a' szerentse játékokbul.

Z.: Hát ugyan mik azok egyebek? Nem közelíte é soha is a' gróf dobogó szívvel a' zöld asztalhoz? Nem kívánta é ott soha titkon pihegve, felhevülések, elhaloványodások köz't, hogy p. o. a' veres, vagy fekete dáma a' maga jobbára a' kártya osztónak pedig baljára essék? nem érzette é soha indúlatai' fojtogatása győzedelmes örömeit? nem gyakorlotta é magát az elszánásba', mikor veszte, 's öröme' mérséklésébe' mikor nyere? nem ta-

*) Játék szín (theátrum) szín játék, piece, mert darab, nagyon darabos, játszó szín pedig, vagy pontosabban játszás szín, scenarium.

lált é abban mind hasznos foglalatosságot, mind pedig gyönyörűséget, midőn oly helyhetésbe tudta tenni, mind képét, mind minden külsőjét, hogy a' körülállók abbul telylyességgel észre nem vehették, sem nyerését, sem veszteségét? nem törte é soha esztét a' kiteendő kártya választásában? nem gyönyörködött é az úgy nevezett vak szerentsével való mulatságos küzdésben? egy szóval: nem érte é mind az szívét, a' zöld asztal mellett, a' mi a' theátromban, tsak hogy a' tárgy különböze, és annak eszközei?

D: Megesett olykor nem tagadom, de mindenkor szégyellém, valahányszor egy papíros, vagy veres, vagy fekete dáma' kénynyétül függesztettem volt fel nyugodalmamat.

Z: És még is jobban bánna velünk olykor eme' papíros dámátskák, mint ama lelkesek, és szintűgy gyakran ok nélkül imádoztak! de nem az a' kérdés, hogy mi, 's miképp' okozza valami vagy örömeinket, vagy bánatinkat, hanem minő azoknak mértékje?

D: A' gróf játékoszá kívánná tenni az embert Engedje nékem mindazáltal megtennem azt a' megjágyzést, hogy nem igen

illendőnek látom csak akarni is, más szomorúságával boldogulni.

Z: Szép mondás, ámbár nem győző. Mind a' két részről következhetik mind az öröm mind a' szomorúság.

D: Igen is: ha megvolna mindég mind a' két részről egyenlőképpen a' tehetség, az ész, a' tapasztalás, az indulatokon való uralkodás.

Z: De ez a' különbség, nem csak a' szérentse játékokban találtatik, hanem a' játékon kívül a' társaságos mindennapi élet minden tartozatjaiban (rapports). Lehetetlen veszteni, ne hogy más nyerjen, 's nyerni, hogy más ne veszje. A' mit vagy megtarthattam, vagy megnyerhettem volna, azt már veszteségnek tartom, ha meg nem tartottam, vagy azt más nyerte el tőlem.

D: Az igaz, okos, és mérséklett értelemben, azonban csak ugyan több hatalma van a' vak sorsnak egy kártya fül' megnyerésében, mint p. o. valamely tőkepénz' biztos helyre történt' kiköltöztetésében.

Z: A' gróf nem a' legjobb példát választotta. Hány tőkepénzesek vannak hazájában, a' kik alkalmasint sajnálják, hogy miért nem játszottak inkább fárót?

D: Az más, a' papíros pénzzel boldo-

gult' ujabbn költöszöszök tsak az egyszerre megszünö, nem pedig az anynyi eszten-dök alatt töke pénzeik' szaporodása által nevededett nyereséget vették számba. Nem kell egyébaránt a' sztátusz' dolgait a' kö-zönséges mértékkel mérni, az *imperiosa necessitas* a' legföbbs törvény.

Z: De a' sztátusznak sem kell kis röf-fel mérni alatta valói' szabad akaratját. Neki mindegy akárki gazdagúl alatta valói közzül. A' szerentsejátékokat azért eltil-tani, hogy valaki a' történhetö tsalárdsá-gok miatt, a' melylyeket el lehet távoz-tatni, pénzétül meg ne fosztasson, éppen anynyi, mint valakinek nyelvét elvágni, hogy ne káromkodhasson.

D: A' gróf talán elhibázta a' dolgot. Nekem úgy tetszik: hogy minden ember jobbra fordíthatja pénzét, minthogy azt a' vak szerentsére bízván, eljátssa.

Z: Emlékezik a' gróf, hogy mit mon-dott Arisztipposz *) annak, a' ki sokallá,

*) Ez az ejtés és írás módja most még finnyás-kodásnak látszik, de ha majd meggondolják az olvasók, hogy az *asz, esz, osz*, söt *usz* vég-zetek, szintúgy Magyarosok, mint ezek *as, es, os, us*, 's hogy úgy is sok az s nyelvünkben, hogy végtére az *Ihász'* szerzője neve, p. o:

a' hogy hallotta, minő drágán vevé meg a' böls ember az egy pár tsászár madarat? „ne neheztelj ugymond barátom: hogy kevesebbre betsülöm pénzemet mint gyomromat“.

D: De éppen azért, hogy senkinek gyomra ne szenvedhessen fogyatkozást, tiltatott el nálunk a' szerentsejáték.

Z: Bizonyos éa' gróf, hogy itt soha senki se játszott, 's játszana gyomra' kedvéért? Én azt gondolom, hogy a' szerentsejáték némelylyeket mulat, másokat pedig táplál.

D: Be bizonytalan ez a' táplálat. Ha a' szorgalom 's fáradság a' tökélyek apja, a' henyélés pedig, az éjtzakázás, a' dobzó-dás, minden erkölistelenség' vagy szerzője, vagy segédje, ugyan mi nagyobb elfojtója a' tartós iparkodásoknak, a' játékosok' ama szilaj életénél, melynél fogva a' nappalokat 's éjszakákat szüntelen keverik, vagy onjoknak nagy részét mindenkorszerentséltetik egy szempillantat alatt az in-

Görögül Homerosz, nem pedig Homerus, talán nem fognak megbotránkozni, 's nem fogják mondani, hogy az s betű kevesítése által nyelvünk sarkából kifordítatik, és hogy az rossz' Magyar, a' ki p. o. Empedocles helyett, így ír Empedoklessz.

ségből dúzs gazdagságra vergődnek, vagy a' tehetőség' poltzárul kóduességhez közeli szegénységre taszítatnak? használhat é az erkölcsöknek ez a' röktön való szerentse forgás, mely a' lassan lassan boldogító, 's gyakran töméntelen akadályokkal viaskodó igyekezetektől lelkünket elszóktatja, és csak a' vak sors' vagy sebesen húló ajándékait izlelteti meg velünk, vagy csapásait eltűrteti? Igazan mond'ta nékem azt hajdan fiatal koromban gróf Sztárai Mihály, hogy az, a' ki nem játszik, mindég nyer; mert nem vesz soha is.

Z: A' gróf merő túlságokat (exces) emleget. Ki mond'ta, hogy egész éjszaka, legyen szabad nyilván játszani? ki meri állítani, hogy mindegygyiknek a' ki játszik, szilaj életűnek kellessék lennie? a' mi pedig a' szerentse forgandóságát illeti, nem emelkedik é fel, vagy nem rogyik é le némelykor szintűgy röktön, p.o. a' legnagyobb, legszámolóbb kereskedők' szerentséje? A' lassan lassan boldogító igyekezet a' többségnek való, de nem fér az minden ember' gyénioszsához; sok nyughatatlan lélek van e' világon; hijába kívánjuk minden embertől, kivált fiatal korában azt a' tsendes rendes iparkodást. Az igaz, hogy a' ki nem ját-

szik,

szik, nem vesz, de nem is nyer a' játékban. Nem jobb é, hogy némely nyughatatlan indulatú emberek, ('s az ilyenek a' népesüléssel napról napra szaporodnak minden nagyobb sztátuszban) önn' vagyoni-jokat szerentséltessék, mint sem hogy természeti viszketegségjeből származó unalmok' elűzése végett, lelkek 's tehetségek egész lángját veszedelmesebb tárgyakra szegezvén, polgár társaik javai után más módon leselkedjenek? Oh, mi nehéz minden nyughatatlan természetű fiatal embernek adni szüntelen elegendő, hasznos, és bátorságos foglalatosságot. Azt mondja a' gróf hogy bizonytalan táplálat a' fáró? Tsak olyyan, mint száz neme az élelem keresésnek. Úgy van az majd mindenütt a' világon, mint a' játékban: egyszer vesztek, mászor nyerek, a' mint a' Frantzia mondja: „Jean pleure, Jean rit,” az az: „Jantsi sír, Jantsi nevet;” olykor pedig Jantsi sír, mikor Pál nevet, és viszszont.

D: A' mi törvényünk nem akarta Jantsi boldogságát a' vak sorsra bízni, egyenesen tiltja a' játékokat, „ubi totum sortí committitur“.

Z: És így hogy Jantsi boldog legyen, unalmat szerez néki olykor a' törvény:

Gondolja é a' gróf, hogy van egészen vak szerentse?

D.: Ezerszer hallottam, és közönségesen mondják.

Z.: Okosabbat mondhatnának. A' világon minden részént szerentse, részént nem az. Nints sehol és semmiben egészen vak szerentse. Fortúna, valamint többnyire Themisz is, csak félig meddig világatlan. A' ki valamely dolog' okait jobban tudja kinyomozni, a' ki a' hasonló esetekből bizonyosabban húzza elé a' következtetéseket, a' ki az okok és sikerek lántzatját mélyebben tapogatja ki, az mindég szerentsésebb.

Nullum numen abest, si sit prudentia;
nos te

Nos facimus fortuna Deam, cœloque locamus. *)

Bernuilylyi d' Alambeer, Lakroa 's mások a' hasonló esetek' sorát felszámították. Minden jövőendő a' megeshetőségek (evenibilia) során közelít hozzánk. Vagynak ugyan kinyomozhatatlan okok az emberre nézve, de többek a' még ki nem nyomozva lévők, és a' melylyeket ez vagy

*) Juvenalis.

amaz, vagy elmulaszt, vagy nem tud ki-
nyomozni; vannak hát vagy félig, vagy
egészen vak emberek, sőt vagy többet,
vagy kevesebbet, mind' vakok vagyunk;
de nints egészen vak szerentse, mivel sem-
mi se eshetik ok nélkül, 's még az oktala-
noknak látszó történeteket is sejdítheti al-
kalmasint az emberi lélek' okos tehetsé-
ge. Szinte ezen homályos világosságban,
ebben a' citymalló titkosságban, ebben a'
félig való bizonytalanságban talál termé-
szete szerint a' test fogházába zártt embe-
ri lélek, mind foglalatosságot, mind gyö-
nyört. Hijába káromlották a' Sztoikoszok
a' szerentsét, hijába tusakodtanak ellene, a'
fátomra kelle szorulniok.

D: Felségés dolgokat mond a' méltó-
ságos gróf ur, de nem tudom ide valók é
egészen?

Z: Hogy mondhatja azt a' gróf, a' ki
maga több ízben törvényhozó vala, 's így
tudja, hogy nem keskeny, nem szorúlt,
nem pitzi; hanem mély, terjedett, 's ma-
gos tekintetek szerint kell hozni a' jó és
tartós törvényeket, hogy azoknak, kivált'
a' nemzet' akkori erköltséhez, mikor ho-
zattainak, kell alkalmaztatva lenniök; hogy
nem sok, ha' kevés, de szükséges, világos-

san meghatározott, 's végrehajtandó és hajtott törvény kell.

D: Nem fessegetem én a' törvényeket, hanem azoknak engedelmeskedem. Még alig ráztam le az iskolai port, mikor ama törvény hozódott; azonba' később is, a' törvény hozó testnek csak igen igen parányi töredéke valék, talán 400 dik résztskéje sem.

Z: Helyes dolog a' törvényeknek engedelmeskedni, de abbul még nem következik, hogy minden szabott törvény jó. Már Monteszkü *) jegyzé meg, hogy a' hol legtöbb a' bölts, ott legkissebb mértékben van a' böltsesség. De hogy esett hát, hogy fárót játszhatánk már ezen törvény' hozása után is, ott, ama szálában?

D: „Lex contrario usu tollitur“ úgy mond Verbötzi.

Z: Blekszon jobbat mond: mert ő

*) A' külföldi kereszt és vezetékek neveket, ha nintsenek még magyarosítva, mint p. o: ezek vannak István, László, Olasz, Spanyol's a't, azért írom úgy a' Magyar számára, valamint honynyokban hangzanak, hogy az, a' ki nem tud külső nyelven olvasni, a' tudó előtt mind magát mind az olvasott nevet nevetségessé ne tehesse.

azt állítja: hogy tsupán alhatik a' törvény, de akárki felébreszse, azonnal ismét láb-ra kap.

D: Nálunk is hát felébresztették.

Z: Kár volt talán álmát bojgatni, főképp' minekutána loteriák által a' jószágok kótyavetyéltetése, a' papírospénz dolga' sokféle habozásai, a' pénz bets felhágások, leszállások, azt a' törvényt valamenynyire következtetlenné (inconsequente) tették.

D: Egy két ember adá fel az itt folyt' nyilvános (publique) szerentse játszásokat, és a' végrehajtó hatalom kéntelenítetté, a' már egyszer hozott törvény' végre hajtását parantsolni. A' sz' itszés véka ugyan szintúgy törvényes, de az ellen kígyót békát kiáltott a' lovas katonaság.

Z: A' szerentsejátékokról hozott törvény ellen pedig mi Orosz és Burkus Lengyelek lármázunk, kik meg nem foghatjuk, miért nem engedtetik meg nekünk egy szabad országban, hogy pénzünket, ha akarjuk elveszíthessük?

D: Sőt a' mi pénzünket hordanák el, és vinnék ki, mert jobban tudnak a' szerentsejátékokhoz, mint mi.

Z: Ezen könnyű lenne segíteni; csak ritkán sepretik el a' bank, ha nem kártya

rákó egyszersemind a' kártya osztó. Ne adhasson bankot csak hazabeli, 's legottan elérődik a' tzel, több ember fog ide gyülekezni, több pénz fog kézenforgani, mert a' külföldről fog a' hazába bétsordulni a' pénz, nem pedig innen kifolyni, elevenülni fog az egész föld.

D: Úgy tapasztaltam, hogy a' játékosok komolyabbak.

Z: Igen, mikor vesztek, de majd minden nyerő mosolyog. Hát azok a' vizsztiszták ott, és sakkiszták a' szálában, talán ragyogóbb tekintetűek? sőt lesütik fejüket, akár nyerjenek, akár veszjenek, és nem lehet é a' vizstben vagy bosztokban szintűgy sok pénzt vagy nyerni vagy veszteni? Több ízben és sokat laktam Bétsben, láttam miként szerzett házakat egy Magyar gróf, a' vizst játék' segedelmével, nem egyszer hallottam, hogy gróf V-nak, gróf E-nek szerentséje vala még brilliános tsatjait is elveszteni a' fáróban I. ső Ferentz ellen, és hogy gróf A. szerentse kedvezve játszott ő felségével a' Német tsászár. Szán'szándékkal emlegetek Magyarokat. Jöhet mehet a' játszó a' fárótól a' fáróhoz, a' mint neki tetszik; nem szokás a' mellett úgy mint a' sak' mellett

a' savanyú víztől kotyogó hassal a' jó egészség' minden rendszabásai ellen, könnyökölve, homlokkal kézre támaszkodva, a' tenyérnek árnyéka alatt kidüdörödött szemekkel lehorgadva 's össze sugorodva ülni. Egygyet fordul sarkán az ifjontz, körül nézi magát, rájuk talál a' televénybe (foule) a' szívét hevítő szemekre; oda ugrik, kártyát vonat, 's a' hónál fejérből kátsókba helyheztetvén bizodalmát, próbálgatja szerentséjét. Feléje lépdél halkal háta megé, a kibúzó né; figyelmez, várva várja jó kívánságok köz't kártyáját. Egyszerbe csak kifordítja azt az osztó, nyert' a' bizodalmas, de nem elégszik meg, és fület hajt a' kedves kártyára, nem ügyelvén a' jót akaró tanátsosnéra, a' ki kéri, ne kísértse tovább a' szerentsét. Kifordul újra, de már most a' vesztő helyre, a' nyert' szerentsét elszalasztott kártya, úgyé mondtam: felszóllal susogva az őrző angyal: megkellett volna elégedni. Semmit se tesz, felel a' tüzes: nem nyerhetek mindég, 's nem is akarnék. Elég szerentsés vagyok, ha mind szerentsémet, mind vigasztalásomat oly kegyes akaratnak köszönhetem; engedelmesebb leszek ezután. Ugyan nem

ernek é többet ezen elevenítő érzetek akár-
menyi pénznél?

D: Az igaz, hogy eleven festéseket
tud a' gróf tenni, de hát miért nem festi
le egy familia' atytyának küzdéseit, minek-
utána minden pénzét elvesztette?

Z: Azért, mert a' familiák' atytyait
nem szükség törvény által kényszeríteni,
hogy emberséges emberek legyenek; elég
okot ad nekik arra szívők és helyhezteté-
sők; vagy talán bé akarna a' gróf zárati-
ni valamenyi kávé házakat, fogadókat,
kortsmákat, tsapszékeket, ne hogy ott az
iszákos férjek és apák egésségöket és pén-
zőket eligyák. Hová leend a' virtus, ha a'
törvények oly' messze fognak terjeszked-
ni, hogy a' rosszra vezető minden alkal-
makat is eltiltsanak? úgy bizonyosan se-
hol se lesz' sem szabadság, sem erköltsi-
ség; úgy ma holnap a' helyett, hogy a'
tolvajokra vigyázzunk, hogy rajta kap-
hassuk, és jobbításúl, meg például, büntet-
hessük őket, minden kezekre kéntelenek
leszünk bilintset veretni, vagy a' mi még
könnyebb leend, el fogjuk vagdaltatni az
emberek' kezeit. Talán tsak azt kellene
megtiltani és megbüntetni, a' mi magában
rossz', nem pedig a' mi tsupán a' rosszra ü-

rasíthat. A' legjobb dolognak a' legroszszabb következése lehet, és megfordítva. Hány ember határozta el magában, hogy ez vagy amaz órában öli meg ellenségét! ugyan el kell é azért tiltani a' zseb órákat? de kétség kívül könnyebb a' megelőzés ürügye *) (pretexte) alatt, vagy a' magokban nem rossz' dolgoknak eltiltása segédelmével a' tökélyek' szülőjét a' szabadságot a' rosszal egygyütt kiírtani akarni, mint felvígýáztatni, hogy a' mi magában igazán rossz', azonnal kitudódjon, bé bizonyíttassék, és a' vétkes' elegendő kihalgattatása után, minden személy kedvezés nélkül azért lakoljon.

D: Úgy látszik, nem hiszi a' gróf, hogy a' törvények megjobbíthassák a' rossz' erköltsöket.

Z: Hiszem bizony én, de nem a' rosznak alkalmait tiltók, mivel ezek inkább a' már uralkodó rossz' hajlandóságokat elfojtani, hogy sem az indulatokat a' bizonyos jobbra fordítani és vezetni igyekeznek. A' jobb nevelés, a' jó példák, a' virtusok' megkülömböztetése, többet javítanak a' rossz' hajlandóságokon, a' már egyszer megkedvel't tör-

*) Régi szó; az örv más, holott ezzel is élnek némelylyek, színt' ezen értelemben.

ténhető erkölytelenségek alkalmainak elhárításánál. Nem gátot kell vetni az árvíznek hanem lefolyást szerzeni, mert majd vagy keresztül tör azon, vagy fére tsap, 's másutt váj 's völgyel ki árkot magának a virágzó mezőn. Hasznosan, ditsőségesen, 's a' mellett mulattatóan kell foglalatoskodtatni a' természetesen buzgó lelkű 's szívű ifúságot, 's nem kell félni, hogy nála tzellá válják a' szerentsejáték, múltó mulatságnak pedig nem ártalmas.

D. Ugyan mi hasznót láthat a' gróf ebben az idő vesztésben?

Z. Ha az mind idő vesztés, a' minél jobbat, szebbet, hasznosabbat tselekedhetnénk, akkor, mind untalan tsak jóságos tselekedeteket kellene gyakorlanunk. — Azért eltiltani a' szerentsejátékot, mivel némely fősvényebb atyák, és a' kik rosszabbul nevelték, vagy neveltették gyermekeiket, félnek, hogy magzatjaik megfognak mejjesztetni a' zöld asztalnál, nem látszik nekem, nagy törvényhozó böltseségre mutatni. A' törvény vigye azt véghez, a' mit a' jó apának kellett volna véghez vinni!? az az: hogy tanulja meg fija mérsékleni indulatjait, 's a' szülékhez való szeretet, a' kötelesség, a' betsület' érzés;

egyszóval, mind az isten, mind a' lelki-
 ösméret' törvénye őt' úgy hordozza, hogy
 ha ragadtatik is olykor, még is könnyen
 térjen ismét az igaz útra, 's magán győze-
 delmeskedni és uralkodni tudjon. A' ki
 úgy nevelte, vagy neveltette gyermekeit,
 hogy fél a' következhető rosznak alkal-
 maitul, ne botsássa őket a' nagy világba,
 zárja el őket mint Akríz Dánaét, a' ki ta-
 lán ellent állott volna tornyán kívül Jupi-
 ternek, és legalább a' szeladásban találha-
 tott volna menedéket, mint az Apollótól
 kergettetett Dafne, a' ki borostyánná vált
 önn' meggyőzése' jutalmául.

D.: Bizony szépeket emleget a' gróf
 ur, de nagyon bátran meri szembe állíta-
 ni ifjainkat a' természeti gyarlósággal.

Z.: Úgy kell, ha atzélyozott férjfiás
 lelkeket akarunk formálni. Minő játékos
 vala az egyenes Foksz, a' sánta Taléjrán *)?
 rosszabb vagy tsekélyebb emberek let-
 tek é ezek azért? nem hinné senki minő
 számvető mester a' fáró. A' jó játékos

*) Kérdék egykor tőle: hogy tudta magát a'
 Frantzia felforgatás' zajjára oly szerentsé-
 sen keresztül vágni? sántikálva, felele a'
 színtoly szép, mint nagy elméjü férjfiú.

megereszti a' zabolát, midőn kedvez néki a' szerentse, 's meghúzza azt, mikor üldözi. Egyszóval a' játéki szerentse' természetes változandósága még másra is tanít, t. i: hogy ne bízzuk el magunkat midőn ápolgat a' széltevényes (capricieuse) Istenaszszony, 's el ne tsüggedjünk, mikor zaklat.

D: A' gróf utoljára erkölts profeszorává fogja á't' változtatni a' fáró játékot. Él, 's élt sok jeles ember, a' ki kedvelte a' szerentsejátékokat, de talán még több volt, és van, a' ki nem szerette, 's nem szereti. Nekünk is vala egy híres emberünk Magyar országon, a' ki halálba szerette azokat. Egy más, igen nevezetes ítélőmesterünk az aktákból hullatta a' kártyát, de nem kellene talán a' ditső emberek' hibáit például vennünk, úgy, mint némely újabb poéták szoktak tselekedni, kik Sekspírtől tsak a' töviskeket tudják költsönözni.

Z: Hátha p. o.: minden kártya osztásért a' fáró játékban az osztó 25 forintot tartozna fizetni országszerite Magyar országon, az ország útak' tsinálására, ugyan tökéletlenségnek tartaná é a' gróf úr még akkor is a' szerentsejátékokat?

D: Minthogy sokat kell útnom, 's a' sok dötzögtetés már eddig is sok napokat ráza le életemről; azonkívül, minden igyekezetem mellett is fel nem vihetém még azon tökéletesség' pontjára, a' szabadságrul gondolkozásomat, hogy a' tengelyig sárba süllyed't útazás' kénytelenségeit szabadságnak tarthassam; azt mondanám: „quod vitia nostra ad minus in utilitatem publicam convertamus“ 's jó hasznát vesszük, a' motsoknak, mint tsászár Veszpázián, ki az árnyékszékekből bájvő adóbul palotákat és tsarnokot (circus) építtete.

Z: Örvendek, hogy legalább egy jó oldalát láthatja a' gróf a' szerentsejátékoknak, úgy tetszik: ez az adó jobban tetszene, mint a' só és posta pénz' nevelése, (ám-bár én ezt nem kárhoztatom) mivel tsak a' tehetősebbek szoktak kártyázni, sóra pedig a' mint némelyek írják: Abisszinián kívül Afrikában, és Izlandián kívül Európában a' legszegényebb embernek is van szüksége, a' marhának adandó takarmányt vizellelbe áztatni, valamint Tseh országban több helyütt tselekszenek, valóban egy kevésé alkalmatlan, levelet pedig olykor olykor szintűgy a' legszegényebb em-

ber, vagy kap, vagy legalább szívesen ír-
na. Vannak é Magyar országban valami
rendkívül való adók?

D: Tétetett ugyan az ország gyűlésén
— javallat a' rendkívül való adózásokról is,
de istennek hála! most ez egyszer még elhá-
rítók azokat nyakunkról, mert legnehezebb
megkezdeni a' tzipót. Mi még ihatunk honni
bort, a' nélkül, hogy a' termett, vagy vett bo-
runkból származó szívvidulás valamibe ke-
rüljön. Mi még ingyen mosolyoghatunk, ha
bár 100 ablakokon is keresztül, hazánk'de-
rült' egére's szép termékeny mezeire. Azt
mond'tuk: hogy ezen kötséges, kötekedő
adó' beszédese a' nemzetet tsak bosszon-
taná; hogy nem sokat használna az ország-
ló székek, mivel nagy részét elnyelnék a'
sanyargató beszédők és felvígyázók, kiket
seregenként kellene felállítani.

Z: Azt jól mond'ták: mi érezzük azt
legjobban, de a' fent említett fáró bér nem
kivánna sok beszédőt és felvígyázót. A'
kártya keverőnek's osztónak természetes
ellenségei a' pontörök, (pointeurs) ezek
meg nem engednék tsalattatni az ország-
ló széket, 's minden fizetés nélkül önkint
szívesen felvígyáznának; vagy ki is lehet-
ne bérteni a' bank adást, mint Frantzia or-

szágban. Barbájó az minap le égett Szent Károlyi nagy theátrumot Nápolyban a' szerentsejátékokból bőven bejövő pénz-
bül építette fel.

D: Gyalázatos erköltstelen árenda mind a' kettő, melylyet méltán gyaláza minapában valamelylyik Frantzia tör-
vényhozó.

Z: Ésmérem én ezeket a' virtusra csak egyszeribe fellobbanókat, de nints egy is köz'ttök, ki, ha Nápolyban lakna, ne hal-
laná szívesen Kataláni aszszonyságot ama roppant theátrumban. Ha az a' szentséges atya, a' ki hajdan adót vete Rómában a' bordélyházakra, ezt az adót eltörölte volna, ugyan Sz. Alojzokká, és Lukrétziák-
ká válnának é azért az akkori Rómaiak's Rómainék? Más úton kell javítani az er-
költsökön.

D: De csakugyan még is sok ravasz-
ságokat tapasztalék a' fáróban. Némely-
lyek' számára igen is látó a' vak szeren-
tse.

Z: A' tsalárdságok' eltávoztatása vé-
gett London, Szpa, Páris, Pirmont, 's a'
régí Velentzének példáját lehetne követni,
mert a' mostaniban szintűgy megvannak
tiltva a' szerentsejátékok, Betűbbe' pedig,

Spában, és Pirmontban ezek a' főbb rendelkezések a' tsalafinták ellen, először:

Folytatta volna, a' mikor véletlenül két esmeretes dáma hátunk megett tsak egyszeribe, a' sürüből, nagy katzagva ösvényünkre ugrott; felpattantunk ijedtünkben, de mivel az egygyiknek merő érzeményt lehellő kék, a' másiknak pedig tsupa tüzzel szikrádzó két nagy fekete szemei valának, természetesen félbe szakadt minden okoskodásunk, minden beszélgetésünk.

En azonbanba' még az nap' estve papírosra tevém, most pedig ez alkalommal közlöm itt' kedves barátommal.

Ha mérészebb kifejezésekkel élt a' Lengyel Burkus gróf, tessék meggondolni, hogy több esztendőket tölte Angliában, hogy északi Amerikában katonáskoda, Frantzia országban neveltete; megjárta Európának minden fő városait; hogy legjobb korában lévő, igen szép és tehetős ember vala. A' világ legpallérozottabb nemzeteinél a' jól nevelt' emberek' simúlása 's udvarisága nem abban áll, hogy tsak azt mondják el mindég, a' mit mások szívesen hallanak, hanem, hogyha néha néha ollyakat gondolnak 's érzenek, mellyek az ország'

ország' Nagygyái előtt első tekintettel kedvet nem találnak, azokat úgy mondják: hogy legalább a' mód, melylyel szollanak az effélékrül, tetszést nyerhessen. Nem lehet egy Lengyel-Burkus gróftul kívánni, hogy úgy érezzen, úgy gondolkozzék, 's úgy beszéljen, mint p. o. a' Bétsi titkos politzia' valamelylyik biztosa. Tessék végtére megemlékezni, hogy Burkus-Lengyel országban sokat kell ugyan fizetni, de sokat is szabad beszélleni. Engemet ugyan meg nem győzött; nem gondolom mindazáltal, hogy mindenek, a' miket mondott, érdemetlenek legyenek arra, hogy véneink is olykor olykor azokon egy kevésbé rágódjanak.

Maradok 's a' t. Augusztusz' 3-dikán

1817.

HETEDIK LEVÉL.

A' Bártfai fürdőket minden nemű, koru, rangu, tehetségű emberek járlák. Semmi-
ben se találunk t. i: a' halandók köz'tt bi-
zonyosabb egyenlőséget, mint a' beteges-
kedésben, és mulatság hajhászásban. A' kö-
rül lakó pór nép' élelmének nagy segedel-
mére, és sorsa' javítására vannak, a' sok
részszerént időtöltés', részszerént egéssé-
gök' vissza szerzése végett ide gyüleke-
zők. Máiusz' elejétől Augusztusz' végéig
mindenünnen özsze tódúlnak meszszi föld-
ről, és külső országokból is a' sok beteg
vagy mulatni szerető pénzes emberek; ma-
gok a' Bártfaiak pedig, úgy mint a' nagy
urak Angliában a' Bettki fürdőket, még a'
téli napokon is látogatják, [az idvességes

szomszéd hajlékot. Erőtelen ugyan a' víz, a' midőn köröskörül a' hó alatt a' természet zsibbad, de lehet borral segíteni erőtlenségén, és a' Bártfai lakosok nem csak akkor használják a' természettől nekik nyújtott ajándékot, mikor közös az a' vendégekkel, hanem akkor is, mikor már itt helyben részt nem vehetnek abban az idegenek.

A' szomszéd Lengyelek szeretik jobban e' tájékat, melylyet majd minden esztendőben megtisztelnak jelenléttökkel. Olykor nevezetes emberekre lehetett akadni köztök, gyakran igen kellemetes társaságaikra. A' Lengyel dámák főképpen ritkaság nevelésűek. A' Lengyel uraságok később, az az: Júliusz' közepe felé érkeznek, a' mikor a' Magyarok nagy részint már elhagygyák a' bájoló vidéket. Jobbadára csak egymás közt szeretnek társalkodni, nem igen keverednek össze a' Magyarokkal, úgy mint ez előtt.

A' Frantzia felforgatás (revolution) és az abból eredett politikázás' lelke a' társalkodást bájjaitul, és külömbféléségétül valamenyire megfosztotta, 's a' beszélgetést a' beszélgetők' természete és helyzetése szerint, vagy indulatosabbá, vagy

némábbá tevé, mert a' politikai véleményekben szintúgy mint a' hitvallásbeliekben a' szív többnyire szerfelett való részt szokott venni. Az össze ütközések tehát élesebbek, keményebbek, gyakrabbak, és mivel a' szép nem' politikája a' mindenre kiterjedő kegy', báj', kedvesség', kets' mind érzésében, mind éreztetésében, nem pedig az országos dolgok' feszegetésében áll; a' mostani társalkodásokhoz a' szép nemnek egyáltalában keves befolyása van. A' férjfiúi 's aszszonyi lelkek az ilendőség, és jó erkölcs' határiban fennforgó közösülése' meghomlása, vagy tágulása nem húzhat maga után egyebet; a' férfiak részére vadiságnál, a' szép neméére pedig hiúságnál. Nem emlékezem többé, melylyik bölts mondá: hogy „a' férfi 's aszszony egygyütt véve teszi tsak az embert“. Azon századokban tehát, a' melyekben a' férjfiúi lélek nem erősíti az aszszonyi lélek' finomságát, e' pedig nem mérsékeli amannak nyersségét, a' szívet frissítő 's elme derítő és tápláló társalkodás kellemeinek fogyni kell. Fő bélyege a' szép társalkodású embernek tüzzel ugyan, de egyszersmind indulatoskodás nélkül mind érzeni, mind gondolkozni; egy tárgy-

tul kirekesztőleg el nem ragadtatni, ha-
 nem hajlékony, mindenben részt vevő, ter-
 mékeny, egyenes, de a' mellett szép elmé-
 vel bírni; azonkívül minden szempillan-
 tatban készen lenni az önn' szeretet min-
 dennémű vágyainak a' bethűlettel össze-
 férhető feláldozásaira. Világos, hogy a'
 politikázó századok e' tulajdonságokat nem
 igen nevelik, és táplálják. Ha még hozzá
 gondoljuk, mind a' köz mind a' különlött
 (privat) jövedelmezés' (finances) állapot-
 ját egész Európában, még könnyebben
 megfogjuk magunknak magyarázni, miként
 történik, hogy a' politikán 's pénzen kívül
 nem pereg majd egyéb már most a' nyel-
 veken, 's miért kergette el az elmék' mos-
 tani törekedése, a' pénz' betse' habozásá-
 val járó, nagy sebes nyerések, vesztesé-
 k, tékozlások, inségek, felelmek és bizonyta-
 lanságok köz'tt a' gondra és búra kárhoz-
 tatott szívekből a' régibb áldott tsendes
 megelegedést; de ha mind ezek nem vol-
 nának is meg, úgy, a' mint vagynak, még
 akkor sem kellene a' felosztatott ország-
 beli hazafiaknál jó kedvet 's vídámságot
 keresni, kivált itt, nálunk 's köz'tünk Ma-
 gyar országban, a' hol természetesen e-
 szekbe kell jutni kedves vendégeinknek,

minő haszontalan tsínt követett el nem ré-
giben Szánokon a' felkelő nemes Magyar
sereg' egygyik tsapatja. Nem tudják t. i.:
különös keméllést és betsületet még érdem-
lő szomszédjaink, hogy a' Magyarok' szí-
ne's többsége, ama sajnos, egynehány ab-
lakbul egy két elkeseredett polgárok által
nemes katonáinkra tett lövések miatt, kö-
vetkezett rabolást helyben nem hagyta, 's
a' vétket a' lakolással 's annak módjával
össze vetvén, dúló katonáinkra bosszsan-
koda, a' kirabolt Szánokiakat pedig sajnál-
ta, 's most is sajnálja. Nem tekinthetünk mi
Magyarok semmi Lengyelre, hogy ne szán-
juk, és ne betsüljük. Hijába mondja őket a'
Szent Ilonai szerentsétlen, vagy, a' ki ne-
vében irt', lengösöknek (légers) *) A' sze-
rentse vesztett nemzetek, soha se lengösök,

*) C'est un peuple passionné et léger. Tout se
fait chez eux par fantaisie et rien par systè-
me. Leur enthousiasme est violent; mais ils
ne savent ni le régler ni le perpétuer. Cette
nation porte sa ruine dans son caractère.

Peut-être qu' en donnant aux Polonais
un plan, un système, et un point d'appui, ils
auraient pu se former avec le tems.

Quoique mon caractère ne m'ait jamais
porté à frie les choses à demi, je n'ai cepen-

ha azok voltak volna is szerentséjekben; a' haza feldaraboltatása pedig a' legnagyobb nemzeti szerentsétlenség, 's azt semmiféle más javak és hasznok érezhetetlenné nem tehetik. Az itt' megjelenő Lengyelek ez előtt vígabbak, fényűzőbbek voltak; míg reménységek vala független hazájok egész helyre állíttatásához; mulatságba látszatnak akarni feresztetni mult bajaikat, de már most meghuzzák magokat, többnyire komolyak, magányt keresők, és halgatók. Kegyetlenség volna ezt nékik rossz néven venni, mert ha a' nagy politika szükségesnek és természetesnek tartá felosztatásokat, hasonlóképpen természetesek sopánkodásaik, 's ők azoknak, a' kik az ő bus-

dant fait que cela en Pologne, et je m'en suis mal trouvé.

Lásd: Manuscrit venu de St. Hélène etc. Ugyan mire való volt önn' hibája' megismerése, hogy azt a' Lengyelek' hibájik' említésével akarta eltakarni? ha pedig a' maga magárúl tett vallomás igaz, miért rágalmazza az érette anynyi áldozatokat tett és néki oly sokkal kedveskedett, azonba' tölle oly keveset nyert' ditső nemzetet? Már ez a' következetlenség is eléggé mutatja, hogy aza' kézirat Európában faragtatott légyen.

lakodásaikon tsömörködnek, 's őket jó kedvűekké parantsolni akarnák, azt mondhatnák, a' mit ama' színjatszóné az ötöt. (mivel nem akart fellépni a' theátrumra,) megveszszöztetéssel fenyegető második Fridriknek Berlinben izent: „Teheti felséged, hogy sírjak, de nem teheti, hogy nevessek“.

Mély nemzeti lélek különbözteti és díszesíti e' vitéz nemzetet. Legfinomabb nevelésű dámáik nem beszélnek majd soha is más nyelven, egymással, mint Lengyelül, mely nyelv kivált az ő szép ajkai:kon az elragadtatásig bájoló. Be gyakran láttam én őket tsudálkozni, hogy főbb rangú hölgyeink közzül sokan született nyelvöken nem tudnak szollani. Egykor azt mondá nékem egy még virágjában lévő Lengyel hertzegné, egy gyönyörű Magyar gróf kisaszszonyrul, a' ki nem tudván Magyarul, úgy beszéllett Németül, a' mint többnyire Bétsi dámáink szoktak; „nem veszi észre az a' szép kisaszszony, hogy a' Drezdai udvarnál kevés szíveket hódoltatna meg Német' szollásával.“ Gyalulatlan valék, megmond'tam hon'beli kisaszszonyunknak, a' mit hallottam; pirulások köz'tt azt felelé: „igaza volt engem' megpirítani, de helyre hozom szüleim' hibáját.“

Megtanulta azolta a' gyönyörű alak, a' mit soha nem kellett volna nem tudnia, t. i. nemzete nyelvét, melylyen most (mert már férjhez ment') gyermekei is folyvást beszélnek, a' nélkül, hogy az Angoly, Frahtzia és Német nyelvben tudatlanok legyenek. Más alkalommal egy Magyar-német dámánknak egy Hanoverai grófné' Német levelét olvasta fel előttem, azt tévén mellé: „nézze kedvesem, be sokat, beszépen, és be szépeket ír Németül, ez a' Német dáma, holott az Angoly király az ő fejedelme.“

De tanuja valék én a' Lengyelek' hazafiúi érzése más példájának is, mely nem csak kinyilatkoztatásokban, ha' tettekben is állott. Gróf Pototzki Ignátz, hazájok egygyik legnevezetesebb fija, 's a' kit nem csak a' mostani hisztória esmér, hanem minden ember, a' kinek szerentséje lehet közelebb hozzá férni, ritka tulajdonságai miatt tisztelt, és betsült, egyszersmind gyakran járdala ide több esztendőkkel ez előtt. Ritkán láték okosabb és mértékletesebb maga viselésű embert, 's a' kinek társasága tanúságosabb lett volna. Hazabelije mintegy gyámoljokat tsudálva nézték és halgatták minden alkalmatossággal,

mi Magyarok pedig, kik szintúgy ére-
 zük a' való érdemet, a' legnagyobb tiszte-
 lettel és megkülömböztetéssel viselteténk
 aránta. Legkissebb gög sem komolyította
 a' híres embert, 's minél jobban illett hoz-
 zá a' leereszkedés, annál jobban tetsze az
 minynyájunknak. Történt': hogy hertzeg
 Tsatoriszki Ádám, az a' legidősebb, 's talán
 legtudósabb, és legnyájasabb hertzeg Eu-
 rópában egy levelesszínben vatsorát ada,
 melyhez az akkor itt lévő társaság' nagy
 része mind a' két nemzetből hivatalos va-
 la. Szerentsém volt nekem is jelen len-
 nem. Nagyon víg és elevenült a' társaság,
 egymást érte a' sok jó bor, a' sok jó gon-
 dolat. Tsendes fuvalló muzsika kísérté a'
 köszöntő poharakat 's egészség ivásokat, mi-
 dőn tsak egyszerre nagy égi háboru támadá,
 de a' villámokat, menyköveket, 's az ég' tsat-
 tanó dördüléseit alig vevők észre, még a' sü-
 rü zápor a' vidám társaságot fel nem haj-
 hászta. Oszlani akaránk, 's íme bélép a'
 színbe egy potrohos Bártfai szenátor; —
 mélyen meghajtja magát ő hertzege
 előtt, 's a' tzelziszszimusznak valamit fül-
 lébe kíván sugni. Fére lép a' hertzeg,
 oda tartja fülét a' pofók szenátornak 's el-
 halaványul. Megrezzennük minynyájan,

susogás támad, fére hívja a' hertzeg gróf Pototzkit, beszél egy két szót vele; a' gróf képe megtarja szokott tsendességét, köszön némán minynyájunknak 's elindul. — Leánya Krisztina még a' zápor' kezdetével ment' vala nyugalomra. Megtétetnek a' rendelések, ne hogy felköltsessék. Viszik sok visszszonos ölelkezések és fojtogatott sírások köz'tt, (melylyek a' nyugvó Krisztina' jelenléte nélkül is elég keservesek valának) búsuló számos hazafiainak karjai közzül, még azon éjszaka a' grófot Pétervárára fogságba. Tsak eltavozása után tudók meg, hogy még mi az égi háboru köz'tt vigadozva vatsorálánk, a' fellegek' setétsége alatt, a' szomszéd-ságbul háromszáz egynehány titkosan összeegyült paraszt, a' színt jó darab távolságra körül vette. Bizony kár volt anynyi embert fárasztani, a' mi udvarunk, a' mely a' Pétervárának kérésére rendeli vala, gróf Pototzki' elfogatását, bizonyosan nem parantsolta, hogy egész paraszt seregeket vilákkal, és bunkókkal felfegyverkezve a' szomszéd falukból ide hajtsanak, egy magános idegennek, szabad hazánk fő mulató helyérül könnynyebb elfogattatása végett. Azt beszéllették, hogy a' Pétervári

udvar a' Gróf' adósságai miatt sürgettevol-
na a' miénknél ezen árestáztatást. Akármí-
okon történt: mi Magyarok, mind módját,
mind idejét sajnállottuk, és szégyellettük.
Más nap gyász borítá el a' földöt, mély
szomorúság az egész Lengyelséget. Min-
den Lengyel' és Lengyelnének könny nyil-
logott szemeiben. A' Legérzettebb rész-
vétellel tudók meg harmad napra, hogy az
akkor itt mulató Lengyelség azon gyászos
éjszakán, egynéhány pertz alatt, több ezer
aranyakat gyűjtött a' fogságra vitetett sze-
rentséden rab' számára. Ki ne betsülne
egy oly nemzetet, mely anynyira szereti
hazáját megkülömböztetéssel szerető ha-
zafiját?! „cuique suum.“

En a' Lengyel ételeket ritkán kedvel-
lem, édes savanyúságok nints mindenkor
ínyem szerint. Konyháikban lakjok' bel-
sejében főképp' tselédjeiknél, némelykor
szívesen ohajtottam volna több isínosságot
tapasztalni. Nem haragudnám sem én, sem
talán magok a' Lengyel urak, ha mondat-
nám egyáltalában aszszonyaikról, hogy
nem csak a' pamlagon méltósággal és nyá-
jassággal dámáskodni; ízletesen, módisan,
tetszősen öltözködni; szépen társalkodni,
gyönyörűen énekelni, klavirt verni, gitárt

pengetni, könnynyédeden és bájolólag tanzolni; hanem e' mellett a' ház' belsejét egyszerűs mind: majd hogy nem észrevehetően igazgatni szokták — kisebb gyermekeik körül pedig gyakran foglalatoshodnak, de azért nem kelle nem látnom a' szomszéd nemzetben a' dítséretre méltót, és természetes, hogy azt, mivel szememben a' világosság méltán meghaladta volt az árnyékot, mind örömeztőbb, mind hosszabbban említettem. Bár úgy tselekedtek volna azon külföldi írók is, a' kik a' Magyar nemzetet tetőtől talpig csak gyalázní szereték, és azzal akár eszöket, akár szívöket nem igen betsesítették. A' méh mind hasznosabb, mind szeretetre méltóbb a' dará'snál, 's nints talán sem túrhetősebb, sem boldogtalanabb ember, mint az, úgy valamint Prokuránténak Volter' Kandidjában, minden vissza tetszik. Örüljünk a' jón, a' szépen, 's bár szükséges olykor a' gyomlálgatás, ne tápláljuk magunkat tsupa dudvával, melylyel csak a' szamarak, és az öszvérek érhetik bé.

Maradok 's a' t. Augusztusz' 5-dikén
1817.

NYOLTZADIK LEVÉL.

Az élet' módja, rendje, a' multságok, a' fürdőhely' egész színe és tekintete, szint-
úgy mint minden egyéb, más volt itt' 20
esztendőök előtt, 's más mostanában. Min-
denben és mindenbül kitetszik a' változás,
a' különbség. Jól emlékezem, hogy haj-
danában, még tsak a' tejet is a' szomszéd
helységek'ről kellett hordatni. Társzekér-
rel jött ide minden vendég, 's mindent ma-
gával hozott. Most a' szomszéd falukból
és városból csoportosan hordanak a' haja-
donok és menyetskéek tejfelt, tejet, tojást,
kenyeret, zsemlyét, ostyákat, földi epret,
virágokat; sőt fogvájókat, tapló sapkákat,

fenyő és tamarék pípa szárakat, 's száz ilylyetén apró tseprő szükségeket, vagy kedvelt' szükséggé vált' szükségtelenségeket. Az eladónék tisztességesebben vannak öltözve. Nem mezítlábuak most már, hét köz nap, vásárnap, 's ünnep napokon pedig fekete tzizma helyett veresset öltenek fel, de nem úgy mint ez előtt, közel a' fürdőhelyhez, a' tiszta patakoiska mellől megöblített hó fejr lábakkal, valamely bokor alá rejtekezve, a' meddig mezítláb haladván, a' szép piros tzizmát egygyik hónok alatt nagy vígyázva hordották jelennek meg a' szegények, hanem még ott-hon saruzzák fel magokat, és felsaruzottan telylyes gálában érkeznek meg a' fürdőbe. Ékesebb most minden rajtok, a' mi minden szemnek ki van téve, ők pedig magok tetszeskedőbbek (plus coquettes) Nem sűtik le úgy fejöket, mint hajdan, hanem oly tsintalanul katsongatnak szemeid közé, valamint ez előtt elpirulva, tsak olykor olykor szemérmesen reád pillongattak. Drágább most a' rózsa, a' tejfel, a' szamótza, de oltsóbb a' tsók, azonban veszedelmesebb; egy szóval: mindenbül kiteszik: hogy sok itt a' pénzes, a' jövevény, az idegen ember; nagyobb, sebesebb a

pénzforgás; hogy a' szükségek szaporod-
tanak, drágábban vásároltatnak és adat-
nak el; hogy a' gazdagabb többet köt, a'
szegény pedig jobban igyekszik, és mind
többet nyerhet, mind többet is nyer; hogy
végtére, mind a' szorgalom, mind a' hival-
kodás egyformán nevedede.

Vásárhely lön a' Bártfai fördő. Béts.
bül, Pestrül, Tirolbul, Tseh országbul gyül-
nek ide a' kézmívesek, kereskedők, kalmás-
rok, sőt művészek, hijával sints e' fördő-
hely. Amott mutatja képeit a' festő, 's a-
jálja etsetjét, a' mátkát örökkéteni akaró
szeretőnek. Itt a' Bétsi főköttösne kínálja
drága pénzen ringy rongy, retzés, hálós,
nértzes patyolatjait, 's azok' ujmódi szabá-
sait magasztalja; odébb, egy Pesti keres-
kedő mutogatja szalma kalapjait, mely-
lyeket nem tudott eladni, 's nyakán vesz-
tek; nevetvén magában, hogy azok itt' oly
méreg drága pénzen elkelendők; sőt egy-
tül, kitül kérdém: miképp' meri szalmá-
ját anynyira magasztalni, 's azt oly nagy
áron tartani? azt vevém feleletül: „nem
drágálják a' felföldi fejér libátskák“. Más
egyébféle tsetsebetsék árossai is, nem kis
számmal gyülekeznek. Lehet itt minden-
féle kristályos, Tseh országban készült tö-
redékeny

redékeny üvegetskékre szerttenni, és akármint metszetni rájuk. Van valakinek szükségé szabóra, vagy tzipőtsinálóra, vagy valamely más mesteremberre, nem kell sokáig keresgélni, azonnal rá talál. Vagy a' házaknál, boltokban, vagy oldalaslag közel a' fő sétáltatóhoz, deszkákból készült' sátorokban, szép rend'el vannak ki-tárva a' vevőket édesgető mindenféle árúk. Van orvos, van borbély. Vannak kerítők, vannak öröm, vagy fájdalom adónék. — Találkoznak órák, muzsikások, komédiások, petséivéső Zsidók, szemtsőket készítő mesterek 's a' t. Levegő golyóbissal is teve már itt' próbát valaki, sőt egy tűz-játékost is láttam égnek repíteni lángoló sárkányait. Mások a' házakat járják, gyorsokkal, szarvas bőr kesztyűkkel 's a' t. A' Ressói Zsidók roz' arany fülbe valókkal, nyakbontzokkal, gyűrűkkel, mely-lyek, a' legfejérebbe újakat legjobban feke-títik, tsalogatják ki a' pénzt. A' ki nem esmeri őket, felét ígéri a' meghagyott ár-nak, 's örülvén a' szép vásárlán, moso-lyog örömeiben, hogy rá nem szedte a' Zsi-dó; de a' Zsidó még jobban mosolyog, mert ő még így is négy ötödrészben tsal-ta meg a' vevőt. Nehéz itten egyáltalában

még a' legtapasztaltabb embernek is nem köteni, mert igen sokak' szoros szükségei pótoltnak itt ki a' haszontalan dolgok megvevésével.

Mihelyt érkezik valaki, muzsikások veszik körül szállását, 's szerentsés elfogadót fúnak. Ezen idvezlésért illendő őket megajándékozni. A' szomszéd szidja ugyan olykor a' köszöntést, mivel felköltetik almából, de a' fúvók keveset gondolnak a' szomszédval, 's folytatják a' fúvást, táglásra ereszkedő keskeny erszényök' számára. Az elmenőnek szintűgy marsot harsogtatnak az útra. Én soha se láttam olyyan minden embert, mind jöttében, mind mentében szerető hangos barátokat.

Azonban az eljövétel 's elmenetel köz'it is nem nyugodalmas itt' minden éjszaka. Némely pajkos leventáink legénykedésből egész éjszakánként, lármás Török muzsikával tsavarognak körül, 's úgy dorbézolnak a' tsendességre alkotott nyári éjszakákon, mintha csak magok élnének az egész földön, 's mintha senki se jött volna ide gyógyulását keresni a' nyugalom' keblében. A' Spanyol, esdeklő gitárral szenderíti, rengeti, vagy ébreszti. lankadtan nyugvó mátkáját, de a' mi úrfiaink robajt

átnek, 's dob szóval, mozsár durrogtatás-
sokkal szokták néha, mintha senkit se sze-
retnének, az egész itt' mulató társaságot
felriasztani, és minden embert, aszszonyt,
férjfit, öreget, fiatal, és barátot, szintűgy
mint ellenséget, édes álmátul megfosztá-
ni. Az elmúlt' éjjel két oldalrul vitta a lár-
más muzsika az alvókat. Ovíddal látsza-
nak tartani némely ifjaink:

Infelix tota quicunque quiescere nocte

Sustinet, et somnos præmia magna vo-
*cat. *)*

De gondoljátok meg eleven kedves ba-
rátim, hogy nem mind' boldogok, a' kik
ide gyűlnek; hogy talán ti sem lesztek
mindentör oly víg kedvűek, és hogy nek-
tek is jól fog valahá eshetni az álom' bal-
zsama.

Jó éjszakát kedves barátom. A' halál'
testvére' karjai közzé kell mennem, a' múlt
éjszakát pótolni. Soha se háborgassa sem-
mi is kedves barátomnak álmát, mert ez
a' „gelidæ mortis imago“ igen igen gyak-
ran kedvesebb, a' való élet' képénél!!!

Maradok 's a' t. Augusztus 7-dikén
1817.

*) Ovidius.

KILENTZEDIK LEVÉL

Az élet' sora itt' a' következendő. Míkor az idő nem borongós, reggel, hét nyoltz óra tájban a' fő kúthoz gyűlnek az úraságok. A' dámák, a' legtisztább, legbájosabb, lilíom fejjérségű reggeli ruhákban, többnyire pongyolán (en negligé) vagy patyolatokba burkolva. A' férjfiak kaputokban, kurtkákban, 's még a' Magyarok is nagyobb részt sarukra öltött, sarkig érő náánkén (nanquin) bugyogókban. Majd kiki külön külön formájú, metszésű, vagy üveg, vagy ezüst, vagy portzellán poharat hordoz magával. Méri rendre a' vizet a' réz kanál, vagy sorba buknak a' kútba a' sinóros serlegek, töltögetik a' torkokra forduló poharak a' sok telő gyomrokat. Őszsze megy a' két nem, — egyeledik, — tar-

kul a sétáltató, — nyüzszög, hemzseg az tö-
 mött leveles, (allée) — hol sorokra oszlik
 az elő sokaság, hol tsomósodik, és bokro-
 sodik, — zsong a' sok nyelvek' halk zavar
 zsibogása. Minden pohár' felhajtása után
 sétálgat majd mindegygyik nyájas beszél-
 getések köz'tt a' kút mellett elnyúló leve-
 lesben, amaz háromszor, emez négyszer
 fel's alá, egy harmadik tsak egyszer, vagy
 legfelylyebb kétszer. Az egygyik kettőz-
 tetett lépésekkel járja bé a' rövid levelest,
 mintha kergetne valakit, a' másik jó esme-
 rösse karjára tsimbelkedve társisan lép-
 degel, 's a' sok szépre pillogatván, táplál-
 gatja szemeit; egy más, a' ki nem kedvel-
 li a' sürű izgatásokat, az útra tér, vagy a'
 fenyves' valamely nyílásának, a' magány-
 ba siet. Az, ott, ugratja paripáját, a' sok
 kandikáló szemek' láttára, 's azokrul, a'
 kik mellett elsuhan, gondolkozván; sebes
 vágtatva eltűnik; ez itt egy pár prűszkö-
 lö tatóst hajt, mint valami Automedon, és
 futogtatja a széllel haladó fényes, uj sza-
 bású Bétsi, vagy Varsói kotsiját. Mintegy
 helyen talpúlnak a' sétálók, utánna meresz-
 tik szemeiket, ez tsudálja, amaz irigylí, és
 gyalázza a' nyargaló táosokat; némely-
 lyik vállat vonít; a' negyedik katzajt út,

ótsárolván a' nem eléggé kitsíszolt hámo-
kat, és a' gyeplőt nem feszesen tartó ur-
kotsist. Hány dáma kívánczozna így elra-
gadtatni a' haladótól? de nem valja meg
senkinek, még maga magának sem, a' mit
gondol, 's érez. Ama kisaszszony retteg-
ne ülni a' sebes vágató mellett. Egy más,
és ez alig emeli szemeit az elillantó után,
magát felejtő andalgások köz'tt, titkosan
pihegve, tsupán a' kotsist félti. Így válik
a' hiúság és szívesség minden mind hígabb,
mind forróbb érzeményei' zsibbongó pi-
atztizává ez a' reggeli sétálás, és bizonyo-
san szintúgy eszközli, mint maga a' víz,
a' vér' sebesebb forgását.

Nem látni már mikor a' kuttól veze-
tő sétáltató végén, a' köre vágott nap óra
tizenegyre mutat, senkit is, egynehány lé-
zengőkön 's átsorgókon kívül, a' kút körül,
vagy a' levelesben. Ekkor hordják szélyel
dézsákban a' fürdőket készítő kis kerek
kalapú Tótok rudakon a' felforrott sárga
vizet; ekkor füstölgenek leginkább a' fel-
melegült' üstök. Tsend van mindenütt, ki-
ki dolgára ment', vagy fürdik. Tsak dél-
kor hallik ismét a' napszámosokat pihenő-
re hívő harangotska; mert itt majd min-
dég, vagy egy vagy más helyütt építenek,

's minduntalan nevededik hol a' fa, hol a' kő épületek' száma, mely eddig valamivel ötvenen felül telik. E' házak közt mind helyheztetésére, mind formájára nézve hertzeg Tsatoriszki Ádámé, (holott csak fábul vagyon) fürdő helyen állított épületnek, talán a' legjobb ízlésű.

A' régi keskeny kápolna helyébe, mely a' fő kúttól nyúló levelesen túl oldalaslag észak felé jobbrul van helyheztetve, mivel csak kevés ember fér belé, egynehány esztendő előtt, egy valamivel nagyobb templomnak fundamentomát kezdték lerakni, de felette rosszszúl választották fekvését a' Bártfa felé eső bértizhez vezető útnak oldalában. A' pénz dolgának új változása, 's az abbul eredett pénz' szűki, vagy az ajtatoskodók' fogyása okozta é? elég az ahhoz: hogy csak apránként gyűlt' a' pénz. Az építést halasztani, 's a' kedvezőbb idő-kig félbe kelle szakasztani, úgy hogy ebben a' földből kibújni kezdett templomban, az ajtatos szívek' buzgósága helyett gaznál és dudvánál egyéb most nem emelkedik. Ha el talál ez a' templomotska készülni, a' kinézést elfogandja, a' hely szűk lesz' körülötte, és kistiny tekintetű; házak-tal vétetvén körül, elfogja díszteleníteni

a' savanyú vizek' külföldben is szoros völgyének egygyik részét. Szébb és jobb helyet lehetett volna találni az egek ura' számára, 's ezen gyógyító völgy' teremtmőjének hálaival vegyes forró magasztalására. Az én áhítatosságomat legalább csak a' nagy templomok emelik, a' kicsinyek pedig kicsinyítik. Sok költség nélkül lehetne horozható oltárt készíttetni, közel valahol az erdő' sűrűjében az isteni tiszteletnek alkalmas helyet választani; 's azon essöt át' nem eresztő, minden időben, mikor, 's a' hová tetszik felállítható nagy sátozt az isteni szolgálatra vonatni. Felséges buzgóságot gerjeszt az erdők' titkos szürkülete az ájtatosság', 's imádságra hevült' szívekben, érzi ezt minden szív, érzették a' Druidok, és nem éppen szükség, hogy gyarló emberi kezeztől faragott oszlopok és mázolt falak vegyék ott' körül az oltárt, a' hol körül belől minden lépten, anynyi pompás, élő gályákat *) hágtatott maga a' teremtmő

*) Az az: obeliszkeket, hegyes tornyokat, Báróti Szabó Dávid szerint. Kész akarva nyútottam meg az első szótagot, hogy a' tehén gályáktól megkülömböztessenem a fenyőfa piramisokat.

a' mindenütt minden szempillantatban uj-
ra meg ujra felállíthatandó oltár' mintegy
őrzésére, és ditsőítésére.

Is qui templa struit, fingitque ex marmo-
re vultus

Non facit ille Deos, qui colit ille fa-
cit. *)

Maradok's a' t'. Augusztusz' 9-dikén
1817.

*) Martialis.

TIZEDIK LEVÉL.

Nem oly' rossz' hírt, vásott hely ugyan Bártfa, mint hajdan Bája vala a' Rómaiaknál, hol tsak láttatni is szégyennek tartaték, a' hol már maga a' levegő gyarlíta. A' jó erkölcsű emberek, Báját, nem merén oda az ott elhatalmazott fesletség miatt, tsak közelíteni is, szaladva kerülték; úgy anynyira, hogy a' gyalázni akaró Klódiusz teli tanátsban nyilván azt hányta szemére Tzitzerónak: Báján valál. *) Azon-

*) Surgit pulchellus puer; objicit mihi me ad Bajas fuisse. Lásd: *M. T. Ciceronis epistolae, curá Franc. Xaverii Schoenberger. Vieland Német fordításával egygyütt. Libro I-mo epistolae 21. pag. 226.*

ban itt sem mind szentek a' felgyülekezők.
Akadnak erejeket vesztegető ifiak, gyen-
gélkedő aszszonykák mellett, és találkoztak
már itt' is Penelopéból Ilonává, 's így
a' szegény Levína' sorsára eljutott dámák *)

Leiráram, hogy mulik az idő dél előtt,
de menyí van még hátra éjfélig? Dél-
táján tehát, mikor napköltétül fogva délig
a' munkába fátad't, „misera et jejuna ple-
becula“ oly jó ízűn rágja sótalan, fekete,
kemény darab kenyerét, újra öltözködnek
az unatkozó piperéskedők és piperéskedő-

*) Casta nec antiquis cedens Lævina Sabinis,
Et quamvis tetrico, tristior ipsa viro ;
Dum modo Lucrino, modo se permittit Avera
no ;

Et dum Bajanis sæpe fovetur aquis ;
Incidit in flammis, juvenemque secuta, relicto
Conjuge, Penelope venit, abit Helene.

Martialis Libro 1-mo Epigr. 63.

Érint'len, 's durzás'bb mint volt Lukrétzia haj-
dan ;

Sőt komorabb minden Szpártai férjfunál.
Ah hogy, hol Lukrín', hol Avernosz', 's Bá-
ja' tavába

Bészökik, és abban mossá fejei kebelét,
Lángba borul, 's férjét elhagyván szebb sze-
retőért,

Az jött Penelopé, elmene mint Ilona,

nék. Ez a' tzifrálkodások', ékeskedések', kendőzések' ideje, mert egy része az itt mulatóknak ide a' természet' helyére hozza magával a' városbul a' várost, és hogyan lehet minden aszszony embertől e' felvilágosodott században kívánni, hogy tsupán tisztaság 's mások' megbetsültetése végett minden hivalkodás nélkül öltözködjék?

Spectatum veniunt ornatae, spectentur ut ipsae.

Azonban nem tsak azért öltözködnék némelylyek háromszor négyszer napjában, hogy még jobban tessenek, némely hanyatlóbbak tsalni is akarják szemeinket, egynehány serdülők pedig és virágjokban lévőek még jobban igyekezzenek egymást meghomályosítani, mint a' férjfiak' figyelmét magokra vonni. Nem igen vehetem én ezt nekik mindég rossz' neven, ha meg gondolom, némely szép Magyar ifjaink' vagy elpuhulását, vagy eldurvulását.

Malthinus tunicis demissis ambulat, alter,

Ingven ad obscœnum subductis usque facetus

Nil medium est.

Egynehány illatoktól párlogó betykepetykék mellett szemléltem oly fésületlen szakállasokat is, kiknek egész artzok tsak egy bajusznak látszata. — Ezekről nem mond'ta volna Tzitzeró: „quod sint barbaruli, fuerant enim barbarissimi.“ Tűrhető ez a' szörösködés Átila mentében, vagy Zrínyi dolmányban, mely a' torzomborz artzal össze fér; de mikor frakba búvik a' mult századu alak, olyyan az, mint p. o: Hunyadi János' álló képe lenne pantalonban. Egy némelylyek telylyességgel nem kívánnak tetszeni a' szép nemnek, és nem akarják semmi módon megkedveltetni magokat az idősebb keru férjfiaktul, vagy talán tsak különözések mellett akarnak tetszősködni. Megelégedvén azzal, hogy jól úsznak, lönek, kardolnak, lovalgolnak, sok bort győznek; mérészen néznek szemedbe, vissza nem köszönnek, a' köz helyeken fütyöréznek, vagy dohányoznak, mint valami kőbálványok merőn állanak, vagy kevélyen támaszkodnak; nem mosolyganak, ha' hahotáznak, pattozással szét pattanó sárkányotskákat löknek el lábaid mellé, hogy megijeszszenek, 's tsak öltözetök és szilajság'ok által, mint-ha tanulták volna a' faragatlanságot, kü-

lömböztetik meg magokat az erősködők. Mások ellenben, nem oly fonákul vetették meg lelkeikben 's egész valójokban az erős lelkűség fundamentomát, a' vásotságig elpuhultak, tsupa fohász még mindennapi lehellésök is; nem mehetnek el valamely tükör mellett, hogy végig ne tsudálják magokat; első mozdulatjuk mikor belépnek valahová, újaikkal üstökjökbe kaparászni. Nyakra valójok' igazítása, a' tántz, az ének, a' pepetselés, a' híresebb Német költők' remek darabjai' elszavallása, (declamatio) fő mesterségök. Nem lehet egészen kitanulni, tudnak é vagy gondolkozni, vagy érezni, minekutána hetenként sem ejtenek valami szíves, okos, erős, vagy elmés gondolatot, mely' önn' magoké lenne, mint ha szájak tsupán mások' gondolatjai', 's éreményei' közlésére volna teremve. A' túlságok, akármiben is, soha se testvérülhetnek sem a' férjfiás méltósággal, és mértékletességgel, sem a' kettes illendőséggel. Horátz 's időbeliei, a' mint tudva vagyon, nem valának szürke barátok, de szintúgy, sem garbontzas-deákok, sem majmos olvadozótskák. Tudták ők ugyan majd hogy nem könyv nélkül Homért, Pindárt, Euripideszt, Anákreont, és gyakran zengedez-

tenek valamit belölök, de a' mellett, magok is próbálgaták tehetségöket, s minden Görög utánózás mellett tudták a' Római ifiak elszavallani önn' Lukrétyjokat, és Kattuljokat is. Nints nevetségesebb, nints gyalázatosabb kevélység, mint a' külsőt ki-rekesztőleg tsudálni, a' magáét pedig alig megsejteni vagy elesmerni. A' láng lelkek nem nyugszanak, míg legalább nem közelí-tenek honni nyelvekön a' tőlök tsudált' kül-földi példányokhoz, ha el nem érhetik, és meg nem haladhatják is azokat. Ez a' szép, ez a' ditsőséges kevélység. Tsak akkor te-remtendetek ti is hazám' fiatal reményei va-lami méltót az elragadtatásra, ha bosszon-kodni fogtok tenn' magatokra, hogy tsu-dálnotok kell a' külsőt. Tsak ezen szé-gyenné vált' nemes bosszonkodás változ-tathatja el a' tsudálókat tsudáltattakká.

Mert nem fog soha is, jó vagy nagy Né-
met e' honnban,
Válni, a' kortsosodott, vagy rossz' vagy
gyenge Magyarbul!

Engedelmet kérek ezen eltérésért, de mivel a' Bártfai fürdőhely a' szép társalko-dás' egygyik mind oskolája, mind pályája

lehetne a' hazában: szeretném, ha minden oldalú kimiveltséget mutatnának itten ifjaink, hadd látnák az itt' megjelenő sok külföldiek, hogy tudja, nem tsak igen sok Magyar ifjú, hanem egyáltalában az egész Magyar ifjúság a' természetttől vett tetemes ajándékokat, az igazi jó nevelés' virágjaival és gyümöltseivel tetézni. Folytatom az ide való élet' sorát.

Két óra táján délután van, több asztal mellett, a' köz ebéd a' szálában. Néha külön asztalt fog valamely társaság. Láttam fejr személyeket is a' szálában ebédelni. Ez előtt lehetett, a' mint tetszett, akár Magyar, akár Lengyel konyhával élni. A' köz asztalnál nem igen nagy elevenséget tapasztalék. Az esmeretlen egybegyűlő vendégek természetesen tartózkodók. A' Frantzián kívül minden más nemzetbeli, nehéz esmérkedésű. Minthogy sokan magok tartanak konyhát, a' visszsonos ebédlések és vendégeskedések itt nem ritkaságok.

Négy 's öt óra köz'tt délután a' visszsonos látogatások kezdődnek. A' külső országi fürdőhelyeken a' tetszett nékem leginkább, hogy a' vendégek nem alkal-

matlan-

matlankodnak egymásnak. Köszöntő kártyákat küldenek szélyel, 's ez a' viszszo-
nos megtiszteltetés' jele sok drága hasz-
nos pertzeket tart meg a' sebesen futó idő-
ből; de itt', se hossza, se vége a' látoga-
tásoknak, 's az azzal járó idővesztegetés-
nek, mintha az idő pénz volna, melylyet
viszsa lehet szerzeni, minekutánna elfo-
gyott, és mintha a' bevett terhelősködé-
sek' formái, anynyi betegek közzé, ide a'
természet' kebelébe beillenének.

A' látogatások után kotsikázni szokott
némelykor az itt' mulatozó szép társaság,
hol a' városba, hol Hoszsuzrétre, vagy
Zboróra, hol a' Makovitzai hegyre, a' hol
az elpusztult' vár' omladékos bástyái a' szá-
zadok' terhe alatt mind jobban jobban dü-
ledeznek; a' hol a' száz hársfák' marad-
vány' i nem szüntek még meg árnyékot vet-
ni, és a' hol a' rózsza alatt örökké néma
szoba fedi még most is mindég, a' szeren-
tsénkre elenyészett viszontagos idők' ve-
szedelmes titkait. Olykor a' fenyvesnek
valamely szakaszában ozsonnáznak. Hogy
ne tartoznék ott az időöltések közzé az
evés, a' hol mind a' levegő, mind a' sok
feredések azt szükségessé teszik?

Az ozsonnákrul és kotsikázásokról szól-
ván, nem tartóztathatom meg magamat,
hogy elő ne beszéljem a' mi velem itt több
esztendőkkal ez előtt történt. Furtsa a'
történet. Gróf Morszkival Bártfára kotsi-
káztam, de szerentsétlen vala kotsikázá-
sunk, mert nem messze a' várostul, el-
tört a' szép Faëtonnak egygyik kereke.
Paraszt szekérbe kénytelenítete a' gróf szép
lovait fogatni. Mivel pedig nyárban a' fe-
redezések idejekor Bártfát is több urasá-
gok lakják, történt: „hogy oda men'tünk-
ben számos, a' fördőbe pompás hintókban
siető dámákat találánk elő. Szem üve-
getskéken keresztül kukutskálva pilloga-
tók meg egymást, 's haladás közben, rá-
esmérvén egymásra, fenn szóval, viszszo-
nos hajtogatásokkal köszöngténk; de
visszajövet, szembe találkozáván ismét az
előbbeni dámákkal, kik szintűgy haza sie-
tének a' fördőbül, valamint mi a' városbul
vissza a' fördőbe; — egygyetlen egy sem
esmért reánk a' paraszt szekérbe, hanem
csak azt kiáltották ki a' hintókbul, ugyan
kié ez a' szép két ló? Gróf Morszki, a' ki
igen elmés, 's a' dámák társalkodásában
megőszült ur, jó eleve, még a' városbul

esett vissza indulásunk előtt jövődőlő
meg nékem lovai' szerentséjét.

Kérem drága szeretem barátom, el ne
ösmérjen engem, sem szívemet, sem bará-
tságomat, akár hintóban, akár szekérben
találkozzunk; és, soha a' legszebb Erdé-
lyi paripák' kedvéért se felejtkezzen el
rólam.

Maradok 's a' t. Augusztusz' 12-dikén
1817.

TIZENEGYGYEDIK LEVÉL

Még bé nem fejeztem az ide való élet sorát. Nem végződnek a' kotsikázásokkal az időtöltések. Azok után, vagy mikor nem kedvező az idő, azok helyett; a' szálába gyülekeznek fel a' vendégek. Ez, mintegy puska lövésnyire a' fő-kúttul bal felé, de nem a' városnak, hanem ellenarányban esik. A' fő kúttul nyúló levelesbül homályos, gyertyán ernyőn keresztül, több külön külön emeletű, terped't, könnyű hágatású garáditsok visznek ahoz. Közepét formálja egy betsületesen épült, földszint álló épületnek, mely homlokával a' völgynek, hátával pedig nyugot felé a' bértzes fenyvesnek fekszik, 's így a' hegy' feltől.

tött alylyán a' sopánkodók útjának innen, mint valamely síkon terül el. A' szála jobb-ján kávéház, folyosó, 's egynehány vendég szobák terjednek; balrul pedig az ebédeltető vagyon, hasonló vendég kvártélylyal.

Maga a' szála köre eléggé magos. Közepett függő, tsillámló üveg kristályos nagy kerek gyertyás (lustre) ékesíti és világítja; melynek más négy apróbbak segítik világítását. A' bolt' zínére (plafond) a' Pánnal vetélkedő Apollót festették; a' tova kép írásnak (perspective) nem a' legnagyobb díszére. Festett, nem kedvetlen aránta *) 16 fa oszlopok kerítik; nem érnek le a' pädimentomig, hanem négy szögű kő alapokon, illendő távolságra vannak helyhez-tetve, 's a' körbe kanyarodó tornáztul, a' melylyet felül haladnak, 's a' melyhez két részről garáditsok vezetnek fel, mintegy körül övedeztetnek. A' muzsikások gyűl-

*) Arán, vagy aránt (proportio) talán bé lehet-ne venni, mert más az *idom*, más ismét az *arány*. Annál gazdagabb valamely nyelv, mennél több szomszéd értelmű szókkal (synonima) bővölködik; „non enim reperiuntur perfecte synonyma“. „Keine lebende Sprache ist geschlossszzen.“

nek fel oda, 's más kisebb rangu emberek, vagy tselédek, kik nem mervén a' díszesebb társaságban megjelenni; szeretik azt onnan felülről nézegetni, 's legalább annak felfelé igyeksző gőzölgéseit beszívni.

Oly tsend uralkodik olykor ebben a' szalában, mint valamely üres templomban, talán a' futó pók' szaladását is meg lehetne hallani. Külön külön asztalkáknál kártyáznak óránként, legderült'ebb idő közben is némely néma játékosok! Mindenek' láttára játszanak ugyan, de ők a' kártyán kívül senkit sem látnak, semmit sem sejtene, semmit sem hallanak. A' topptarok', a' viszt', a' sak' fortélylyai merítik el így a' figyelmetes lelkeket. Tsak azért vannak némelylyek közzülök fedetlen fővel, hogy az időről időre megjelenő körül állóknak ne kényteleníttessenek köszönni. Az egyiknek pápa szem túl sas orrán, a' másik arany pikszisét tette ki maga mellé az asztalra. Ez veszt szomszédnéja kedvéért, amaz nyer, mert azért játszik; némelylyik aranyokkal jegyzi a' róvereket, de, úgy, mint a' többi, papírossal fizet. Nem egy rántzos homloku úr kukutskál szomszédja' kártyájába, nem egy koptatja körmeit, mikor üti veri az asztalra a' kártyát, a' he-

lyett, hogy azt kitegye. Minynyájan halgatnak, tsak a' visztiszták perlekednek olykor, mivel ez társjáték, melyben mindég kettő, kettő ellen vív; vesződnek tehát a' társjátékosok az Ángoly játék mellett, ha nints elég flegmájok, Ángoly módra, békével viszont eltűnni játéki hibáikat. Tsata, nem mulatság e' játék. A' sakkiszták természetesen nem oly zsémbelődők. A' sakkpártia jobbadára tovább tart a' róvernél, de más is ám kimenetele; mert, ha amannak veszekedés, ennek többnyire elszégyellés a' vége. Nem egy sak vesztőt látam sebes léptetve az erdőbe bujni. Leg-elevenebbek, legvígabbak a bilylyárdozók a' szomszéd szobában, mert legtöbbet mozganak, és leginkább láttatnak magoknak győzőknek lenni; mivel a' legszebb móddal ütik és a' legnagyobb elszánással üttetik egymást a' zöld síkon az elefánt tsontból készült' forgó golyóbisok, 's mikor már nem tudnak hová lenni a' vesztő játékos' haragja elől, a' tsengő zatskókban keresnek menedéket, 's eltűnnek.

Kártyáznak ugyan némely fiatalabb dámák is, hogy vagy elkerülhessék üzőjüket, vagy melleje ülhessenek; de nagyobb része tsak kevés időre jelen meg a' szálá-

ban. Soronként, többnyire kettejével vagy hármával érkeznek. Egygyet kettőt fordulnak; egy két szót, majd ehez, majd amához intéznek, és minekutánna egymást méregették, egymás öltözetét mustrálgatták, egymásnak valami hizelkedőt mondtak, vagy egy keveset egygyütt susogtak volna; szórván ide is, oda is, egy két némelykor sikeretlen tsalóka pillantásokat, 's tsak hamar unatkozván ott, a' hová mulatságot mentenek keresni, ketten ketten mosolygó kandikálások köz'tt elosonnak.

— — — effugit imago,
Par levibus foliis, tenuique simillima
vento. *)

Az ifiak' legnagyobb része feléjük sem megy, sőt utánuk sem, mert módi most alig közelíteni a' nyilván helyeken, a' tisztességes fejr személyekhez. Így történik: hogy miolta a' betsülletes aszszonyokat és kisaszszonyokat a' fiatal emberek' nagyobb része, úgy nézik, mint valami *nenyulj-hozzámokat*, azolta majd minden társasági mulatozás a' két nem köz'tt, tsupa nézésből, pillogatásbul, és tántzolásbul, vagy muzsikálásbul áll. Soha sem volt keve-

*) Virgilius.

sebb dolga az észnek 's nyelvnek: bizony helyesen felele nékem amaz elmés kisasszony: kinek érzéketlenségén, három szép, de alkalmasint néma fiatal emberek' társaságában tsudálkozám. „Mind eszem, mind szívem elzsibbadott, úgymond: mert nem tud mit felelni a' némáknak. „Jobban bírok én szemeimmel, mint füleimmel.“

Ut populus, tristisque judex, lectusque senatus,

Sic dabit eloquio vieta puella manus. *)

Vasárnap 's ünnep napokon délután, ki szoktak jönni a' Bártfai polgárok, hogy bámulják a' fürdőbeli szép társaságot. — Legszebb ruhájokba öltöznek a' kalmárnők és a' mester ember' néha igen szép felesége. Gyalulatlan uraik kísérik olykor őket. Bélépnek a' szálába, mint valami új esmeretlen világba; pirulnak, tipegnek tapognak. Tsinosságára ha nem, betsire, és jó ízlésű formájára is akármelyik dámával vetekedik öltözetjek, 's tsak hüledezéseiknél fogva (embarras) lehet őket a' dámáktul megkülömböztetni. Ezek gyakran félvállról nézik őket, ők pedig harapják boszszújokat; de némelykor vígasztalód-

*) Ovidius.

nak, ha ez, vagy amaz udvarlós gavallér valamely nyájas szót intéz hozzájuk. A' gög' lealázásai kevélységre szokták lobbantani a' lealázott szíveket. A' félig édes, félig keserű érzeményekkel eltávozó polgár asszonykák elbészélik tehát hazajövet nagy hosszasan apjoknak, anynyoknak, vagy napájoknak 's ipjoknak, mit láttak, mit tapasztaltak a' fürdőben; minő drága ruhába vala öltözve ez vagy amaz rút grófné, milylyen szép szalma kalap volt fejébe eme görbe hátú báró kisasszonnak; mitsoda módos Lengyel gavallér beszélgete velek. Keresik azután egynehány nap mulva a' jövevény kereskedők' boltjaikban azon matériát, mely a' szalában leginkább szemekbe ötlött, 's a' leghíresebb jövevény ruha mesterhez mennek, ezer nyájas hízelkedések mellett kérvén őt' szabná rájuk minél előbb, éppen azon újmódi szerint a' gyönyörű patyolatot, valamint az, e' vagy ama' dámára, (kire oly jól illett a' takarosan varrt ruha) vala kiszabva. A' szegény jó férjek vállat vonítanak ugyan, de kifizetik egynehány nap mulva sok tziódások után a' drága szabót, valamint elebb a' drágás kereskedőt ki kellett fizetniük. Legottan más nap drá-

gábban tartják a' szép uj ruhába bujt Bárt-fai aszszonyoknak a' jövevény kereskedőtől és mesterektől meghuzott férjek, a' falusi nemes embernek akár portékáikat, akár kézi miveiket. Oly igaz mindég és mindenütt Tatzitusz' etsetjének felséges vonása: „*corrumpere et corrumpi sæculum vocatur!*“

A' szála' ajtaján kilépőket az út a' völgy felé jobbra, a' kis theátromba vezeti. E' most egynehány esztendők oltá, nagyobb részint kőből épült', ez előtt deszkákbul vala készítve, fenyő fa galylyakkal szőnyegezték ki akkor, valami erdeit mutata, 's engem' szüntelen Theszpiszre, a' Szatirokra, és Faunokra emlékeztete,

*In gradibus sedit populus de cespite factis
Quælibet hirsutas fronde tegente comas.*)*

Most, mind a' hely, mind a' benne ülők tsínosabbak. Vándor Német színjátészó társaságok jádzanak abban Német darabokat, 's olykor énekes játékokat is vagy kornyikálnak, vagy brekegnek. A' kis játszószín' kárpítja, oly óriási nagyságú tenyeres talpas Minervát mutat, hogy, ha olyan lenne a' böltssesség' istenaszszonya,

*) Ovidius.

a' különben is igen megritkult' böltsek még inkább kevesednének. Én az unatkozástul mindenkor őrizkedtem, kivált ott, a' hol mulatnom kellett volna magamat; azonban, minden könnyen kielégíthetésem mellett ritkán nézhetém végig az előadott remekeket, s azt mondám magamban: „be jók vagyunk mi Magyarok, hogy a' Németektül nekünk okozott unalmakat még meg is fizetjük.“ Megvásárolhattuk volna ekkorig anynyi unatkozásokon keresztül nemzetijátékszínünk' tökéletesedését. Nem mond'ta volna itt Helvetziusz, hogy „az unalom, a' mesterségek' apja:“ itt azt állítná inkább: hogy „az unalom fija“ a' mesterségeknek.“ Én legalább, sehol sem éreztem nagyobb mértékben Pásztori Sándor' mondása' igasságát, hogy t. i: „nincs nagyobb mesterség a' világon, mint unatkozni tudni.“ Azonban, még is, mert sok városi szokású ember tódúl ide, (a' falusiaknak pedig álmélkodásra méltó ujság és remek minden játékszin, minden játék darab), majd mindég teli szokott lenni e' theátrum. Fűtyölni nem szabad, nem illik, de nem is lehet annak, a' ki ásítóz. Mikor valamely theátrum' tömött homálylyában nem lehet látni, nem lehet hallani minden

ásításokat, hanem több ember egygyütt titkosan unatkozik; kiki könnyen elhite-
ti magával, hogy jól mulatta magát, és a-
lig meri valaki akár magának, akár más-
nak megvallani, hogy őt' az unalom gyöt-
rötte.

A' theátrumot a' vatsorák követik, de
oly keveset van itt még az egészségeseknél
is szokásban az, a' mit a' Frantziák, vatso-
rátskának, (petit souper) hívnak, valamint
a' társaságos flöstöklések. Nem élünk itt
Európa' déli részeiben. Az északi éghaj-
lat' mostohasága szomorítja a' hideg tsí-
pös levegő miatt még a' kanikulában is az
estvéli vagy hajnali időtöltéseket. Báloz-
nak azonban a' fiatalok vasárnap's ünnep-
napokon, és nem mindég ártalmas az egés-
ségnek, az izzadásig való ugrás forgás eb-
ben a' didergő tartományban.

Gyakran tsudálkoztam, e' fagyos, zú-
zos, rideg éghajlat alatt, hogy éri be a'
leghidegebb télben is gubával a' hegyek
völgyek közzé szorított Tót, holott a' Ti-
sza melléki gatyás Magyar télbe juhász
bundában jár, nyárban pedig azt kifordít-
ja. De mi is ez a' darótzba öltözött felhu-
zalkodott Tót, ama portzogós, karos, inas,
jó kenyeren és szalonán hízott Magyar-

hoz, ki egy itztze bort iszik, midőn amaz egy pohárka kolompér pálinkát; 's a' ki régen lekaszáltá árpáját, mikor amaz, a' későn megérendő zab miatt olykor az aratáshoz minden reménységét elvesztette? de anynyi tűrő erő van benne, mint a' Magyarban tselekvő!

Egykor ily beszélgetésbe ereszkedém Bártfán túl Lengyel ország felé egy kolompért kapálló emberrel:

En: Ki a' földes urad?

Ö: Gróf A.

En: Esmered é?

Ö: Nem, mert mindég Bétsben lakik, és soha sem jön le. De esmertem apját. Kegyes ur volt. Nem egyszer adatott pálinkát, mikor kertjébe kapálgattunk. Egy pár tzizmát is küldött feleségemnek, a' midőn első fiammal lebetegede.

En: Osztoznak é most tzizmákat tisztjei feleségeiteknek?

Ö: Az enyém már nagyon elvénült; de tsapva adják költsön a' zabot, mellyet tetézve kell vissza adni.

En: Miért nem szoktok több zabot vetni?

Ö: Azért, mert nem érik meg minden osztendőben?

Én: Hát a' kolompér megérik é?

Ő: Igen is: és nem veri el a' jég.

Én: Jó é dolgod egyébaránt?

Ő: Kinek van most jó dolga? Három esztendő előtt a' víz tett nagy károkat, azolta minden esztendőben nedvesebb, változóbb, hidegebb a' levegő, és kevesebb terem; most pedig minden nap kevesül a' pénz. Negyedéve utolsó fiamat, a' ki gyakran helyettem kapálgata, katonának vívék, és agyon lötték.

Én: Mi fáj neked leginkább papod, földes urad, 's a' vármegye részéről?

Ő: A' pap' részéről az, hogy fizetni kell a' temetésért — a' földes úrérül az, hogy soha sem lakik köztünk, — a' vármegye részéről pedig, hogy nem sorra, vagy sorsra szedi fiainkat katonáknak, és hogy sokkal kisebb árron veszi bé a' zabot a' katonaság' számára, mint mi azt a' piacon venni kénytelenítetünk.

Én: De hát nem pótolták é ki e' kárt a' mult drága esztendők, a' midőn életedet, vásznadat, gyoltsodat oly drágán eladhatad? Hát gyakran nem ótsóbban veszed é a' piacon zabodat, mint a' hogy azt a' vármegyének kell adnod?

Ő: Látszik, hogy az urnak meszszí

esik lakása. E' környék merő erdőség vala. Eleink irtották. Ezt akkor senki sem akadályoztatta, mert elég erdő volt. Az irtott földekben jó a' termés az első esztendőben, még a' záporok a' jó földet le nem mossák; de később, anynyi sem terem, a' menynyit a' szoros szükség megkíván. Tudja azur minő drága volt a' marha, a' trágyaszükibe kelle hát maradnunk. Ehez járul: hogy a' földeket többnyire úgy mérték ki a' szegényparasztinak, hogy szélire hárántékosan nem szánthat. Az onnan felülről lejtősen vagy meredeken leszántott barázdák tehát nem tsak hogy nem tartóztathatják meg a' hegyekről omoló záport, sőt igen hamar víz árkokká is válnak, 's a' szántó földeket megrontják, elsundítják, és terméketlenekké teszik.

Én: Isten hozzád okos ember!

Elhagyám, odebb menék, és sokat eszmélkedém a' hallattakon. Minő józan eszed van neked szegény ember, mondék magamban: sem nem nagylod sem nem kitsinyled bajaid', tsak a' legfőbbeket emlited, 's azokat is, be szép békével tűröd. — —

— — — — — Többet tanulhatnak az ország' nagygyai a' föld' népét illető

illető dolgokban az ilylyetén mező fiátul,
mint száz akta rakásokbul; — — —

— — — — — főképpen ha

meg nem esmertetve beszélgetnek magával a' bajt szenvedő emberrel, nem egygyel, nem kettővel, hanem többel, 's külön, hol ezzel hol amazzal; az ország' külön részeiben. Fél még a' közönséges urtul is a' szegény egygyűgyű ember, 's mihelyt rá esmer, vagy nagyítja bajait, vagy hűledezik. Tsak úgy hazudnak azok, a' kik a' Magyar országí földmívelő' sorsát a' barmoméhoz igyekeznek hasonlítani, mint azok, kik egész hazánkra alkalmaztatják ama régi mondást: „extra Hungariam non est vita, si est vita, non est ita.“ Itt is közepeket esik az igazság. Bírok én mind boldogabb, mind boldogtalanabb környékeken, sőt többet a' boldogabbakon, lelkem' esmérete meggyőződése után mondhatom tehát: hogy az ország' felföldi hegy köz részei kívánják meg, egy időtől fogva főképpen a' kormánysezék' dajkálkodását.

Következő levelemben a' vidék' bájjait, e' környék' természeti mulatságait, a' szép sűrű fenyvesek' tsendjét és magánynyát fo-

gem említeni, 's így bérekeszteni leveleimet, melyeknek az volt tzeljok, hogy Bártfát, környékét, fürdőhelyét, mostani állapotját a' régivel össze vetvén, minden tekintetben kedves barátommal megösmértessem. Ez az oka, hogy nem tsak a' fürdőt, környékét, 's mind a' kettőnek mostani állapotját igyekszém hol leírni, hol festeni, hanem mind volt, mind nevekedő, mind élő, mind mozgó valóságát és formáját, egyáltalában bélyegező vonásokkal, mint valami egészet formáló rajzolatot, anynyi távolságra is, mutató gyanánt, kedves barátom' eleibe állítani. Szabad legyen reméllenem, hogy ha nem értem is el egészen tzelomat, legalább közelítettem hozzá. Merem hinni, ha hogy kedves barátom ide találna utazni, az általam kijelölt' vonások mellett nem tsak azonnal rá fogna itten esmerni mind azokra, a' melyeket említettem, hanem tulajdon szemlélgetései is (observations) olykor olykor vonásim' valóságára fognák emlékeztetni.

Maradok 's a' t. Augusztusz' 15-dikén
1817.

TIZENKETTÖDIK LEVÉL

Észre vehette édes barátom, hogy minékutánna nem tsak ifiak és öregek ; nem tsak nyavalyások, 's egésségesek ; gyógyúlni akarók, egésség rontók ; pénz keresők, pénz pazérlók ; hanem mind hazabeliek, mind külföldiek ; mind mélézők, mind gondúzők ; mind nehézkesek, mind szeleburdiak, mind kimívelt, mind míveletlen lelkű emberek ; ide oly számosan tódúlnak ; — észre vehette mondom, hogy a vendégek' ily' külömbféleségéhez képpest az itten gyakoroltatni szokott társaságt idő töltések nagyon egyformák. A' társalkodási izgatásokat kereső lelkek, kiknek természetekké vált mulatságtul mulatságra szökdétselni, kik nem magokba bé, hanem

csak magokbul kitudnak élni, nem találhatnak kétség kívül sokáig örömelést (jouissance, Genusz) ezen egyformaságban; másoknak ellenben, kik jobban egygyesülének a' természettel, kiknek él minden fa, ság minden szellő, szóll minden folyam, és minden kő valamit bizonyít; még ez az egyformaság is nagyon lármás, nagyon terhelős. Ezek' számára teremté az isten ama bájoló tetőket, völgyeket, erdőket; ezek tévednek el titkos fére vivő, le's felszőkő görbületes ösvényeken, a' gyönyörűséget fenyesekbe. Oda valók az érzékeny szívek.

Là, que le peintre vienne enrichir sa palette;

Que l'inspiration y trouble le poëte;

Que le sage, du calme y goûte les douceurs;

L'heureux, ses souvenirs; le malheureux ses pleurs *)

*) *Lásd: Les Jardins poëme par Delille chant premier. Talán így lehetne közekíteni a' Magyarban e' versekhez:*

Festő! itt fárasztgasd gazdag etsetedet,

Költő! itt zavarja, ihletés versedet,

A' bölts szívhatja itt, a' tsendék' jutalmát,

A' boldog örömet, a' síró fájdalmát!

És valóban hány lélek nyögte itt' már
 sorvasztó keserveit 's eltévesztett remé-
 nyeit? hány közlé a' néma fákkal eltűnt'
 örömeit? hány szívott bé erőt hanyatló
 szívébe, eme' százados fenyvesek szüntel-
 len balzsamot lehellő párájával? hánynak
 háboroda fel itt' zavaros érzete, és ismét
 letsilapodott? hányé vergőde buzgó érze-
 ményekre? hány elme merült el mély gon-
 dolatokba, mellyekből azután egyszerre a'
 legfelségesebb képzetekre felemelkedé?
 hány feszegeté magát 's a' természetet, a'
 nélkül, hogy akár azt, akár ezt, vagy meg-
 foghatta, vagy megmagyarázhatta volna?
 hány crede ezt festeni, a' nélkül, hogy
 egészen vagy át érthette, vagy át érez-
 hette volna? hány kebel tsudálá és siratta
 itt a' multat? hányat borzaszta a' jelen-
 lét? és hány vesztette el a' jövőendő nyo-
 mait?

Szálas fekete bértz! ki setét homálylya,
 Bús gyászszával, most már, lelkemet
 megszállja,

Ki latád keletem' feshő virágzását,
 Nézd hanyatló korom' bús alkonyodá-
 sár. —

Nem hervadsz úgy mint én, örökké zöldel-
delsz,

Éltető balzsamot még mindig lehellesz.
Tudod e vig képpel harsány szózatodra,
Hogy szaladék hajdan kegyes árnyé-
kodra?

Fájd' kérgén futék szemmel tetejekre
Minél előbb hágván hogy kevély fe-
jekre

Röllok egy ugrással az égbe szökhessem;
Nem képzém, hogy esve fejem' bétör-
hessem!

Mint kartsu fenyveid, hogy égnek sietnek,
Derekjok' alylyárul száraz galy't elvet-
nek,

Mindég magasabbra szedvén koronájik';
Míg a' derült' kéknek érnek határjáig.

Úgy hullatta lelkem a' kis gondolatot,
Midőn homályid köz'tt ég felé horda-
tot'. —

Békes érzemények, 's még is felségesek,
'S oly szépek, mint e' nagy, de tsendes
fenyvesek,

Bujták a' szívemet; 's szemem fordult mer-
re,

Bukott szépre 's jóra, száz meg száz
ezerre.

Míg más a' holdnak sírt, én Lúnát nevet-
tem,

Hogy ágak köz'it pislog a' bértznek fe-
lettem.

Ha felleget hajtott az ég az erdőnek,

Tapolt két tenyerem mindegygyik
menykőnek.

Egy szóval: galylyaid' minden boga's ága,

Volt itt fénytünetim' tanúbizonyysága.

De minő fátyolt vont' az idő szememre!

Nem bántottál, még is álsz most ellenem-
re.

A' tárt' égnek hajtó büszke növevény' id,

Nem ébresztik lelkem' tikkadó remé-
ny'it,

Minden kemény fádban egy pusztítót lá-
tok,

Kire ront szívemből durrogva száz átok;

Mert a' nedvszívó sok óriás' alatta,

Gyepfű bús szememet még nem ápol-
gatta.

Minden lombnak szúr most itt' hegyes le-
vele,

'S látván a' zöld erdőt aszott ággal tele;

Nem örülök többé a' sűrű vadonnak.

Szép bértz! ne légy mássa, soha semmi
honnak!

Vén, tsak azt nézhessem a' Magyar hazában,

Ifjú, a' mit vártam benned hajdanában!

A' savanyú víz völgye északi 's est oldalában karéj formára, hegyen völgyön keresztül nyúlik el megszakadatlanul a' bokros bértz, 's mintegy felig körül öleli a' savanyú vizes tájékat. Ezen egész környék' legszerentsébb néző pontja nem az, melylyet Tsaplovits ur választott. Az egygyik bértzszak' általiránnyában északkelet köz'tt egy kis berektől vagy inkább tserétől megkoronáztatott virító tetők' erdőtlen alylyában kellett volna valahol a' néző pontot felkeresni. A' bértzeket borító fenyveseknél, nem lehet messzszirtül, felségesebb erdőket látni, nem tsak meghaladhatatlan magosság'ok, hanem egymásra tornyozott harasztos homályok miatt is: a' mint mondja Milton: „Insuperable height of loftlest schade“. E' pompás fenyvesek, a' folytában nyúló hegyeket sűrű köddel fedő fellegekhez hasonlítanak, 's a' tájékat egygyik részéről valamint a' legforróbb, úgy a' legviláglóbb nap' távozó vagy közelítő verőfénye alatt is akképpen setétítik el, mint valamely a' föld' mélylyéből feltolalakodott éjjek. Soha sem hány-

nyák el egészen, sem ősszel, sem télben, haragos zöld leveleiket, örök árnyékot tartanak még a' tsillogó fehér hó felett is. A' zöld gyep tehát, mely szelöket teríti, a' szöke vetés, mely határjokat ékesíti, a' sok frjér házatska, mely szomszédság'okat eleveníti, tsak neveli komorság'okat.

E' felséges fenyvesek' egygyik részén, hegynék keresztül, egy út vezet a' városba. Noha szekér út, még is többnyire tsak gyaloglók járnak. Énekelve jönnek mennek azon hajnaltul estig, a' városba sava-nyu vizet hordó, korsókkal terhelt sok tze-verék. *) E' tető dombos völgyes alylyán hasítanak több külön külön arányokra te-kergősen tsavarodó tévedékeket (detours).

Itt sétálgattam én, leggyakortabb 's megszívesebben, de magam, holott két három személyt is egymás mellett az ösvény felfoghat. Akkor ballagtam legörömetesebb, mikor még mások nyugodtanak, vagy nyujtózkodtak. Valami szent borzadással léptem bé mindig még hajnalkor. ennek a' setétlőnek nyílásába, elsuhanván, gróf Tsáki László püspök' a' fenyves alylyán bal-

*) Nyoltz, kilenz esztendő's lyánkák. *Felébresztett régi szó,*

rul eső háza palánkos kerítése mellett,
 Jobbrul, a' fészületlen sudar óriások mintegy
 tsoportosan, a' meredekről nekem hajta-
 ni, vagy rám dülledezni látszattanak; bal-
 rul ellenben a' fák' suta derekai köz't' a'
 városba vezető, reggeltől estig mindég
 porzó, mindég lármás ország út; a' reme-
 gő vetésekkel 's mosolygó rétekkel megra-
 kott dombos völgyes mezők pislogtak fe-
 lém. Mi kitsinynek látszám magamnak,
 eme' számtalan óriások mellett, kik még
 a' legkartsubb embert is törpítenék! oly
 természetesnek látszott, valamint a' köz
 életben, e' roppant növények görtsős
 gyökér tuskóitúl, helylyel helylyel által-
 tsíkkolt keskeny ösvényen nekem pulyának
 megbotlanom, 's fellengezőknek látszó an-
 dalódásaim' közepette beléjek ütköznöm.
 Eltértem olykor a' sűrűbe, a' tetevénybe,
 a' bértz' legtitkosabb mélylyébe, hová csak
 helylyel helylyel nyithatván magának útát
 a' nap' egy vagy két sugára, a' galylyakat
 ingató szellőn kívül semmi sem látszott
 hathatni, ily' forma belső buslakodásaim'fü-
 lelésére: „hát minden csak árnyék, homály,
 sötétség e' magányban szintugy valamint
 a' természetben, a' köz életben, az emberi-
 társaságban“? ! de itt legalább felséges

tsend uralkodik körülöttem, a' nagy szabásu homályok köz'ül! Ily érzeményekre bivának az engem elnyelő setét árnyékok. Olykor neki is borzadozám a' mély setétnek, 's a' mindenható' halk jelenléte ragadott meg.

Lucus Aventino suberat niger ilicis umbra,

Quo viso possis dicere Numen inest. *)

Reszketve térék vissza a' tsapott ösvényre, sietvén a' legközelebb eső, valamely fenyő' derekához szegezett lótzához; mert itt is, ott is, mind a' tsapáson, mind a' bértz' rejtekeiben készítettek ülő helyeket. Kipiheném itt rettegéseimet. Megjött nem sokára tsend lelkűségem. Ha felpillantottam, tsak szeletenként szemlélgetém a' nagyságos fák' haragos zöld homályain keresztül, az ég' felhőztetett kékjeit. Valamely szomszéd ágat szakaszték le olykor, 's a' vénebb, gyász zöld levelek' hegyiből tépegetém az újabb hajtások' frissebb zöldéletű puha levelkeit; mászszor a' feltseperedett oszlopos fák' koronáit hasonlítgatám össze; némelylyek tsúttsai, mint valamely bökő dákossal fenyegetődz-

*) Ovidius.

nek az égnek, másoknak nem hegyes, nem döfő, hanem gömbölyű, vagy kalap formájú tetejek, sokak' koronája pedig gyak-sás félholdot lobogtat a' szeleknek. Azon is gyakran elmélkedém, miért nem gyespedik el a' föld az égnek serdült' fenyvek' talpai körül, és miért nem terem egyéb töveiknél, páfránynál, 's mindenemű lapúknál?

Ekképp' fel 's alá szállongó gondolat'im köz'tt elmerülve ezer meg ezer, 's most már emlékezhetetlen képzetekbe, feszegetésekbe 's érzetekbe tűnődve tévedezvén, a kakuk' kakukkolásatul fogva le, egész a' veréb' tsiripolásáig zengedeztette füleit a' számtalan madár seregek' egyvelges tsevegése, a' midőn csak egyszerre szél támad, és kergeté a' felettem 's a' bértz' felett repülő sávos fellegeket. Felszedém magam', de nem akartam haza sietni. Végig zúgott a' vadon, — a' galylyak herésetek, — megrázkodtatott a' rengeteg, — át' lángolta egy két villám a' setétet, — letsapott közel valahova az istennyila; — utánna dördült' a' durrogtatva dörgedező ég, — sürű záporrá szakadtak az özönös fellegek; csak lépdegelék leferesztetve, de érezhetőleg dobogott ám kettőztetett verésekkel

felriasztott szívem pihegő keblemben. Nem kergették egymást sebesebben a' zordon erdőben a' szomszéd hegyről le a' völgybe zuhogással ömlő tsergetegek' tsepjei, mint bennem a' lelkemből szívembe hulló érzetek. Mind, a' mi körül veve, szárnyat ada, 's háborgatta egyszersmind képzeletem; de a' mely hamar jött, oly hamar ismét elszélede az ég' felséges és hasznos haragja. Rövid idő múlva láttam elvidúlva miképp övedzi a' fenyvek' derekai meggett a' kegyeletos szivárvány az oszló felhőket. Ha bár megázva, tovább haladék, sőt újra bujdosám örömemben a' nedvesedett erdő árnyéklátjait. Tisztább, éltetőbb vala a' levegő, érezhetőbben illatoza a' gyantás erdő, egész létemben megfrissültem, könnyebben vevék lélegzetet, fentebb vere kebelem. Kedv duzzadozva, most számóztát, majd galagonyát, hol málnát, ismét fagyalfa bogyót; végtére ne felejtseket szedegeték.

Selejtes már most a' fenyves' ezen sé táltatóvá vált' része is, k' ágtak t. i. főtonként, (par grouppes) öszszeviszsza, minden értelem nélkül, itt is, több elő fenyveket, ritkult így a' rengeteg, a' nélkül, hogy tisztult volna, mert meghagytak a' tsonka tö-

kéket az aszott ághogakkal egygyütt; a' levágott fák' derekait vagy gerenda, vagy zsendely, vagy deszka, vagy tűzi fának is használván. Megkezdének telni tehát a' lekaszabolt' területek bikkekkel, mogyorófákkal, gyertyánokkal, berkenyékkel 's a' t'. de, mivel még a' természet is több időt kíván a' pótolásokra, hogy sem, vagy akár ő maga, akár az emberek, valaminek vagy elenyésztetésére, vagy össze gázolására; ki látszanak még ottan ottan, a' tsonka taplós töké, 's a' redvesedő lombok' aszagjai, az újabb sarjzatok' sűrű zöld bokrai kozzul. Fát, tűzre vágatni egy sé táltatóban, óh iszonyatos barbárok!

Viszsa jövet a' sárga ház mellé kerültém az erdő' szélében. Sortlátszattanak állani előttem e' tájon a' fenyő oszlopok, és oszlopzatokat, vagy boltozványokat (Hallen) formálni. Mivel a' mint már mondám, a' fenyők a' szerint, a' mint jobban jobban felfelé hajtanak, rendre hullatják derekaik-
 rul alsó galylyaikat, és felylyebb felylyebb ágakat botsátan-
 k, míg végre, árnyéktartó, sok, mindenünnen kinyúló kar forma terepély lombjaik' tetején, mint valamely sátor fele't, koronára nem szedik azokat; nem egy könnyen találatnak a' honni

élőfák között alkalmasabb derekú növevények valaminek bévésésére. Nagy részete hát kivált az idősbb fenyvek derekainak teliden teli van hornyolásokkal. Mint valami düledékes Egyiptomi templomban műlatám én nem egy ízben magamat, ez, mind külön nyelveken tett, mind pedig értelmekre nézve olykor valóságos hieroglifoszi írások' olvasgatásával. Nöttek a' betűk, valamint a' felhutyorodott fák, 's nem egy beirójok mondhatta Ovíddal ha viszzsatért, emlékezetül béváj't' élő gúlyáihoz:

És valamin az fák nevem úgy nőtt rajtok az égnek *)

Midőn pedig a' szurkos fenyők' héjjából kiizzadó fejer gyantát a' kartsú fák' felvésett derekain, mint valami könnyeket legörgeni, 's a' betű vonások' hasítékai közzé rekedni, vagy magokat a' betűket, elrörödésök helyett, a' megstürödött tapasztó gyantátul dagadozva tündöklenni szemlélném, eszembe jutának Tasszó Hermíniája sohajtásai. Nem irt' ő bé több élőfákat

*) Et quantum trunci, tantum mea nomina crescunt.

Tankrédjét keresvén, mint itt béirattat-
tak: *)

Gyakran a' fült' nyári hévség' közepette,
Mikor hűs árnyékban özetseké nyugvá-
nak,

Kedvese szép nevét szegény elzengette,
'S át' adá a' bikkék ordas derekának:
'S azt a' mi bal sorsú szívét tépegette
Száz módon metszé fel kérgére száz fá-
nak,

'S a' mint olvasta bús szerelme' forgását,
Érzé, halvány képén könnyye' tsordulá-
sát.

*) Sovente allor, che su gli estivi ardori
Giacean le pecorelle all' ombra assise,
Nella scorza de' faggi e degli allori
Segnò l'amato nome in mille guise:
E de' suoi strani ed infelici amori
Gli aspri successi in mille piante incise:
E in rileggendo poi le proprie note
Rigò di belle lagrime le gote.

Poscia dicea piangendo: in voi serbate
Questa dolente istoria, amiche piante:
Perchè se fia, ch'alle vostr' ombre grate
Giammai soggiorni alcun fedele amante;
Senta svegliarsi al cor dolce pietate
Delle sventure mie sì varie e tante:
E dica: ah troppo ingiusta empia mercede
Diò fortuna ed Amore a sì gran fede.

Osztán

Osztán így szólí' sírva : rajtatok tartsátok
Esetim' gyász sorsát boldog növevé-
nyek,

Kedves homály alá ha ki tér hozzátok,
A' kinek hív szívét nem hajtották ké-
nyek ;

Keljenek keblében (néki megstűgjátok)
Rajtam szánakozó szíves érzemények !
Mondja meg Ámornak, mondja meg az
égnek.

Jutalma be rossz' volt a' ritka hűségnek !

Forse avver'cà, se 'l ciel benigno ascolta

Affettuoso alcun prego mortale,

Che venga in queste selve anco tal volta

Quegli, a cui di me forse or nulla eale :

E rivolgendo gli occhi, ove sepolta

Giacerà questa spoglia inferma e frale ;

Fardo premio conceda à miei martiri

Di poche lagrimette ; e di sospiri.

Onde, se in vita il cor misero fue,

Sia lo spirito in morte almen felice :

E' l cener freddo delle fiamme sue

Goda quel ch'or godere a me non lice.

Così ragiona ai sordi tronchi, e due

Fonti di pianto da' begli occhi elice.

Tancredi intanto, ove fortuna il tira,

Lunge da lei, per lei seguir, s' aggira.

Tasso Gerusalemme liberata

Canto settimo §. 19. &c.

Talán megtörténik, ha egy halandónak
 Kínos esdeklését az ég meghalgtatja,
 'S lépte ide téved a' gyors utazónak
 Bár nem forgott soha rajtam gondolatja.
 Hogy fordúl az engem' fedő koporsónak
 'S hamvas maradvány'im' majd köny-
 nyel áztatja,
 'S egy két fobászt szánván keserves sí-
 romnak,
 Késő bérrel áldoz hosszas fájdalom-
 nak.

Így ha boldogtalan volt szívem, éltében,
 Légyen a' mély sírban szerentsés a' lé-
 lek, *)
 És érezze hideg porom' hevülttében,
 Hogy halva legalább felvígaszalt' élek.
 Kóstolja a' mit itt' nem kóstolt' létében.
 Haj néma tökéknék én ugymond beszél-
 lek!
 Kút foly szép szemibül: Tankréd kém-
 lelgette,
 Őt' meszsi azonban, 's a' vak sors ker-
 gette.

*) Ez egy kevésbé izikornyás gondolat. Nálunk
 Keresztényeknél a' síron kívül halhatatlan
 az emberi lélek. Az effélieket kontsettiknek
 nevezik az Olaszok. Poétáik 's Taszszó is

Még azon dél előtt bujkáltam az egész
bértz más szakaszait is, bérjárván egész he-

nints mindég azoknak híjával; de az ilylyek-
re csak a' nagyon ragyogó elmék tévednek.
Anynyi tiszta, kies, nyájas, szíves, felséges
és férjfiás gondolat mellett, bízvást lehet
egy két tsillámlót is megszenvedni. Szenved-
je meg e' fordításomat is az olvasó, 's gon-
dolja fel, hogy mi nehéz az ellágyulásig pu-
ha Olasz nyelvből akár a' Német', akár a'
Frantzia', akár az Angolyra; főképp' versek-
ben valamit által fordítani. „Dipoche lagri-
mette, e di sospiri“ p. ö. próbálja valaki, ha
bár a' meghaladhatatlan régi Görög nyelven
is ezzel a' sejtetlenül szívíg, a' fülökön át'
tsúszó és ártatlankodó (naif) gyermek játszi
kettsel kitenni. De ne tsüggedjünk el azért,
vagnak általtehetetlen természeti saját zen-
gezetei minden nyelvnek, ngymint minden
madár nemének tulajdon éneklései. A' Né-
met, az Angoly, a' Frantzia nem olaszíthat-
ta nemzeti szavai hangzatját, de ellenben;
menyi átoltathatatlan hangzatos akár Ma-
gyar, akár Német, akár Angoly, akár Fran-
tzia szollásokata karna híjába az Olasz a' ma-
ga' puha nyelvével kigyártani? Nints sem tö-
kéletes szépségű, sem tökéletes alkotásu akár
nyelv, akár aszszony a' világon. Ne trigy-
kedjünk hát, elégedjünk meg természeti java-
inkal, kivált ezeket gyarapítsuk, és fészkel-
tessük meg.

gyes völgyes területét, és mindenfelé a' rejték hajlékokban olylyas bémetszett fákra találtam. Olykor lábaim alatt, mint valamely mohos épületek' omladékain kelle olvasnom a' már fekvők' derekain a' bévészett felülírásokat, mert mélyebben befelé itt amott szörnyű nagy vágásokat tettenek, sőt meszet is égettek az erdőben; de ezt a' hasznosnak látszó kegyetlenséget, tsak a' meszszi sétáló veszi észre; mivel közelebb a' kúthoz, a' szomszédabb bértz' sürüje a' képtelen iszszonyatosságot eltakarja. Egész sor pusztá tökéket láttam éa ott a' bértz' mélyében, a' nap' sugárinak kitéve, hol hajdan sűrű homály és sok egymásba bonyolódott ágbog nem egyszersujtotta képemet, 's a' szem fenyegető lombos galylyak, mint valami boltozatok a' nap' dárdái ellen engem oltalmaztak. Tsopotosan lábaim alá terítette a' fa nyelvű kis fejsze a' magos fejű temérdek óriásokat, minden lépten akadályoztatták haladásomat a' lefektetett roppantok, fáradásig taposhattam az avarba lezuhant' hatalmas dereku kevélyeket, kiknek homloka hajdan fellegeket tsapdosa, most pedig már hujába keresnek elterpeszkedve álló lábaik tá-

maszt Plutó setét, mély országában. Nem csak helylyel helylyel döntöttek el egynehány agg fenyőt, hanem minden külömb-ség nélkül fiatalokat, úgy mint véneket fel-forgattak; egész mezőket borítottak el a' bértz' setét közepében a' roppant hosszú testekkel; sőt midőn e' gyászos magány-ban, mint valami tsata piatzon az egymás mellett 's egymásra kinyújtódzott, vagy imitt amott halomra torloti felséges holtakat szívszakadva szemlélném, ugyan akkor szaggatták egyszersmind füleimet a' bértz tulsó végérül megszszűnően vissza hangzó fejszék' mértékes tsapásai. Nem akarták a' pusztítók sem szemeimet sem füleimet megkímélni.

Azolta estenek legtöbb pusztítások, miolta ezen erdők reguláztatni kezdődtek. Be szép volt az a' vallás, mely minden élő fában élő isten aszszonyt lakni képzel-tete. Tzézár' katonái nem akartak bárd-hoz nyulni a' Hertzíniai erdőben, pedig Tzézár nem deszkákért, zsendelyekért akart utat vágatni a' rengetegben; végtére maga kéntelenítete fejszét fogni, 's a' mint beszéli Lukán. az első vágást tenni, így szólítván meg vitézeit: „Hidjétek, hogy

istentelenkedém“, *) de a' mi ájtatos legeltető kis páztor fiúink pajkosságbul gyujtogatják fel a' legévibb fát, 's egy fertály óra alatt, egész századok' teremtését elpusztítják. Oda hagyám búmban a' megszánt bértzet, 's egy óra felé délután haza tértem.

Ilylen volt 's így végződött egygyik sétálásom. Száz meg száz olylyast tevék, külön külön idő szakaszokban, és mindég uj meg uj gondolatokat, érzeményeket szolgáltata lelkemnek 's szívemnek a' felséges bértz. E' valóban az ihletés' temploma!

Tudjuk, hogy tsalja ki észrevehetetlen,

Belöllünk a' lelkest, az élő lelketlen;

A' nem érző testek 's érző valók között,

Sok láthat'lan hajszált az isten kötözött. **)

Tudom mind e' mellett, hogy kárhoztatni fogják némelylyek a' bohókás andalgót, ki többre betsüli a' fenyvek' árnyékát, 's balzsamát, a' fenyőfa deszkáknál, és zsenedyeknél; de ha meggondolnák, hogy

*) Credite me fecisse nefas.

**) N'avez vous pas connu ces rapports invisibles

Des corps inanimés et des êtres sensibles?

Lásd: Les Jardins Poème par Delille Chant premier.

a' fenyőket sorba vágni azért káros, mert igen lassan nőnek, első növésekkor pedig árnyekot ugyan, de nem szerfelett valót kívánván, tsak vagy a' magok, vagy az önnön nemű, vagy a' rokon természetű fák' homálylyai alatt nevedednek, talán megbotátanának nekem még azon jó gazdák is, kik a' hasznon 's pénzen kívül akármilyen egyébhez szeretettel viseltetni gyarlóságnak tartják. Jelentem hát nekik, hogy alig látni új fenyő sarjzatot a' deszkák 's gerendák miatt lerombolt nagy területeken. Olyyanok a' fiatal fenyők, mint a' szüléket szerető, s tőlök szeretettett magzatok; tsak szüleik' árnyéka alatt tudnak legjobban felnevededni. Ha kérdi valaki, miként lettek hát itt a' fenyvesek? azt felelem: hogy a' rokon tiszafák' atyafiságos árnyéka alatt. A' bikkek, gyertyánok, mogyórók, igen hamar elbokrosodnak, elfojtják tehát még zsengéjekben a' lassan tsirázó fenyveket; a' tiszafa ellenben lassabban nő, később bokrosodik, 's így nem oly korán hatalmazik el a' tsirájában zsengedező fenyő felett, azt azonban még is elegendőképpen oltalmazza árnyékával. A' tiszafák nem egyszerre, hanem lassan lassan vágattattak ki, ritkásabb árnyékjok alatt

tehát a' fenyők felserdülhettek. Nem kell azért ismétlem a' fenyőfákat sorban vágni. Némely fák szintugy természetesen egymás' jó barátjai, mint némely állatok' nevei, vagy némely emberek; másokat ellenben maga a' természet látszik ellenségekké teremteni.

Ily' törvények, 's ily' módok szerint változtatják még a' hegyek is, századok' folytával nem tsak formáikat, hanem mind színeket, mind mozdulatlan lakosaikat. Jól mondja Flakkuszunk:

Et Venusinæ plectuntur sylvæ

Így hát: „Quid sit futurum cras fuge
querere, et

Quem fors dierum cunque dabit, lucro
appone“. Ha az erdők változnak 's elenyésznek, mit buslakodjunk mi „miseri homunculi“! ?

En részemről kivált több esztendőkkel ez előtt sok boldog századokat értem a' Bártfai, egy két nap alatt béjárható bértzekben; most sem adok benne egy magános vagy barátságos sétálást a' kárményi kotsikázásért a' práterbe. A' gondolatok, érzemények, nem a' rántott tsirkék éltetik az embert. Szeressük anakokáért egymást, közőljük ezután is min-

dég egymással gondolatinkat, és noha külön
külön, távol helyekre rendeltettünk a' sors
által, úgy eljünk, úgy vénüljünk, mintugyan
azon egy tájakra alkotott növények.

Maradok, szeretettel telylyes szívvel,
és barátsággal. A' Bárifai fürdőkben, Au-
gusztusz' 19 dikén 1817-dik esztendőben,
szeretem barátom'

alázatos szíves szolgálja

G. D. J.

Policey Ordnung.
Bey dieser Königl. Freyen Stadt
BARTFELD.

Wir N. Richter, und Rath Vormunde, und gantze Erwehlte Gemeine der Könighen Freyen Stadt *Bartfeld*, thun hiermit Kund allen, und Jedem Burgern, und Inwohnern benanter unserer Stadt öffentlich. Demnach bey diesen schweren theuren Zeiten; durch die grosse Portions Auflagen, Verwistungen, Miszwachs, und Entschöpfung aller Mittel viel Burger und Innwohner in grosse Armut und Schulden gerathen, zu welchen allen nicht wenig die grossen Miszbräuche bey denen Hochzeiten, Kindstauffen, Einwerbung in die Zechen, sondern auch die grosse aufge-

brachte Hoffart (wieder Gott) zwieschen Mann und Weiblichen Geschlecht, geholfen haben, als haben wir nach Erforderung unseres Ampts zu Verhüttung der Straffe des allmächtigen Gottes, indem durch selbige Gott beleidiget wird, wie dann auch Lucifer wegen seiner Hoffart von Himmelstrhon in den ewigen Kercker der Verdammisz ist abgestürztet worden. Und dann zur Ersparung der übrigen Ausgaben und Unkosten, haben wir hiermit etliche Puncta allen, und jeden wesz Standes und Würden sie seyn mögen, so nemlich bey dieser Stadt wohnhaft, um unserer Jurisdiction untergeben sind, vorschreiben, und publiciren lassen, bey unauszbleiblicher Straf derselben nachzukommen. Und zwar

Erstens: Indem vor der Hochzeitlichen Solennität zur Hilfe der Hochzeit von den Freunden desz Bräutigams wie auch der Braut ein gewisses Geschenke von Geflügelwerk, und andere Sachen zu überschicken gepfleget worden. Wird also selbiges Geschenke doch moderirter massen zugelassen. Die Gabe aber bey einer Hochzeit, soll in belieben der gabenden Personen stehen. Sollte aber dergleichen Gabe

im Nahmen des abwesenden Gastes geschehen, soll denselben ein kleines Bescheiden Essen zu schicken, in Belieben der Braut, und Bräutigams, Hochzeitväter und Mütter stehen. Das abscheuliche Bescheid Essen schicken aber durch die Gäste, wie biszhero geschehen, indem es wieder eine gute Ordnung um Polickey seye, auch nicht lobwürdig, weil durch solches die Tische alsobald ledig werden, und die eingeladenen Gäste ihre Verpflegung nicht können brauchen, wird also dasselbe bey Straff verbothen seyn. Befindeten sich aber, welche diesen unsern Verboth nicht nachkommen wollten, sollen selbige bey Straff fl. 12 unausbleiblich unterworfen seyn.

Andertens: Soll der Bräutigam bey seinen ersten Aufbitten sich sambt sein'n Tischmeister einen W. W. Magistrat zu präsentiren obligiret seyn, wie auch umb desselben Meinung anhalten, und sich dessen erkündigen, in welche folgende Ordnung er nach seinem Stand, und Vermögen solle gesetzt werden.

Drittens: Zu einer vornehmen Hochzeit sollen nicht mehr dann 15 paar ohne der främbden Gäste, und 8. Jungfrauen bey Straff fl. 40. zu einer gemeinen Hochzeit

9 paar und 6 Jungfrauen bey Straff fl. 20 zu einer armen Hochzeit aber nur 8 und 4 Jungfrauen bey fl. 6 durch die Pursesche invitiret werden. Wollte es aber dem Bräutigam und Hochzeit Vater belieben, die Hochzeit, zu Verhütung grösserer Ausgaben, mit wenigern Gästen, und Speisen zu vollenden, soll es ihm frey stehen.

Viertens: Auff den verordneten Hochzeit-Tag bey Ehrrscheinung der Gäste in dem Hochzeit-Hause wird der Tischmeister verpflichtet seyn, bey vorgeschriebener Consignation der Gäste, selbige ordentlich verlesen, anordnen, und wie selbige zur Traue dem Bräutigam, und Braut begleiten, und nachfolgen sollen, ausschicken nach jeden Standesgebühr, damit keine Zertrennung, oder Unordnung (wie biszhero geschehen) im fortgehen erfolge: und sollen gleich die Jungfrauen und Braut, als die Frauen, und Weiber denen Mannpersonen ohne einigen Verzug sowohl in die Kirchen, als aus derselben nachfolgen. In zurückkommen aber wird es eben dem Tischmeister die Gäste nach Standes-Gebühr zu dem Tisch setzen angelegen seyn.

Fünffens: Wird zur Traue bey einer

Vornehmen, und mitlern Hochzeit der Bräutigam umb 10 oder 11 Uhr vor Mittag, oder ja nach Mittag umb 3 oder 4 Uhr nach Belieben, die Armen aber umb 3 Uhr selbigen Tages, umb Vesperzeit zur Traue, als obengedacht, ordentlich gehen.

Sechtens: Zu Verhüttung der vielfältigen und miszbräuchlichen Speisen, werden zur Bewirthing der Hochzeit-Gäste dem Hochzeit-Vater oder Bräutigam, bey einer vornehmen Hochzeit nicht mehr als zwölf Speisen bey unnachlässlicher Straff fl. 40. bey einer gemeinen 8 bey Straff fl. 20. bey einer armen Hochzeit aber über 5 bey Straff fl. 6 aufzutragen, erlaubt seyn; die Torten aber, und Pasteten werden allein bey einer vornehmen Hochzeit zugelassen, doch dergestalt, dasz dieselbigen in die 12 Speisen eingerechnet werden. Die gebratenen Speisen sollen auch nicht über die maasz häufig als miszbräuchlich bishero geschehen, aufgetragen werden. Es sollen auch nicht mehr als 4 Pursche in einer vornehmen Hochzeit, in einer mitlern oder armen Handverkens aber nur 2 die Gäste bedienen, welche nebst dem Tischmeister und Musikanten der Hochzeit-Vater noch vor der Bewirthing der

Hochzeit Gäste abspeisen wird, damit die Hochzeit-Gäste an ihrer Hochzeit-Freude nicht mögen gesäumt, und gehindert werden:

Siebend tens: So der Bräutigam oder Hochzeit Vater die Gäste mit freyen Wein wil bewirthen, solles ihm frey stehen, doch soll ein jeder Gast darbey gemeiner Stadt zu nutzen, eine halbe Wein ausz dem Stadt-Schank, wenn es aber beliebt länger im Hochzeit-Hause sich zu verweilen, kann auch ein mehrers nach belieben holen lassen:

Achtens: Zur Zurichtung der Speisen, bey denen Hochzeiten sollen nicht mehr, als bishero practiciret worden, (da nicht allein 2 oder 3 Kochinen sondern auch 12 sind geladen worden, mit grossen Mißbrauch und Schaden des Hochzeit-Vaters) in einer vornehmen Hochzeit 1 Koch, und 2 Kochinen, in einer mitlern, und geringere aber zwey Kochinen, oder anstatt derer 1 Koch gebethen werden. Wer dawieder thun wird, soll bey unnachlässlicher Straff fl. 12 aggraviret werden.

Neund tens: Werden die Hochzeiten bey den vornehmen Burgern so wohl mitlern und armen Leuten in einem Tag zum

Ende gehen. Solte aber jemand diesen Be-
 stehl nicht nachkommen, soll in fl. 12 ab-
 gestraft werden. Den andern Tag aber
 soll die Braut sambt ihren eingeladenen Frau-
 en und Jungfrauen zum Einletten gehen,
 wo dann selbige, nach verrichteten Ceremo-
 nien sich mit einen Trunk warmen Wein,
 oder aber andere Trank nach vermögen ver-
 gnügen werden, und also ohne weitere Be-
 wirthung sich nach Hause begeben. Es wird
 aber doch denen Freunden allein, densel-
 bigen Tag eine kleine Mahlzeit zu halten
 erlaubt dergestalt, dasz der Hochzeit Va-
 ter den andern Tag die Musikanten, sambt
 den Tischmeister abfertige. So aber des
 anderen Tages einem oder mehreren Bur-
 gern beliebete etwas von Speise und Trank
 (auszer die Freunde) zusammen zu tragen,
 und seine Lustigkeit noch weiter zu ha-
 ben, in dem Hochzeit-Hause, soll solches
 ihnen verbothen seyn. So aber wieder Ver-
 both etwas geschehen solte, und der Tisch-
 meister solches dem Herrn Stadt Rich-
 ter nicht wolte anzeigen, soll er, toties
 quoties mit einer Geldstraf, oder Gefäng-
 nisz belegt werden. Dergleichen sollen
 am selbigen Tag die Koche und Kochi-
 nen

nen für ihre gehabte Mühe bewirtheet werden.

Zehend tens: Wird nach verbrachter Hochzeit der Tischmeister zum Geschenke für seine gehabte Mühe einen Thaler bey einer vornehmen Hochzeit haben, die Hochzeit Pursche aber jeder 90. Inglichen der Thurmer mit seinen Leuten mit dem recompens wie er mit dem Bräutigam sich verglichen, vergnügt seyen. Sollte aber selbiger dem Bräutigam zu hoch spannen, dasz er diszfals mit ihm nicht könnte über eins kommen, wird der Bräutigam solches alsobald dem Herrn Stadt Richter zu entdecken schuldig seyn. In einer mittlern Hochzeit aber, werden der Tischmeister, Thurmer, und Pursche, mit der Discretion, welche ihnen nach Möglichkeit wird vermehret werden, vorlieb nehmen. Hingegen aber sollen alle Geldcollecten, von denen Gästen über den Tisch, so bishero von den Thurmer, Purschen, Koch, und Kochinen excessive geschehen, gänzlich abgeschaffet; sollte aber jemand wieder dieses thun, soll er von dem Bräutigam erwartenden Gratia! ausgeschlossen werden. Auch auf die Nahmenstage (auszer der Vornehmen, und

ansehnlichen Personen) zu gehen, dem Thurmer soll verbothen seyn.

Eilfften: Indeme bey den Kindbetten, durch das vielfältige, und miszbräuchliche Essen grosse Excessen geschehen, werden also in Ansehung der schweren Zeit, die grossen Kuchen, Butter-Kuchen, Eyer-Kuchen, und Pfeffer-Kuchen, sowohl auch andere Geschänke, welche vor, und nach dem Kirchgang pflegen geschickt, oder gegeben zu werden, sie mögen den Nahmen haben, wie sie wollen, wie auch die lange Procession bey der Kinds-Tauffe, und Kirchgang, bey unnachlässlicher Straf fl. 40 verbothen seyn, sondern es sollen bey den Reichen, oder Armen, als die Gefatterinnen und derer Gefatter ihre Frauen oder Weiber, nebst der ober, und unter Nachbarin in allen 6 Personen, ohne die Bitterin, und Ammeln zugelassen werden, welche dann die Sechswöchnerin in zurückkommen für ihre Mühe einen Trunkwein, oder aber andern Tranck nach Vermögen, ausgeben wird. Der Sechswöchnerin aber, sonderlich die nicht gesund ist, so es beheben wird, von der Gefatterin ein Essen zu schicken, erlaubt seyn, sonst nichts mehr.

Zwölffstens: Zu dem Kirchgang werden ebenfalls nicht mehr, als bey der Kinds-Taufe zugelassen, und zwar, bey denen Reichen 6 Personen, bey Straff fl. 16. bey denen Mitlern 4 bey Straff fl. 8. bey denen Armen nur 2. bey Straff fl. 4. Die Tractamenten aber so man nach dem Kirchgang pfleget zu geben, sollen bey denen Reichen bey Straff fl. 20. bey denen Armen aber fl. 10 gänzlich verbothen seyn. Wann aber der Sechswöchnerin denen Gefatterinnen einen Trunck warmen Wein aufzutragen beliebt, wird ihr solcher zugelassen.

Dreyzehndtens: Was die Handwerckslent belanget, werden die Zechmeister bey Einwerbung jedes jungen Meisters obligiret seyn, sich sambt den jungen Meister einem W. W. Magistrat zu präsentiren. Da dann derselbe determiniren, und schlissen wird, wie viel der junge Meister denen gesambten Meistern oder Zeche zu geben schuldig seyn wird von Speis, und Trank, oder an statt dessen im Wein und Geld, vom welchen Gelde die Meister nicht mehr dann fl. 20 zu verthuen frey werden haben. Das Übrige aber in der Zechen Cassa halten, auf andere einfallende Nothwendigkeiten anzuwenden. Wel-

ghe Zech nun oder Meister sich dieser Ordnung widersetzen wird, soll unfehlbar bey fl. 12 gestraft werden. Darbey sollen auch die bey den Meisterstück begangene Fehler nicht über die masz gestraft werden. Wo aber einer unter den Meistern gefunden wurde, der ausgefaszten Hasz, und Neid wider den jungen Meister dieselben Fehler über die masz wollte auslegen, derjenige soll auch in fl. 12 aggravirt seyn von einem W. W. Magistrat. Darneben werden alle und jede Handwercker ernstlich ermahnet, damit sie untereinander freundlich leben, und keiner dem andern mit ungebieterenden Worten beleidigen soll; widrigenfalls, werden solche durch den Stadtfiscum auf das Rathhaus gefordert, um der Urheber solcher Handel mit fl. 12 gestraft werden.

Vierzehndtens: Soll keine Zunft ihre Zusammenkunfft an dem H. Sonn, oder Feyertag halten, sondern der Andacht in der Kirchen abwarten, und den Sonn und Feyertag gänzlich feyern, bey Straff fl. 12.

Fünfzehntens: Weilen bishero wegen der Kleider keine Ordnung gewesen, also dasz fast kein Unterscheid zwischen hohen, und niedrigen Stand ist gespiert

worden, derowegen wird sich ein jeder Burger, und Innwohner nach seinem Stand gebürtig zu tragen wissen, und zwar die Handwerker sollen sich mit Englisch oder Holländischen Tuch nicht kleiden, noch Zobelne Hüt, seidene Gürtel, gelbe oder rothe Zischmen, von Carmasin, oder Cordovan, mit oder ohne Sporn zu tragen sich unterstehen bey hoher Straff, welche zur gemeinen Contributions-Cassa, monatlich, laut aufflegender Taxation zufallen soll. Sondern werden ihnen ein Kleid zum höchsten von Failendisch, oder Kern Tuch schaffen. Indem aber allhier augenscheinlich die Hadwercks-Pursche in der Kleidung excediren, wird also hiermit allen ernstlich verbothen, bey Straff, obgedachte Englische, und Holländische Kleidung, Zobelne Hüt, silberne Schnür, oder Borten, silberne Schnallen am Gürtel; mit Füchs gefütterte Peltz, Finger-Handschuh, Spanische Rohr, von Flor, Halstücher, sowohl auch denen Rosknechten, die marderne Hüte zu tragen verbothen seyn. Über welche Excedenten der Stadt Fiscus, Walthmeister, und verordnete Aufseher fleiszige Obacht haben werden.

Sechszehntens: Ingleichen, weil die

Höchststräfliche in Geist und weltlichen Rechten verbethene Hoffart zwischen dem Weiblichen Geschlecht bishero sehr eingerissen, durch welche nicht allein Gott beleidiget wird, sondern auch die Tugend ein übles Exempel schöpffet, als wird allen Weibe-Persohnen, und Jungfrauen, die von Adel nicht sind, der schwartze Flohr umb den Hals, wie auch auff den Kopf, und unter dem Flohr die güldene, silberne, wie auch swartze Spitzen, auch die mit Gold, und Silbergenete, und gestuckte Hauben, die Zobelne Schieffmützen, Stutzen, Handschuh, die Damaschat-Tobine und andere dergleichen seidene Röcke, seidene Gürtel, zobelne Schauben, Scheibel, und Peltzel, mit Gold und silbernen Spitzen, oder Borten verbremete, und lang schnappete Weszten, Stirnschneppen, theuere mit Gold und Silber gewürckte Schnür-schnuren, wie auch die theueren Flatter-schnür, ärgerliche nackende Hälse, daran güldene Ketten, und Perle; die güldenen und silbernen Spitzen, an den Röcken zu tragen, ernstlich verbothen, unter in 15-ten Punkt befindlichen aufgesetzter Straff, alenemlich monatlichen auß die gemeine Contribution scharfe

Taxation. Worbey dann der vorgedachter Disposition nicht unterworfen seyn, als: Richter und Rath, Vormunde, Armalisten, und die vor in der Zahl des Rathes gesessen, sollen verstanden werden.

Siebenzehndtens: Indeme bey dieser kümmerlichen Zeit ein groszer Mangel des Brodts, und Geldes sey; als wird sich kein Inwohner und Burger unterstehen seinen Knechten von Remeck eine Mentek zu geben, sondern derselbe soll mit Dolman, und sal. v. Hosen von Scheptuch oder Schnittuch vergnüget seyn, und gemeine Kirschner Peltz: sowohl auch den Dienst-Mägden Kronrasch-Röcke, Peltze von Remeck, und schwartze Cordovan Zischmen sondern gemeine Peltz, und Schöptuchene Peltz, oder Röck, als vor uhralten Zeiten, und Kalbfehlene Zischmen haben. Welcher darwieder thun wird, derjenige Wirth soll mit fl. 12. und der Knecht 6 gestraffet werden.

Letztens: Werden denen Dienst-Mägden die gebrehrte und mit Fischbeinen gesteyfte Wiesten, Kronrasch-Röcke, lange Flätter-schnüre, lang abhängende Gürtel, nackende Hälser, und andere Hoffart verboten. Worauff der Stadt Diener, oder

Bittel gute Obsicht haben, und an welchen Dienst-Bothen dergleichen verbothene Sachen befinden wird, öffentlich auff der Gassen mit Schimff und Spott wegnehmen wird.

Diese unsere Ordnung und Constitution wollen wir von Jedermann ingleichen bey dieser Stadt von heute untergesetzten Date an beobachtet haben. Wie wir dan allen und jeden Burgern, und Innwohnern hiermit ernstlich befehlen, obgesetzten Regeln fleiszig nachzukommen, und in allen sich gehorsamlich zu erzeigen: Wiedrigenfalls sollen diejenigen so dieser unserer Ordnung zuwieder leben möchten, vermög angezogener und beschriebener Pœna wüklichen abgestraffet werden.

Actum in Senatu, et publicatum Bartfeld, den 12-ten Monaths-Tag Januarii, des Siebenzehen Hundert, und funffzehenden Jahres.

A' nyomtatási főbb hibák'

(mely-lyek többnyire a' betűk kopottságának tulajdonít-
tathatnak)

i g a z í t á s a,

a' jegyzékek' soraival egygyütt folytatában számlálva.

Lap.	Sor.		Olvasd.
10	1	ország - -	Ország
10	27	Epistolæ - -	Epistolæ
12	5	kereskedés - -	kereskedés
—	10.11	Makfzimilian - -	Makfzimilián
15	6	melly - -	mely
17	1	mind kívülrül, oooo	mind kívülrül, mind
18	4	szérői - -	szerzői
19	1	ellenek - -	ellenet
22	17	jöven: - -	jövenk:
26	16	írást, - -	írást,
29	9	jatlzodozva - -	jatlzodozva
—	26	exequentur, - -	exæquentur,
52	5	A' bölts - -	A' bölts
—	4	a' frissebb - -	a' frissebb
—	5	Gáspártul - -	Gáspártól
—	15	hát, a' - -	hát, 's a'
59	7	kezdődnek - -	kezdődnek
40	1	övedezv e. — -	övedezve.
40	2	védlobb, - -	védlobb,
44	4	Est észak felé, - -	Est észak felé a' fő kúttól
48	5	megszemlélésére; - -	megszemlélésére;
49	8. 9	fedezné fel - -	fedezné fel
52	26	Költi a' poéta - -	Költi a' poéta
57	5	soványabb. - -	soványabb?
59	12	latánok, - -	Latánok,
61	18	örvény - -	örvényt
66	1	Az egymást nyomban követő hang egygyezte- tő rimes verseket, akármely nyelven nem kell úgy írni és nyomtatni, hogy az egy- gyik sor' kezdete belylyebb esék, mint a' má- sik. Más a' négy soruakban, a' hol az első sor a' másodikkal, vagy negyedikkal; vagy a' második a' negyedikkal, vagy harmadik- kal; vagy atyafias, vagy páros rimű.	
—	4	víg - -	víg,
67	27.28	sorsjá éki - -	sorsjátéki
70	4	eleinte - -	eleinte
71	9	valtozik, - -	változik,
—	12	Étel - -	Étel
—	23	legforróbb - -	legforróbb

<i>Lap.</i>	<i>Sor.</i>		<i>Olvasd.</i>
75	3	refszzerint	réfszzerint
76	17	tulajdonítani.	tulajdonítani?
78	5	húzomba.	húzomban.
79	21	színbe	szinben
82	17	nevedbe	nedvedbe
—	25	az a'	az a',
83	4	a' kitül	a' kitől
—	18.19	rövid a' —nak	rövid a' —nak
—	21	így a'	így a'.
—	24	szorultam	Iszorultam,
84	1	Am	Ám
—	5	felül	felül
96	10	Igazan	Igazán
104	15	eligyák.	eligyák?
107	25	zajjára	zajjain
114	17	látogatják,	látogatják
116	9	felzegeteseben	felzegetésében
124	1	Gróf	gróf
125	18	mint az, ooooo	mint az, kinek
127	13	hordották	hordották,
134	27	hívó	hívó
136	3.4	Izámara,	Izámára,
—	11	's azon	's azon,
139	24	Ah hogy,	Ahhogy,
140	24.28	facetus	facetus.
142	4	lelkűség	lelkűség
—	25	garbontzas	garbontzás
149	11	zínére	Izínére
151	9	zsémbelődök.	zsémbelődök,
152	22	nézik,	nézi,
155	3	meghuzott	meghúzott
—	18	<i>A' díszítikonokban a' második sor helylyebb es- sék az elsőnél.</i>	
164	27	tsendék'	tsendek'
165	21	<i>Lásd a' 66-dik lapon elő forduló versek felett tett igazítást.</i>	
—	24	Ki látád	Ki látád
170	19	tetevénybe,	televénybe
172	5	elmélkedém,	elmélkedém,
175	6	ez,	ezen,
176	3	<i>Ezeket a' verseket-is úgy kellett volna nyom- tatni, mint az Olaszban vannak.</i>	
177	12	avver'cá,	avverrá,
—	15	eale:	cale:
—	18	Fardo	Tardo
178	10	fájdalomnak,	fájdalmomnak.
—	17	itt'	itten
183	3	árnyekot	árnyéket

